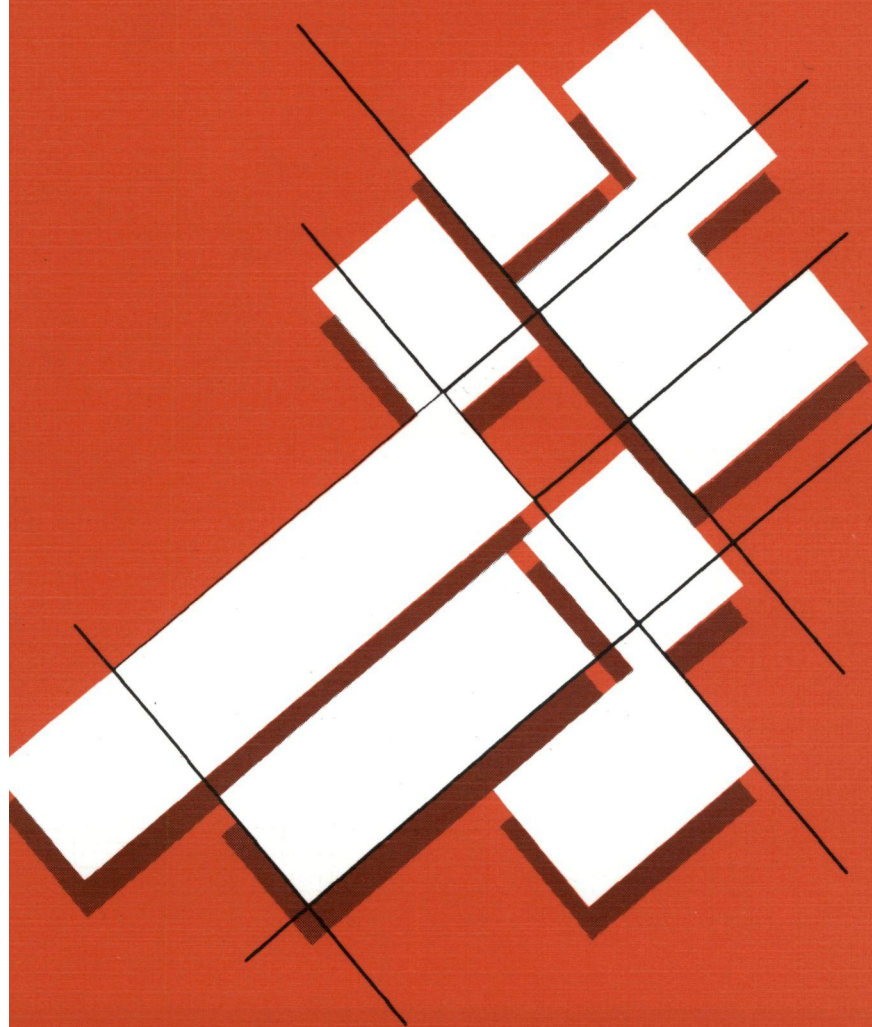

HET DIALECTENBOEK 4

NOOIT VERLOREN WERK

Terugblik op de Reeks Nederlandse Dialectatlassen
(1925-1982)

Het vierde Dialectenboek van de Stichting Nederlandse Dialecten presenteert een even belangrijk als onbekend dialectologisch monument aan een breed publiek, de Reeks Nederlandse Dialectatlassen, die tussen 1925 en 1982 voor het hele Nederlandse taalgebied gemaakt is. Na een royale inleiding op de geschiedenis van die RND laten deskundigen er hun licht over schijnen, technisch en anecdotisch.

Het boek bevat een veelheid aan informatie, van een komiek-scherp stuk van de Vlaamse publicist Johan Anthierens tot een actuele Wegwijzer door de wereld van de (al of niet erkende) streektalen in het Nederlandse taalgebied.

ISBN 90-73869-04-8

HET DIALECTENBOEK 4

NOOIT VERLOREN WERK

Het dialectenboek

Het dialectenboek 1. Kroesels op de bozzem. Waalre 1991.

ISBN 90-73869-01-3.

Het dialectenboek 2. Van de A tot de AA. Waalre 1993.

ISBN 90-73869-02-1.

Het dialectenboek 3. Dialect in beweging. 100 jaar na de enquêtes van Willems en Aardrijkskundig Genootschap. Groesbeek 1995.

ISBN 90-73869-03-X.

Het dialectenboek 4. Nooit verloren werk. Terugblik op de Reeks Nederlandse Dialectatlassen (1925 - 1982). Groesbeek 1997.

ISBN 90-73869-04-8.

Nooit verloren werk : Terugblik op de Reeks Nederlandse Dialectatlassen (1925-1982) / onder redactie van H.H.A. van de Wijngaard en R. Belemans. Groesbeek: Stichting Nederlandse Dialecten. - Ill. - (Het dialectenboek ; 4)

Met lit. opg.

ISBN 90-73869-04-8

HET DIALECTENBOEK 4

NOOIT VERLOREN WERK

Terugblik op de Reeks Nederlandse Dialectatlassen
(1925 - 1982)

onder redactie van

H.H.A. van de Wijngaard en R. Belemans

STICHTING NEDERLANDSE DIALECTEN

GROESBEEK 1997

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord	7
Ter plaatse gewonnen: de RND-inleidingen gelezen <i>S. Reker</i>	10
Over broken Brugs en zaligmakend Vlaams <i>J. Anthierens</i>	52
Wat heeft de RND de dialectoloog in 1997 nog te vertellen? <i>J. Goossens</i>	65
Voor Blancquaert op onderzoek <i>A. Weijnen</i>	73
Op de motor door het Zuidlimburgse dialectlandschap <i>R. Belemans</i> en <i>G. Reynders</i>	80
'Een dialect moet je horen' <i>R. Floris</i>	86
Professor A. Sassen <i>H. Wubs</i>	91
De Reeks Nederlandse Dialectatlassen	97
Groningen <i>S. Reker</i>	99
Friesland <i>P. Breuker</i>	102
Drenthe <i>G. Kocks</i>	105
Stellingwerven <i>H. Bloemhoff</i>	107
Overijssel <i>Ph. Bloemhoff-de Bruijn</i>	109
Gelderland <i>A. Schaars</i>	112
Noord- en Zuid-Holland, Utrecht <i>H. Brok</i> en <i>H. Scholtmeier</i>	115
Zeeland <i>R. Willemse</i>	120
Noord-Brabant <i>P. Vos</i>	122
Nederlands Limburg <i>H. Crompvoets</i>	126
Belgisch Limburg <i>H. van de Wijngaard</i>	129
Vlaams-Brabant, Antwerpen <i>R. Belemans</i>	131

Oost-Vlaanderen <i>J. Van Keymeulen</i>	135
Frans- en West-Vlaanderen <i>H. Ryckeboer</i>	138
Reynaert vertalingen in dialect: Tussen literatuur en enquête <i>H. Brok</i>	143
Wegwijzer <i>H. van de Wijngaard</i>	153
Publicaties landelijk	154
Publicaties per regio	158
Landelijke instituten en instellingen	176
Instituten en instellingen per regio	179

Voorwoord

De Stichting Nederlandse Dialecten heet in de wandeling SND. Op de zijkant van de bundel die u nu in uw handen houdt of voor u heeft liggen zullen die letters ook staan, aangevuld met het cijfer 4. Dit is immers de vierde uitgave van deze stichting ter gelegenheid van de Bossche Dialectendag met hetzelfde rangtelwoord. Dat wordt een mooie serie: begonnen in 1991 en via de oneven jaren wordt nu dus in 1997 het kwartet volgemaakt. Het welslagen van de eerdere dagen maakt dat het bestuur van de SND geen moeite heeft met het nemen van een positieve beslissing over het doorgaan op de ingeslagen weg. Dat pad is niet altijd eenvoudig. Het is een niet erg omvangrijk bestuur, goeddeels bestaande uit leden die in hun eigen gebied al de handen vol hebben aan de bestudering en/of stimulering van de regionale taal aldaar. Als daar dan voor zekere duur personen uitgeschakeld raken door ziekte of andere bezigheden komt de last van de omvangrijke voorbereidingen op wel een erg klein aantal schouders te liggen.

Daar staat tegenover dat van externe zijde allerlei vormen van hulp blijken te komen die het toch weer mogelijk maken een dag en een bundel als deze te realiseren. Zo ontvangt de Provincie Noord-Brabant ons ook in 1997 op gastvrije wijze in het eigen, prachtige gebouw in 's-Hertogenbosch en zorgt daarmee net als in 1995 voor minstens een aanzienlijke groep contente dialectologen.

Financiële hulp kwam allereerst van het Nederlandse Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen dat in de erkenning van het Fries onder deel 3 en van het Nedersaksisch (en binnenkort allicht ook het Limburgs) onder deel 2 van het Europese Handvest voor Streek-talen of Talen van Minderheden aanleiding vond ons de organisatie in aanzienlijke mate te vergemakkelijken. De SND spreekt graag openlijk daarvoor haar grote erkentelijkheid uit aan het ministerie in Zoetermeer. Ook op het VSB-fonds deden we tot onze grote vreugde niet tevergeefs een appel. Maakt het ministerie de dag betaalbaarder voor de deelnemers die van heinde en ver zullen komen, het VSB-fonds zorgt met zijn bijdrage voor een deel van de publicatiekosten dat ook dit vierde dialectenboek kan verschijnen.

De SND heeft haar naam destijds gekozen met een knipoog naar een in dialectologenkring bekend begrip, de RND. Die wordt ook wel aange-

duid als de RNDA waarin duidelijker wordt uitgedrukt dat het om atlassen gaat, dialectatlassen. De RND staat voor de *Reeks Nederlandse Dialectatlassen*. Zó hebben we dat in de ondertitel van deze uitgave verwoord, ook al weten we dat de Reeks zo nooit heeft geheten... In 1922 begon Edgar Blancquaert zijn dialectopnemingen in Klein-Brabant aan de hand van een lijst van zinnen waarvan de eerste luidde: "Als de kiekens 'nen steekvogel zien hebben ze schrik". Een Opdorper kan daar niet van geschrokken zijn, iemand ten noorden van 's-Hertogenbosch zal toch minstens met zijn wenkbrauwen fronsen als hem gevraagd wordt dat in zijn eigen streektaal om te zetten. Toen Blancquaert begon, wilde hij alleen maar de klanken van zijn eigen dialectgebied in kaart brengen. Tegen de tijd van de publicatie daarvan (1925) ontstond het verlangen er een royaal vervolg aan te geven voor misschien wel het héle Nederlandse taalgebied. Dat is uiteindelijk gelukt, al kostte het precies zestig jaar na het begin van 1922, in 1982 werd de reeks voltooid. Blancquaert heeft dat niet meer meegemaakt, een groep medewerkers heeft het met instructie van hem allengs overgenomen en die zorgden er voor dat de geplande zestien delen inderdaad verschenen zijn. Moedeloos is hij er wel eens onder geweest, maar hij troostte zich eens openlijk met de gedachte dat het "nooit verloren moeite" zou zijn en wij, naneven, zeggen hem dat na zoveel jaar instemmend na.

De lange verschijningsperiode betekende dat de oorspronkelijke naam "Reeks Nederlandsche Dialectatlassen" - zoals de serie vanaf deel 2 heette - het moeilijk kreeg als de spelling van het Nederlands gewijzigd werd. Heel kort werd het rond 1950 "Reeks Nederlandse Dialectatlassen" en een jaar of tien later luidde de naam "Reeks Nederlandse Dialektatlassen". Momenteel moeten we het hebben over de "Reeks Nederlandse Dialectatlassen" en van deze vierde variant bedienen we ons nu, met een blik van verstandhouding naar de eerdere benamingen die er alle voor een deel in terug te vinden zijn.

Op deze vierde dag vraagt de SND aandacht voor de RND dat zeker bij het grotere publiek geen grote bekendheid geniet. Prof. J. Goossens (Leuven) gaat in zijn op de dag uitgesproken bijdrage na of de RND de dialectologen nog wat te bieden heeft, prof. A. Weijnen haalt in zijn tekst herinneringen op aan de tijd dat hij, rond 1950, voor zijn atlasdeel van Noord-Brabant op pad was. In plezierige samenwerking met een aantal dagbladen (*Het Belang van Limburg*, *het Nieuwsblad van het Noorden* en *het Noordhollands Dagblad*) kunnen we een reeks zeer leesbare portretten van drie opnemers-van-toen plaatsen. Deze bundel opent met een inleiding op de verschijningsgeschiedenis en enkele

specifieke aspecten van de RND, gebaseerd op alle inleidingen die de verzorgers van elk van de zestien afleveringen geschreven hebben. Op deze wijze is er heel wat informatie over dit dialectologische standaardwerk bijeengebracht, waarbij de geïnteresseerde lezer allerlei verbanden kan leggen tussen de lezingen van Weijnen en Goossens, de diverse interviews en de uitvoerige inleiding waarmee deze bundel opent. Hij eindigt gewoontegetrouw zeer concreet-informatief met de zogeheten *Wegwijzer*, andermaal geactualiseerd door de opsteller van het eerste uur, drs H.H.A. van de Wijngaard (Nijmegen). Har Brok, de organisator van de Reinaert-werkwinkel, geeft juist daarvoor nog een aardige impressie van variërende dialectvertalingen van dit Middelnederlandse werk.

Er is bij de SND wel eens gedacht aan iets exclusief Noord-Nederlands. Ten onrechte, ook de *Reeks Nederlandse Dialectatlassen* heeft het gehele Nederlandse taalgebied tot onderwerp. Dat komt het duidelijkst tot uitdrukking in de lezing die de Vlaamse publicist Johan Anthierens in 's-Hertogenbosch wilde komen houden. Met hem kwam voor de eerste maal in deze vrije rol een Zuid-Nederlander aan het woord en na lezing van de schriftelijke voor-versie van zijn bijdrage zien wij namens de deelnemers bij voorbaat verwachtingsvol uit naar dat optreden en naar de reacties die dat teweeg zal brengen.

Namens het bestuur bedank ik ieder van harte die door haar of zijn inzet aan het welslagen van de dag actief heeft bijgedragen. Op deze plek geldt dat de bundelredacteurs, Ton van de Wijngaard en Rob Belemans, in het bijzonder. Zij hebben heel wat doorstaan in de aanloop tot de verschijning van dit boek en een woord van lof in hun richting is daarmee wel zeer verdiend. De wetenschap dat Cecilia van de Wijngaard op de valreep een keurend oog over de bijdragen liet gaan, maakte dat de redacteurs (en de enkeling die deze wetenschap met hen deelde) ondanks alles toch van hun nachtrust konden genieten in de spannende fase van de eind-redactie. Zij heeft daarom recht op een evenredig deel van onze grote dank.

Siemon Reker
Voorzitter Stichting Nederlandse Dialecten

Bijlage I: Reeks Nederlandsche Dialect-atlassen¹

- [I] *Dialect-atlas van Klein-Brabant*. Door Dr. E. Blancquaert. Antwerpen, z.j. [1925]²
- II *Dialect-atlas van Zuid-Oost-Vlaanderen*. Door Dr. E. Blancquaert en Dr. H. Vangassen. Antwerpen, z.j. [1930]
- III *Dialect-atlas van Noord-Oost-Vlaanderen en Zeeuwsch-Vlaanderen*. Door E. Blancquaert. Antwerpen, z.j. [1935]
- IV *Dialect-atlas van Vlaamsch-Brabant*. Dr. H. Vangassen. Z.pl. [Antwerpen], z.j. [1938]
- V *Dialect-atlas van de Zeeuwsche eilanden*. E. Blancquaert en P.J. Meertens. Antwerpen, z.j. [1939]
- VI *Dialect-atlas van West-Vlaanderen en Fransch-Vlaanderen*. Willem Pée met medewerking van E. Blancquaert. Antwerpen, 1946
- VII *Dialektatlas van Antwerpen*. Willem Pée. Antwerpen, 1958
- VIII *Dialektatlas van Belgisch-Limburg en Zuid Nederlands-Limburg*. E. Blancquaert, J.C. Claessens, W. Goffin en A. Stevens. Antwerpen, 1962
- IX *Dialect-atlas van Noord-Brabant*. Dr A. Weijnen. Antwerpen, 1952
- X *Dialektatlas van Oost-Noord-Brabant [,] de Rivierenstreek en Noord-Nederlands-Limburg*. Dr. A.R. Hol en J. Passage. Antwerpen, 1966
- XI *Dialektatlas van Zuid-Holland en Utrecht*. L. van Oyen met medewerking van Prof. Dr. E. Blancquaert† en Chr. J. van der Voet. Antwerpen, 1968³
- XII *Dialektatlas van Gelderland en Zuid-Overijsel*. Dr. H. Entjes en Dr. A.R. Hol†. Antwerpen, 1973
- XIII *Dialektatlas van Noord-Holland*. Dr. Jo Daan. Antwerpen, 1969
- XIV *Dialektatlas van Zuid-Drente en Noord-Overijsel*. Prof. Dr. H. Entjes. Antwerpen, 1982
- XV *Dialect-atlas van Friesland (Nederlandse en Friese dialecten)*. K. Boelens en G. van der Woude met medewerking van Prof. K. Fokkema en Prof. E. Blancquaert. Antwerpen, 1955
- XVI *Dialektatlas van Groningen en Noord-Drente*. Dr. A. Sassen. Antwerpen, 1967

¹ Vanaf deel 2 behoren de delen onder de Reeks Nederlandsche Dialect-atlassen die vanaf 1958 Reeks Nederlandse Dialektatlassen heet. De twee delen uit 1952 en 1955 behoren tot de Reeks Nederlandse Dialect-atlassen.

² Een tweede uitgave, met aanvullingen door Fr. Vanacker, verscheen in 1950.

³ Op het titelblad abusievelijk aangemerkt als deel 17.

SIEMON REKER

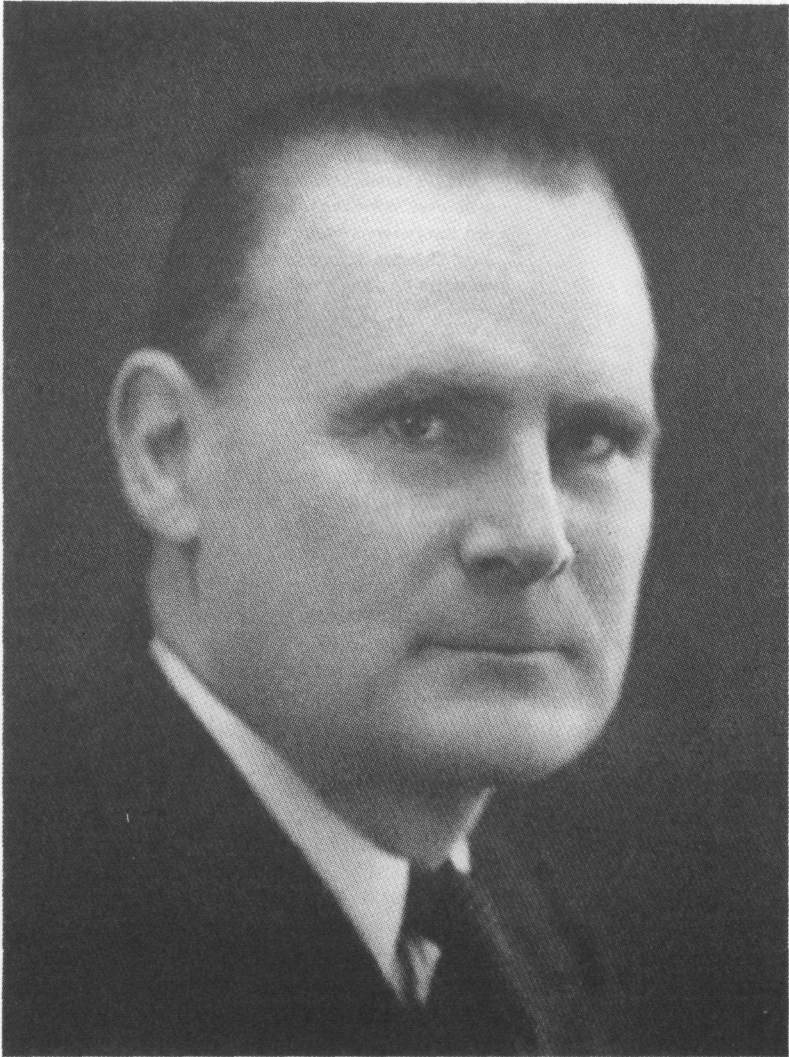
Ter plaatse gewonnen: de RND-inleidingen gelezen

“Mij interesseeren niet uitsluitend de meest archaische taalverschijnselen noch de taalvormen die voor retrospectieve taalbeschouwing van belang kunnen zijn, maar evenzeer de taalvormen die reeds op weg zijn naar een meer algemeenen vorm, of dezen reeds nabij komen. Ook dat is voor de moderne taalstudie van belang, en wordt misschien wel al te vaak verwaarloosd.”

E. Blancquaert, RND 3 blz. IV-V

1. De verschijningsgeschiedenis

“Ik heb steeds bij mijzelf gedacht: Wat gedaan wordt, zal toch nooit verloren werk zijn.” Het staat er bijna als een verzuchting in de terugblik die Blancquaert geeft op de kwart eeuw die er voorbijging na de verschijning van de *Dialect-atlas van Klein-Brabant*. Dat was een atlas voor een gebied in België, overgangszone tussen Brabant en Vlaanderen maar ook de geboortestreek van Blancquaert. Voor dit gebied wilde hij materiaal “leveren aan de Nederlandsche dialectgeographie, met alle waarborgen van betrouwbaarheid”. (RND 1 blz. 3) Het werd het eerste deel van een hele reeks van zestien dialectatlassen van het Nederlandse taalgebied die uiteindelijk in 1982 werd voltooid, 18 jaar na Blancquaerts overlijden maar diens latere collega-leidsman Pée heeft dat nog mee mogen maken. De RND betekent: zestien keer een pak teksten met in internationaal fonetisch schrift genoteerde dialectgegevens (grotendeels op basis van identieke Nederlandse vragen, verdeeld over 139 nummers vol zinnestjes en losse woorden, gevolgd door opsommingen van lokale benamingen voor landmaten en waternamen per plaats plus wat meer sociale gegevens) en even zovele malen een nog groter pakket met meestal 150 kaarten waarop bepaalde, vooraf geselecteerde, verschijnselen genoteerd zijn voor een eerste dialectgeografische indruk. Die Reeks is een kapitale twintigste-eeuwse informatiebron voor de dialecten in het Nederlandse taalgebied. Het is een impo-
sante onderneming, bij de eerste aanblik al van de buitenkant (maar

E. Blancquaert

wie heeft ze allemaal?) en voor degene die zich moeite getroost vele malen sterker nog aan de binnenzijde.

In 1948 blikte de grondlegger van de reeks terug op een periode, *Na meer dan 25 jaar Dialect-onderzoek op het Terrein*. Dan zijn er zeven delen op de markt, minder dan de helft, en Blancquaert had de behoefte om een paar vliegen in één klap te slaan. Allereerst probeerde hij “den recensent en den gebruiker van onze atlassen, alsmede onze verdere medewerkers en onze studenten wegwijs te maken in ons materiaal en in de manier waarop het wordt verzameld”, want dat blijft “menselijk werk, onvolmaakt en onvolledig”. (blz. 35) Maar ontegenzeggelijk heeft *Na meer dan 25 jaar* ook iets van een pep-talk van de grondlegger die op dat moment juist zijn collega-leider heeft gekregen in de persoon van Pée, dan nog hoogleraar aan de Luikse universiteit.

Het is tamelijk kort na de Tweede Wereldoorlog die ook deze onderneming gehinderd heeft. Pée heeft zijn deel met opnemingen in West- en Frans-Vlaanderen in 1946 gepubliceerd (het was al eerder gereed maar “ik wenschte niet dezen atlas onder de bezetting te laten verschijnen” RND 6 blz. XXVIII) en heeft zich ook langs deze weg aan de Nederlandse dialectologen gepresenteerd. Immers, Blancquaert heeft er vanaf het begin op aangedrongen dat de persoon die de opnames verrichtte zich in de Inleiding introduceerde of door een ander aan de gebruiker werd voorgesteld. “Om den lezer toe te laten de betrouwbaarheid te meten welke hij den atlas mag toekennen, zal het noodig zijn dat hij eerst en vooral verneme door welk oor het materiaal werd opgevangen en door welke hand het werd neergeschreven.” (RND 1 blz. 9) Van Blancquaert komen we langs deze weg te weten dat hij in 1894 in Oudorp geboren is (in het vak-nummer-coderingssysteem van Kloeke-Grootaers aangeduid als I 272), er gemeente-onderwijs genoot en vanaf zijn elfde tot achttiende jaar dagelijks naar het koninklijk atheneum in Mechelen reisde voor het vervolg-onderwijs. Daarna volgde de studie aan de Gentse universiteit. Daar kreeg hij de gelegenheid “om zich te oefenen in de phonetica, en heeft daar, ondanks zijn inbeslagneming door den oorlog, nooit mee opgehouden”. (RND 1 blz. 9) Sterker, Blancquaert ging er ook voor naar het buitenland, onder meer naar de befaamde Daniel Jones in Londen. Uit het proefschrift over zijn eigen Oudorpse dialect kwam het plan voort voor de dialectatlas, “een eerste bijdrage tot een Zuid-Nederlandschen en zoo mogelijk geheel-Nederlandschen dialectatlas”. (RND 1 blz. 9)

Als Pée zich in deel 6 voorstelt, heeft degene die deel 2 goed gelezen had hem al leren kennen,- hij stond Blancquaert bij “in het herbewer-

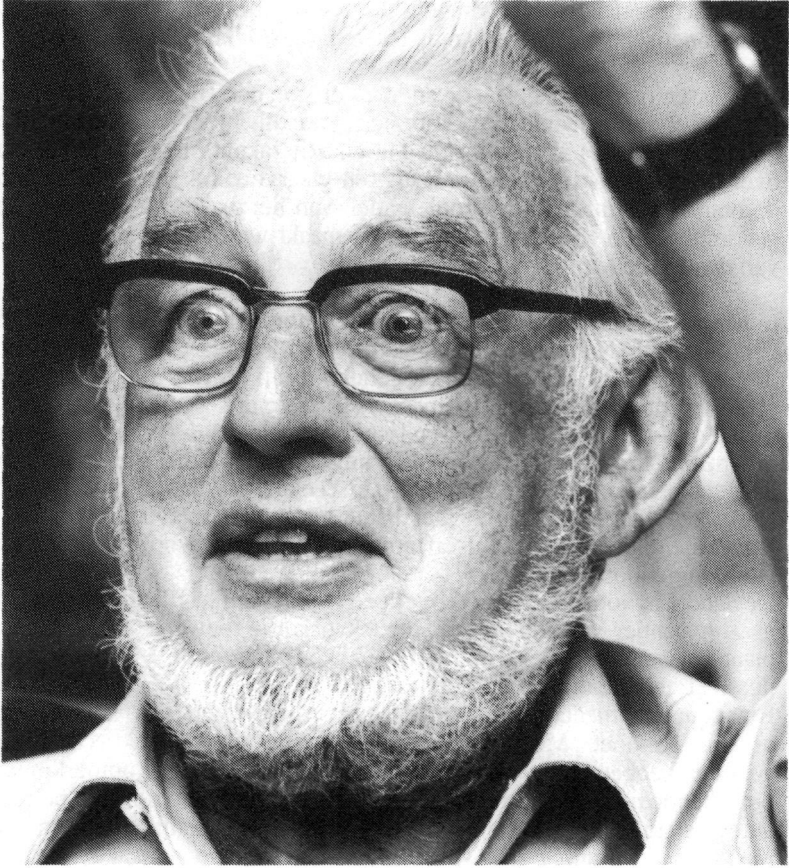
ken van het register en in het proeflezen van dat deel” en ook in deel 3 is Pée bedankt voor hulp bij “het materieele werk en het proeflezen”. De normale gebruiker van de Reeks had inmiddels al uitvoeriger kennis gemaakt met dr. H. Vangassen in deel 2 (1930) en in deel 4 (1938). In de inleiding van deel 2 vertelt Blancquaert over Vangassen en diens herkomst, schoolbezoek en daarop volgend onderwijzerschap in het Oost-Vlaamse Ninove, sinds 1919; deze “sprak van toen af uitsluitend beschaafd Nederlandsch”. Het dialect van die plaats en de omgeving is Vangassens promotie-onderwerp in 1927. Dan begint de samenwerking met Blancquaert, ook al heeft die aanvankelijk het karakter van leermeester en leerling: wat Vangassen opnam werd bij dezelfde zeglieden door Blancquaert gecontroleerd. Maar meester en discipel blijken na het afwerken van 45 plaatsen zozeer in het bezit van hetzelfde oor en een identieke hand dat ze onafhankelijk van elkaar verder kunnen zonder dat er vrees behoeft te bestaan “omtrent de homogeneiteit van de teksten” die ze elk vervaardigen. Vangassen maakt samen met Blancquaert het Zuid-Oost-Vlaamse deel 2 af, Blancquaert vervaardigt deel 3 (Noordoost Vlaanderen en Zeeuws-Vlaanderen: de RND bereikt Nederland) terwijl Vangassen solo werkt aan nummer 4, Vlaams-Brabant.

De delen van de RND verschijnen vooraansnog volgens het vooraf getrokken plan en het is voorlopig nog de initiatiefnemer zelf die het geheel trekt.

In deel 2 kondigt Blancquaert een praktische ingreep aan waar het later nog vaak over zal gaan. In Klein-Brabant kon hij alle plaatsen onderzoeken, “zelfs een paar maal twee parochies onder een zelfde gemeente”. Dat is een te fijnmazige benadering bij een grote reeks die principieel het hele Nederlandse taalgebied wil bestrijken en daarom zullen “al de plaatsen met meer dan 2.000 inwoners worden bewerkt”, zodat het dialect van een groter aantal sprekers in deze materiaalverzameling vertegenwoordigd is.

Als Blancquaert de derde aflevering versneld presenteert, reageert hij op de ontvangst van wat tot dan verschenen is. Dr. G.G. Kloeke was de onderneming gunstig gezind maar hij had zich pessimistisch betoond over het aantal jaren dat het totale werk zou nemen, over de hoeveelheid atlanten en bovendien had hij de kostprijs genoemd. “Met zijn suggesties werd in ruime mate rekening gehouden”, antwoordt Blancquaert eenvoudig.

Dr. J. van Ginneken had zich negatief uitgelaten over het feit dat pas “de naneef” de vruchten van Blancquaerts werk zou kunnen plukken. Daarop luidt de reactie wat heftiger: “In alle bescheidenheid moet ik

W. Pée

hierop antwoorden dat, zelfs indien dit letterlijk waar was, de gedachte, om uitsluitend voor de toekomst onzer taalwetenschap te werken, mijn ijver geen enkel oogenblik zou bekoelen. Het najagen van persoonlijk succes, hoe menschelijk ook, behoort niet tot mijn wetenschappelijk programma.” (RND 3 blz. III) Dr. C.B. van Haeringens kritiek op de katholieke, zuidelijke vragen komt verderop nader aan de orde, maar het heeft er alle schijn van dat de kritiek serieus genomen is. Blancquaert wijst bijvoorbeeld op de toegenomen nauwkeurigheid in de fonetische weergave van de teksten. (RND 3 blz. VI)

Vangassen is in 1938 de eerste andere persoon dan Blancquaert die een RND-deel van een inleiding voorziet, maar hij blijft daar bescheiden onder: zijn tekst is klein van omvang en vrij zakelijk met opmerkingen over de taalgrens met het Romaans (en waarvoor hij aan weerskanten op onderzoek uitging), de problematiek van het dialect in een grote en gecompliceerde stad als Brussel en hij maakt wat notities bij de keuze van de zegslieden.

In het jaar dat de Tweede Wereldoorlog uitbreekt, 1939, wordt deel 5 gepubliceerd. Nu heeft Blancquaert P.J. Meertens aangetrokken en ook hij wordt geïntroduceerd. Meertens is afkomstig uit Middelburg (1899) maar werkt op dat moment als “Secretaris der Dialecten-commissie der Koninklijke Nederlandsche Akademie van Wetenschappen in Amsterdam”. Meertens blijkt van huis uit geen dialectspreker, maar daar staat tegenover dat er geen dorp in Zeeland is “dat hij niet bezocht heeft, en waar hij geen contact heeft verkregen met de inwoners”. Bovendien had hij van jongs af grote belangstelling voor de streektaal van zijn geboortegrond.

De aandacht voor Meertens is overigens opmerkelijk: Blancquaert heeft in zijn eentje Vlissingen en Hoedekenskerke bewerkt, alle andere plaatsen van deze aflevering zijn door beiden bezocht. Meertens heeft dus niet zelfstandig hoeven opnemen (RND 5, blz. IV), vandaar dat Blancquaerts mededeling omtrent hun vrijwel identieke notatie wat vreemd aandoet. Meertens zal in de eerste plaats praktische hulp geboden hebben en het in de inleiding afgedrukte “Enkele opmerkingen betreffende het Zeeuwsche taaleigen” zal van zijn hand zijn met het co-auteurschap van deel 5 als gevolg. Die tekst is op zich opvallend in een reeks waarin nimmer zo historisch gekeken werd naar taal en gebied van opneming. (RND 5 blz. VIII-X)

Willem Pée bewerkte dus het tot 1946 uitgestelde, omvangrijke zesde deel dat een gebied afsluit: “De taalvorscher beschikt nu over dialectische gegevens voor een vrij uitgebreid aaneensluitend gebied, dat

gansch Vlaanderen (Fransch-, West-, Oost- en Zeeuwsch-Vlaanderen), Vlaamsch Brabant en de Zeeuwsche eilanden omvat.” (RND 6 blz. V) Het is de grootste aflevering van de hele RND geworden met ook verreweg de langste inleiding, onder meer te verklaren uit de ruime aandacht voor de kwestie van de taalgrens. Precies 37 gemeenten nam Blancquaert voor zijn rekening, zeven keer gingen Blancquaert en Pée samen op pad en andermaal blijkt dat “de verschillen in onze opteekeningen uiterst miniem waren”. (RND 6 blz. VI)

Pées inleiding was ook daarom zo lang omdat hij te maken had met diverse taalgrenzen die hij ruim de aandacht schenkt, a) tussen de Noordzee en de Belgische grens, b) tussen de Belgische grens en de Schelde gevolgd door een taalsociologische paragraaf over de “Huidige taaltoestand in Fransch-Vlaanderen”. Bij de grensbepaling geeft Pée een beschrijving van zijn problemen met het vinden van zegslieden en hij brengt telkens de taalsituatie in beeld, in Tetegem, Zuidkote, Leffrinkhoeke, Sint-Pol, Klein-Sinten, Waasten, Wervik en een reeks andere plaatsen.

Met het vorderen van de Reeks verschuiven de geboortejaren van de opnemers vrijwel steeds, althans voorzover ze daar melding van maken want dat blijkt af te nemen. Blancquaert is van 1894, Vangassen van 1896, Pée wordt geboren in 1903 in Gent, als zoon van een vader uit Brugge en een “toen Vlaamschonkundige, Luiksche moeder”. Pée senior, leraar Nederlands, is in het dan nog even onder Brugge gelegen dorpje Oostkamp een bijzonderheid in 1906. Naar dat dorp van ongeveer 10.000 inwoners verhuist het gezin en buiten hem is daar niemand die Nederlands sprak, vandaar dat Pée junior “slechts dialect leerde”. Daardoor wordt hij mikpunt van spot na de volgende verhuizing naar Brugge in 1911. “Dit griede mij natuurlijk ten zeerste! Eenige weken later had ik mij echter, door mijn omgang met de jeugd uit de meest typische volkswijken van het oude Brugge (...) niet alleen van mijn boersche uitspraak ontdaan, maar ik had mij bovendien hun platte uitspraak eigen gemaakt, zoodat ik op een bof als volslagen Bruggeling in hun kring werd opgenomen.”

Na dergelijke voorstadia bevreedt het niet, dat Pée “Germaansche Filologie” gaat studeren in Gent waar hij onder meer fonetiek en Vlaamse dialectologie volgt bij Blancquaert. Deze helpt hem aanvanke-lijk ook bij het optekenen van gegevens die Pée verzamelt ten behoeve van zijn proefschrift over verkleinwoorden van 1927. Van 1931 tot 1938 is hij Blancquaerts assistent voor de vakken die hij eerder bij hem gelopen had. “Uit dit alles blijkt duidelijk dat ik de noodige scholing

voor het beoogde dialectonderzoek ontving en dat, in de mate van het mogelijke, de eenheid in de wijze van opnemen is gewaarborgd.” Willem Pée komt uit de school van Blancquaert. Hij volgt hem later als hoogleraar aan de RU Gent op en is eerder al (Blancquaert kondigde dat aan in *Na meer dan 25 jaar*) de tweede leider van de *Reeks Nederlandsche Dialect-atlassen* zoals ze dan nog heten. Degene die op de RND geabonneerd is (waren er particuliere abonnees?) ziet hem in het eerstvolgende deel bij de nieuwe tweehoofdige leiding. Zó staat het nu namelijk bovenaan de titelpagina: “onder leiding van Dr E. BLANCQUAERT, Professor a.d. Universiteit te Gent en Dr W. PÉE, Professor a.d. Universiteit te Luik”.

Het jaar 1950 markeert een unicum in de historie van de RND. Dan verschijnt er een tweede uitgave van het eerste deel, met aanvullingen door Fr. Vanacker. De *Dialect-atlas van Klein-Brabant* is nu helemaal in de rij opgenomen, door het aangepaste titelblad en door de uiterlijke vormgeving. Ook deel 1 heeft nu een alfabetische lijst van Aalst tot Zemst met de bewerkte plaatsen die een wat moderner gespeld aanzien hebben gekregen en die dankzij de heldere uitvoering in druk goed leesbaar zijn geworden. De aanvullingen van Vanacker zijn niet omvangrijk. Hij beperkt zich naast het genoemde redactionele ingrijpen en kleine fonetische aanpassingen tot het inlassen in de tekst van aanvullingen die in de eerste editie apart vermeld stonden. Nieuwe gegevens zijn de nummers 140 en 141 waardoor de lokale landmaten en waternamen ook in het openingsdeel van de serie te vinden zijn.

Het nieuwe deel is voor het eerst niet het verwachte nummer. Deel 7 is eigenlijk aan de beurt, maar in 1952 is het de *Dialect-atlas van Noord-Brabant* dat De Sikkel uitgeeft, nummer 9. Een nieuw fenomeen in de historie van de RND, met een nieuwe bewerker, dr. A. Weijnen. Weijnen stelt zichzelf vrij kort voor (“Mijn vader sprak van huis uit Zeeuws-Vlaams (Hoofdplaats), mijn moeder Baronies (Wagenbergs), mijn vrouw Peellands (Astens). Zelf ben ik geboren in Fijnaart, waar ik van mijn schoolmakers zes jaar lang onvervalst Westhoeks gehoord en geleerd. Daarna kwam ik in Rolduc, waar ik om zo te zeggen met elk Limburgs dialect althans enigermate vertrouwd raakte. En meer dan elf jaar was ik aan de lycea te Roosendaal, die als streekscholen mij ook allerlei tongvallen te horen gaven. Bovendien getuigen verschillende van mijn boeken en artikelen wel dat ik steeds belangstelling voor dialectonderzoek heb gehad.”) (RND 9 blz. VI), in een inleiding die bijzonder is. Enerzijds is Weijnen onderhoudend-anecdotisch zoals hij zich later ook liet kennen tot aan de onderhavige bundel toe, en zelfs bij herhaling, anderzijds betoont hij zich kritisch.

Is dat de nieuwe wind die met de komst van Pée door de RND is gaan waaien?

Kennelijk is dat niet het geval. Het duurt zes jaar, maar als in 1958 Péés Dialektatlas van Antwerpen verschijnt - we hebben een nieuwe spelling die nog duidelijker dan bij deel 9 en 10 op het titelblad van een lopende reeks zijn sporen nalaat - komt hij terug op de inleiding van Weijnen en niet in alle opzichten neutraal. Het gaat daarbij om de andere helft van het tweetal dat voor de gegevens zorgt, - de opnemer is afhankelijk van de zegslieden. Daar is vaker over gerept in de introducerende paragrafen in de RND-afleveringen en dus kom ik daar verderop op terug. Over de keuze van de informanten geeft Weijnen een paar overwegingen waarbij hij ook de praktijk aanstipt die Pée in deel 6 had gehanteerd. Pée was overigens door Weijnen al eerder in de inleiding genoemd. Hij kan aankondigen dat er binnenkort een groot aaneengesloten gebied dialectgeografisch afgedekt zal zijn, als ook het gebied Antwerpen beschreven is. "Antwerpen, waarvan - naar ik onlangs vernam - de atlas [sic, S.R.] ook eerlang persklaar zal zijn." Pée moet eventjes geduld hebben.

Het eerstvolgende deel dat uitkomt is het vijftiende. Dat is een bijzondere aflevering zoals al op het titelblad zichtbaar is. Aan de gebruikelijke, meestal ruwe, geografische aanduiding is tussen haakjes toegevoegd dat het in dit deel gaat om "Nederlandse en Friese dialecten". In de lijn van Weijnen stellen K. Boelens en G. van der Woude zich bescheiden en ook nog aan het eind van de inleiding voor. "Beide opnemers zijn in Friesland geboren en getogen. Het Fries is hun moedertaal. Beiden zijn hoofd van een lagere school, tevens leraar Fries aan een Kweekschool en o.m. in het bezit van een Fryske akte en van de akten Frysk Middelber Underwys A en B." (RND 15 blz. XVIII) Even kort in vergelijking tot de introductie in de eerste delen staat de rol van Blancquaert beschreven: "Voor het opnemen werden ze door Prof. BLANCQUAERT persoonlijk ingewerkt" en met het oog een "zo groot mogelijke uniformiteit" gingen de opnemers eerst enkele malen samen op stap" naar Dokkum, Franeker en Sneek.

Hoe groot de inleiding van dit vijftiende deel ook is, wat niet-Fries is wordt wèl maar welke de Nederlandse dialecten precies zijn wordt daaruit niet duidelijk. De Friese dialecten worden ondergebracht in vier groepen, het westelijke en het noordelijke Kleifries, het Zuidhoeks in het zuidwesten en het Woudfries dat in het oosten van Friesland gesproken wordt. De rest van de opnamen beweegt zich kennelijk steeds verder van het Fries af maar waar het "Nederlands" wordt blijft

duister: Hindelopen, Schiermonnikoog en West- en Oost-Terschelling, maar ook “de ontfrieste steden” plus Heerenveen nemen een aparte plaats in. Hier gaat het om een taalvariant die “ontstaan is door gedeeltelijke verdringing van het Fries door een oudere vorm van het Nederlands, maar dat in vele opzichten zijn Friese afkomst nog laat horen” en dat nu bedreigd wordt door het Nederlands en het Fries. (RND 15 blz. VI) “De Friese dialecten van Terschelling (...), van Hindelopen (...), van Schiermonnikoog (...) wijken zo ver af van de algemeen Friese omgangstaal, dat een gesprek van deze dialectsprekers door algemeen-Fries-sprekenden niet of slechts met moeite kan worden gevolgd.” (RND 15 blz. VII)

Vergelijkbaar met de taal in de Friese steden is het dialect van Ameland, dat van Midland op Terschelling en van twee plaatsen in het grensgebied met Groningen, Burum en Kollum. Een aparte status heeft Het Bildts dat “een gemengd Fries-Nederlands dialect” genoemd wordt. Een andere variant laat zich in Tjalleberd waarnemen. In deze Overijsselse enclave gaat het om “Fries en gemengd Fries” dialect. Tenslotte besteden Boelens en Van der Woude aandacht aan enkele Groninger plaatsen in hun afvraaggebied, de Stellingwerfen en een klein stukje Drenthe (Diever, Vledder) waar “Stellingwerfs Drents” gesproken wordt.

Dan wordt het 1958 en gebeurt er binnen de RND iets vreemds. De ene inleider, nog wel mede-leidinggevende aan het project als geheel, reageert wat bitsig op de ander. Dat gebeurt dus in de atlas van Antwerpen, deel 7. Pée, juist van Luik naar Gent gegaan als opvolger van Blancquaert, staat als enige op het titelblad en dat spijt hem, want de Antwerpenaar Leo van Beeck heeft royaal meegewerkt (hij “bereidde alle opnemingen in het arrondissement Antwerpen voor: hij ging eerst ter plaatse, zocht geschikte zegslieden en daarna gingen wij samen opnemen”) en verrichtte met Pée zo’n vijftig opnemingen. Wegens persoonlijke omstandigheden zag Van Beeck van verdere medewerking af. Pée reageert met spijt: “Ik mag niet nalaten hem hier voor zijn grote hulp en toewijding van harte te danken en mijn spijt uit te drukken dat de atlas van Antwerpen niet mede door een Antwerpenaar is ondertekend.” De hulp van Van Beeck maakte het Pée niet alleen met de praktische voorbereiding mogelijk zich met de streek rond Antwerpen in te laten: “Ik zou het nooit gewaagd hebben alleen een gebied te onderzoeken waarvan ik het dialect maar zeer oppervlakkig ken” en Van Beecks kennis van het Antwerps kwam Pée dus goed uit.

“Op onze beurt wensen wij hierover een paar woorden te zeggen omdat deze kwestie ter sprake komt in de inleiding van de atlas van Noord-

Brabant van A. WEIJNEN”, zo begint Pée op bladzijde VI een passage die een ruim deel van zijn korte inleiding omvat. Het gaat over de keuze van de proefpersonen. Weijnen had zich laten ontvallen dat het op praktische gronden soms nodig is om “op de meest onverwachte ogenblikken water in de zuivere wijn” (RND 9 blz. VII) te moeten doen bij de selectie en het aantal van de informanten. Hij wijst erop, dat Blancquaert eerder al eens bekende dat hij schoolgaande kinderen moest ondervragen, maar wat hij stilzwijgend als erger ervaart: “In de dialect-atlas van West- en Frans-Vlaanderen heeft PÉE het soms met één zegsman afgewerkt, iets waartegen BLANCQUAERT eigenlijk principieel gekant is.” Weijnen voegt daar vergoelijkend aan toe dat hij zelf bij dit soort zaken ook steeds op z'n gezond verstand en intuïtie vertrouwt (“Immers de theorie plaatst ons steeds voor tegenstrijdigheden.”), maar Pée lijkt ondanks deze toevoeging getroffen. Bij beide kwesties staat hij stil. Hij vergelijkt de praktijk van Blancquaert en Vangassen met die van Weijnen en concludeert dat deze een hoger percentage kinderen als zegslieden heeft, waarbij onderscheid gemaakt wordt tussen “schoolgaande kinderen” en “schoolkinderen”. “Misleitend” noemt Pée Weijners opmerking dat hij “soms” met slechts één zegsman volstaan zou hebben. Alle vier plaatsen in Frans-Vlaanderen waarvoor dat opgaat (Klein-Sinten, Zerkel, Oud-Berkijn en Strazele) neemt Pée gedetailleerd door, om aansluitend te zien hoe bij Weijnen zelf de verhoudingen lagen. “Nogal anders”, concludeert Pée, die vooral moeite heeft met de beperking tot één zegsman in Breda, waarvan hij terloops wijst op het aantal inwoners dat dan 82.191 bedraagt. Met een citaat uit Blancquaerts *Na meer dan 25 jaar* hierover besluit Pée de kwestie die een opmerkelijk punt in de geschiedenis van de RND is.

Het is de laatste maal in de RND dat Pée een deel voor zijn rekening neemt en bij Weijnen blijft het bij deze ene bijdrage. Blancquaert komt nog tweemaal voor op het titelblad als mede-auteur of als medewerker. Dat is allereerst het geval bij het Limburgse deel dat nummer 8 draagt en in 1962 verschijnt, twee jaren voor Blancquaerts overlijden. Samen met Claessens, Goffin en Stevens staat hij als auteur vermeld. Pée stond enkele opnemingen af, te weten die van de zogeheten K-plaatsen Paal, Beringen, Koersel, Heusden en Zolder maar als auteur of medewerkende staat hij alleen in de Inleiding en in de “Bladwijzer van de bewerkte plaatsen” geregistreerd. Het omvangrijke Limburgse deel heeft met vier personen het grootste aantal opnemers. Claessen deed 42 plaatsen in het noorden, Goffin verzorgde 42 in het middengebied, Stevens nam 47 zuidelijke plaatsen voor zijn rekening, de rest

Neerpelt. 2. St. (Cl.)

1. a. r. do hae non ons klampok zi. n kinze bay
 2. mēns klampok. ē rēto klumpo go. n gūten
 3. n. u. n spēnals nēst mī. ad mēst māsinon
 4. sp. a. jon izwe. n w. a. n. o. k.
 5. o. p. d. a. x. e. p. h. e. g. o. z. o. b. o. x. a. m. o. l. t. e. b. e. d. e.
 6. d. o. n. t. a. m. o. r. m. a. n. h. i. ē. o. m. p. l. e. n. t. o. r. z. n.
 k. a. n. o. v. i. z. i. o. r.
 7. d. o. s. i. c. p. o. r. l. a. g. d. o. z. o. n. v. i. g. o. r. d. a. f.
 8. i. n. d. i. f. o. b. e. r. t. i. z. o. n. k. s. t. o. z. i. n.
 9. k. u. r. n. t. i. m. o. t. i. l. i. n.
 10. b. e. s. t. g. i. f. t. a. x. i. n. p. r. i. n. t. o. b. i. k. k. a. b. o. n. t. o. l.
 11. b. e. z. y. u. s. t. a. z. o. k. l. e. h. i. x. e. s. o. n. k. i. n. e. s. t. o. s.
 12. i. o. k. a. l. o. m. i. f. e. i. v. o. n. d. r. e. i. l. i. t. a. r. u. l. n.
 g. o. d. k. o. v. t. o.
 13. o. m. a. g. d. o. m. i. x. b. a. n. m. i. ē. o. n. k. l. o. p. o. l.
 14. i. x. h. a. p. o. n. o. k. n. e. i. g. o. a. i. o. n.
 15. v. a. d. o. l. a. v. m. t. w. o. r. t. n. e. m. i. e. r. y. o. s. w. o. n.
 16. i. x. b. e. s. t. e. d. a. d. i. x. n. i. m. a. g. o. p. d. n. b. e. n.
 17. i. x. h. a. p. o. n. i. g. o. d. o. n. i. z. a. x.
 18. w. i. h. e. s. t. o. x. o. d. i. n. h. e. i. d. i. d. o. a. n. t. i. m.
 19. s. p. r. e. n. s. p. i. n. a. g. o. r. e. i. s. p. i. n. o. b. o. r. t. o. l.
 20. k. l. a. k. o. f. p. u. b. l. i. c. l. a. n. w. e. i. p. a. d. o. t. u. l.
 h. e. x. k. u. w. k. f. o. r. t. p. u. p. o. l. o. f. v. l. e. n. d. e.
 21. d. i. h. e. r. o. l. d. o. e. h. a. d. o. n. h. i. d. o. w. e. k. o. l. e. f. a. x. e. r.
 22. i. x. s. a. l. u. r. x. h. a. l. o. g. e. v. o.
 23. d. o. n. e. y. o. l. s. m. a. n. l. e. t. s. p. i. l. s. i. c. p. o. n. a. f. b. e. e. k. a.
 24. h. e. i. h. e. t. o. i. ē. o. n. o. b. e. i. x. o. p. h. e. e. g. o.
 25. g. e. s. t. m. i. x. t. u. r. i. b. r. e. i. s. t. i. n. b. e. e. j. o. n.
 ē. b. r. e. i. t. o.
 26. d. a. i. t. a. n. t. b. e. t. e. s. t. i. t. o. n. e. m. i. e. r.
 27. d. e. n. m. a. n. l. e. f. t. a. d. o. n. s. g. l. e. u. t. o. p. a. r. e. n. s.
 28. d. o. n. d. y. v. e. l. i. z. u. s. o. n. h. e. m. o. t. g. o. j. a. x. t.
 29. d. o. s. i. c. l. o. e. x. t. o. r. z. e. n. m. i. t. o. m. i. s. t. e. r. n. o. d. o.
 l. e. g. o. v. i. s. t.
 30. i. x. h. a. n. t. e. g. n. z. o. k. o. m. o. n. v. a. e. x. t. o. r. i. ē. b. e. n.
 31. d. o. h. i. s. t. o. d. r. e. v. t. o. g. e. n. t. e. k. o. n. t. i. m. i. l.
 32. o. k. a. n. i. g. n. a. w. e. n. t. o. s. h. e. t. h. e. l. p. r. e. i. n.
 33. s. t. e. y. s. m. i. s. o. s. t. e. l. i. n. d. i. o. b. e. s. t. o. m.
 34. n. e. - d. o. w. p. e. t. n. e. m. i. s. g. o. d. e. g. o. l. t.
 35. h. a. l. a. - i. x. h. a. l. b. a. l. t. u. r. i. s. h. i. s. t. o. n. a. x. t. o. r.
 u. r. x. o. u. p. o. n.
 36. d. i. p. l. o. r. i. s. o. n. i. k. e. i. p. - d. a. z. e. t. n. o. x. o. n. w. i. t. o.
 h. i. n. z. n.
 37. i. o. k. i. n. o. l. f. a. e. l. e.
 38. i. o. h. i. t. o. m. e. r. i. t. o. g. e. t. e. h. e. l. p. o. n. o. p. m. a. k. o.
 39. o. k. a. l. l. e. n. a. i. l. w. i. t. b. e. e. x. p. n.
 40. i. o. i. s. g. o. h. e. l. p. t. o. f. a. n. a. k. m. a. l. e. t. o. f. o. l. a. r. o. n.
 41. d. o. m. a. n. m. u. r. t. i. g. o. n. v. a. z. o. w. b. o. i. x. e. n. m. o. n.
 42. i. n. d. o. s. i. c. h. a. l. x. w. e. m. o. n. i. s. o. x. o. v. d. n. l. o. k.
 43. e. i. h. e. g. o. l. a. r. t. u. m. d. e. r. t. o. r. h. e. e. n. o. s. i. s.
 44. w. e. t. i. m. u. t. o. n. o. k. d. o. h. i. t. o. f. x. a. n. h. a. l. b. o. n. e. n.
 g. e. l. i. d. a. n. d. o. r. h. e. l. p. e.
 45. h. a. l. b. o. s. t. e. t. e. b. e. s. t. o. p. a. f. o.
 46. o. i. o. m. a. l. e. b. o. r. i. s. t. i. v. e. t. e. i. z. o. v. a. z. a. n. t. o.
 47. i. o. s. p. h. i. s. t. o. u. r. m. a. t. u. r. i. t. o. v. o. r. o. n. w. i. d. e. r. s. i. j. o. p.
 48. d. o. b. u. r. m. t. u. r. i. s. t. o. r. z. a. l. d. o. b. u. r. o. m. g. r. a. f. t. o. n.
 49. d. u. d. a. r. i. t. e. t. f. u. e. n. t. o. r. t. o. r.
 50. ē. b. o. g. e. n. t. o. l. u. i. o. n. v. i. n. d. o. v. a. n. m. e. s. - d. o.
 h. u. m. e. s. - t. o. f.
 51. (b. e. i.) s. p. r. e. i. - p. a. d. a. g. o. r. e. i. - u. b. e. n. g. o. i. s. s. p. r. e. i. n.
 m. i. ē. b. r. e. k. o. n. t. a. t. o. v. e. r. e. x. m. a. k. o. n. o. n. o.
 b. o. t. o. r. a. m. s. m. e. r. o. n.
 52. d. o. f. k. o. n. m. a. s. h. i. t. a. e. n. h. a. r. l. o. z. o. n. a. f. s. m. i. 'o. n.
 53. i. o. v. a. d. e. r. h. i. t. o. m. z. e. t. f. e. i. r. l. o. t. o. t. e. r. o. n.
 54. i. x. w. e. s. o. m. a. f. x. o. n. a. j. o. n. z. u. l. a. t. l. a. n. g. u. a. t. u. e. r. t. o.
 t. o. g. d. n.
 55. h. e. i. k. i. d. o. g. i. n. v. a. l. v. i. z. i. t. o. m. i. e. r.
 56. e. n. p. a. t. i. z. n. n. i. f. e. l. w. i. e. r. t.
 57. d. o. v. o. z. w. a. l. d. e. r. t. e. n. z. o. n. h. i. e. r. t.
 58. z. n. m. e. a. t. z. e. t. n. o. x. t. o. k. o. n. g. u. r. m. t. o. h. e. t. o. r.
 59. d. e. i. s. t. e. n. s. h. i. d. o. x. u. s. l. e. x. t. o.
 60. h. e. i. b. a. o. k. t. e. p. e. n. ē. m. e. t. x. o. n. o. s. t. a. r. t.
 61. v. a. p. o. s. t. h. w. a. m. d. o. g. e. l. i. s. t. o. l. e. i. n. a. d. o.
 h. e. r. o. m. o. s.

(“een aantal plaatsen die over het ganse gebied verspreid liggen, 32 in totaal”) deed degene die de sobere inleiding schreef, Blancquaert. De opnamen werden voor de oorlog al begonnen, onder meer door Fr. Heyligers uit Thorn “die de aanleg en de ijver bleek te bezitten om de Limburgse atlas te helpen bewerken”, maar hij “werd door pijnlijke naoorlogse omstandigheden, ook fysisch in de onmogelijkheid gesteld om het zo flink begonnen werk voort te zetten.” (RND 8 blz. V) Heyligers’ dozijnen teksten werden nu als controle-middel gebruikt.

Blancquaert stelt zijn drie vollega’s kort en bijvoorbeeld zonder geboortejaren voor. Claessens (uit Eijsden) en Goffin (Genk) en Stevens (Tongeren). De eerste twee studeerden in Gent en waren daar leerling van Blancquaert. Stevens “is leerling geweest van wijlen Prof. Grootaers, en geniet de welverdiende faam, een van de beste kenners te zijn van het moderne Limburgs.” Stevens nam bovendien meer op dan bruikbaar was, want “het net werd te dicht” en daarom werden 21 plaatsen verwijderd.

Friesland als onderdeel van een reeks “dialecten” bleek in deel 15 een kwestie, Limburg als taalgebied heeft ook zijn problemen, vooral met de sleep- en stoottonen. Eigenlijk was alleen Stevens “van in den beginne” daarmee goed vertrouwd en hij noteerde dat op een genuanceerde wijze: meer dan zijn drie collega’s en “enigszins gehavend” in de lijsten gehonoreerd, merkt Blancquaert waarschuwend op. “Wij hopen dat de atlas van Limburg, zoals hij vóór ons ligt, toch wel de diensten zal kunnen bewijzen die men ervan verwacht.” (RND 8 blz. VII) De initiatiefnemer van de Reeks dateert zijn inleiding in 1959, drie jaren voor de feitelijke verschijning. Zoals velen voor en na hem sprak hij aan het eind dank uit aan “de proefpersonen, die zo belangeloos hebben bijgedragen tot het volbrengen van onze taak.” Dat schreef Blancquaert wel aan het eind, maar hij deed dat “last but not least”. Blancquaerts Engels bleek in dit opzicht gecorrigeerd te zijn. In deel 2 richtte hij zich “last not least, aan de vakgenooten die door opbouwende kritiek hun belangstelling zullen laten blijken”. (RND 2 blz. XIII)

In deel 8 had Blancquaert al aangekondigd dat het eerstvolgende deel dat van Oost-Noord-Brabant, Noord-Nederlands Limburg en de Rivierenstreek zou zijn. Dit verschijnt als nummer 10 in 1966 en dan is het “de eerste keer dat een niet-auteur de inleiding schrijft van een atlas”, schrijft Willem Pée op 25 december 1965. Dat deed Pée vaker, zo’n tekst afronden op een vrije dag als Eerste Kerstdag of op Oudejaarsavond zoals aan het eind van de inleiding op deel 6 bleek.

Pée begint met de mededeling van de dood van Blancquaert op 29 september 1964, de oprichter van de reeks die tien delen heeft zien verschijnen. De laatste vijf RND-delen markeren deze gebeurtenis met

een kruisteken op het titelblad achter zijn naam. Dat overlijden zou op zich misschien al een reden zijn voor een woord vooraf van de kant van de leiding van het project maar er kwam nog iets bij. "Toen de dood prof. Blancquaert verraste, waren 140 bladzijden van deze atlas gezet en alles liet voorzien dat hij in het begin van 1965 zou verschijnen, want de teksten waren een paar maanden voordien volledig afgedrukt en op 15 mei zouden wij te Ingen aan de auteur, Dr. A.R. Hol, ter gelegenheid van haar zeventigste verjaardag, het eerste exemplaar van haar atlas overhandigen. Het heeft echter niet mogen zijn. Op 13 maart 1965 overleed onverwacht juffrouw A.R. Hol." (RND 8 blz. V)

Na haar dood blijkt niets van een inleiding of register van haar hand vindbaar, alleen de oorspronkelijke opnemingen van haar voor deze aflevering en voor die van Gelderland en Zuid-Overijssel waarvoor zij ook doende was geweest. Daarom schrijft Pée deze inleiding en daarom is hij degene die dr. Hol en drs. J. Passage introduceert, de andere verantwoordelijke voor dit deel en te beschouwen als Roermondenaar maar geboren in Melick-Herkenbosch. Passage studeerde in Nijmegen, mevrouw Hol in Utrecht. De 165 plaatsn van deel 10 zijn niet alleen opgenomen door Hol (116) en Passage (45 stuks), ook van Blancquaert zijn vier afkomstig: Helmond, Deurne, Veghel en Eindhoven.

De tweede helft van de jaren zestig vormt een productief tijdperk in de historie van de RND. Deel 10 komt dus uit in 1966, het jaar daarop verschijnt Sassens aflevering van Groningen en Noord-Drenthe. Westnederlandse delen verschijnen in '68 en '69 waarna het even duurt voordat Entjes-serie met twee Oostnederlandse delen kan afronden. Het laatste nummer, 16, is een beknopte aflevering met een dito inleiding door de samensteller, dr. A. Sassen. Ook de zelf-introductie is kort: "Zelf spreek ik van huis uit en gebruikte ik ook het Gronings van de Veenkoloniën. De Drentse dialecten zijn me goed vertrouwd, dankzij de onderzoekingen die ten behoeve van mijn dissertatie (Het Drents van Ruinen, 1953) o.a. in Noord-Drenthe zijn verricht." (RND 16 blz. V) Het deel bevat 56 teksten. "De kaarten zijn daardoor minder dichtmazig dan uit bepaalde oogpunten wenselijk zou kunnen worden geacht. Het is me, mede ten gevolge van verandering van functie in de periode 1956-1961, niet mogelijk geweest de zeer tijdroevende opnemingen over meer plaatsn uit te strekken. Ik heb er de voorkeur aan gegeven met een minder pretentieuze opzet binnen de termijn van vijf jaar gereed te komen" en de "belangrijkste lijnen in de dialectgeografische tekening van de provincie Groningen en van Noord-Drenthe laten zich goed uit de kaarten aflezen." (RND 16 blz. VI)

Sassen heeft dat kleine aantal kennelijk toch als een zeker probleem gezien, want hij refereert er ook op pagina VII aan: "Onze 56 teksten hebben uiteraard niet meer te bieden dan een globale verzameling gegevens voor een nader onderzoek (...). Tweemaal zo veel opnemingen zouden ook nog meer problemen hebben opgeworpen dan opgelost." Over de relatie tussen Blancquaert en deze aflevering blijkt tweemaal: de initiatiefnemer is met één plaats vertegenwoordigd (dat is Rottum, "grondig gecontroleerd" door Sassen en door een uit die plaats afkomstige kenner van het Gronings) en de samensteller bedankt Blancquaert zonder wiens inspiratie "dit werk niet tot stand gekomen" zou zijn. (RND 16 blz. IX)

Nieuwe namen van samenstellers komen vanaf 1962 vrijwel telkens naar voren. Weliswaar worden Blancquaert en Chr. van der Voet als medewerkers bedankt op de voorzijde van deel 11 met gegevens van Zuid-Holland en Utrecht, maar de aflevering staat op naam van L. van Oyen. Deze keert met zijn eigen introductie terug tot deze eerdere "zinvolle gewoonte" in de RND-historie. (Van Oyen heeft de inleidingen van de tot dan verschenen delen gelezen en hij reageert daar op.) "Ondergetekende, Lodewijk A.L. van Oyen, werd op 7 mei 1923 geboren te 's-Gravenhage; ook zijn beide ouders aanschouwden daar het levenslicht. Hij sleet aldaar zijn jeugd maar vestigde zich in 1945 in de hoofdstad met het oog op zijn studie in de Nederlandse letteren aan de Universiteit van Amsterdam." Drie jaar later, "gedreven door zijn reeds jong ontstane belangstelling voor streektaalen", maakt hij in Amsterdam "nader kennis met het wetenschappelijke dialektonderzoek" op wat dan nog het Dialectenbureau heet, onder leiding van P.J. Meertens en Joh. C. Daan. Wat Van Oyen daar in de periode 1948-1951 tot aan zijn Haagse leraarschap gedaan heeft, meldt hij niet. (RND 11 blz. XI [= IX])

Een kritische verzuchting slaakt Van Oyen over twee fonetische zaken. Hij hoort slecht "of een klank halflang dan wel lang genoemd dient te worden" en gaf gaandeweg alleen maar met een diacritisch teken aan dat hij een klank *opvallend* lang vond. (Blancquaert had hetzelfde al in deel 1 verklaard, en schreef ook dat hij moeite had met het discrimineren tussen de o-klanken in woorden als "hok" en "bok". Sassen had een jaar eerder in deel 16 bekend dat bepaalde Drentse tweeklanken voor hem problematisch waren.) Bovendien betreft Van Oyen "dat het in de atlanten gebruikelijke fonetische schrift weinig mogelijkheden biedt om een bepaald toonsverloop in de zin aan te geven. Iedere Zuidhollander weet dat men in de kustdorpen, in Leiden, in Rotterdam "zingt", d.w.z. met van plaats tot plaats verschillende, maar meestal opvallend stijgende toon spreekt en voor iemand met een

wat geoeft oer is het niet moeilik de inwoners thuis te brengen op grond van hun "zang". De foneticus Blancquaert heeft de verschiing van deel 11 niet beleefd. Van Oyen dankt de "wegbereider en sjouwer-man voor zijn reeks atlassen die ook het werk aan deze atlas met zijn vaderlijke zorgen omringd heeft": een mild mens gebleven ook al vatte hij de wetenschap ernstig op. (RND 11 blz. XII) Blancquaert, "de wetenschapsman van groten bedrijve", heeft een serie plaatsen voor deel 11 verzorgd (de notatieverschillen tussen Blancquaert en Van Oyen ontmoedigden de laatste aanvankelijk), Van der Voet - vader van een van z'n leerlingen - stond Van Oyen praktisch bij gedurende 42 opnemingen. "Vrijwel terstond kon ik het stellen der vragen met een gerust hart aan hem overlaten, daar hij alras begreep wat het onderzoek vorderde. Doordat de opneming aldus sneller verliep, bleef er meer tijd voor nu en dan een gezellig praatje, heetgeen voor de zegslieden prettig was en waardoor dezen ook weer ontspanner op de vragen in-ingen." (RND 11 blz. VIII)

Een jaar later volgt Noord-Holland. Deel 13 verschiit in 1969 en is samengesteld door Dr. Jo Daan van het Amsterdamse Dialectenbureau van de Koninklijke Academie van Wetenschappen, al eerder genoemd en bijvoorbeeld door Weijnen in zijn inleiding bedankt. Het voorwoord van Weijnen en het duidelijk gestructureerde van mevrouw Daan vertonen overigens in allerlei opzichten overeenkomsten. Dochter van een Krommenies sprekende moeder heeft Dr. Daan dat dialect en tijdens de lagere school het Amsterdams leren kennen. Ook met andere varianten in Noord-Holland kwam ze in aanraking, zoals die van Marken en eerder al de Wieringermeerpolder en het toenmalige eiland Wieringen met het oog op haar dissertatie.

Voor wie de delen van de RND doorbladert, is het dertiende een opvallende door de witte vlekken die er bij bepaalde plaatsen zichtbaar zijn die een belangwekkend kenmerk van Nederlandse dialecten (dialecten binnen het Nederlandse taalgebied) van de twintigste eeuw zichtbaar maken. "In de kleinere dorpen vond ik vaak gemakkelijker goede zegslieden, daar was het dialect door de grotere mate van isolering beter bewaard gebleven" dan in de grotere als Hoorn, Den Helder, Spaarndam, Castricum. Het dialect aldaar was voor de benaderde informanten identiek aan het Nederlands. (RND 13 blz. VII) "In vier plaatsen kon ik geen vertaling krijgen, maar wel een goed vrij gesprek op de band vastleggen; voor Wijk aan Zee en Woude heb ik uit die gesprekken fragmenten genomen, die als vertaling van een deel van een zin beschouwd kunnen worden." En in het gebied ten zuiden van het IJ heeft mevrouw Daan haar pogingen om drie opnamen per vak uit Kloeke-Grootaers' indeling zelfs helemaal opgegeven. "In Sloten had

Weesp E. 121

1. ag- de krpe en spe-roer si-an be-ne ge hap
2. main yriut ge de blume ga-n gi-te / of ka-n Xite
3. teXerov.rdeX upne se ale-nel noX ma-r ma-t meginse
4. et sprite z en snar v rek || loesteX ||
5. up dat sXt-p kregese beXt-malt bro-t
6. de tamer-m-n hep en spilster fa sen ymer
7. de skiper lakte sen lepe a-f
8. n di febrik n nika te g-an
9. kum hir knapt
10. Ke-f vas fur glae-se bir - glae-si - ta-pe
11. only Ona toe kila ka-rse bru-ge - kri-ke - kri-kjes (= *carole bers*) || krik = iemand met een boeket ||
12. gabe ma-terles- ye-ye dri later vein upXedrugke
13. hi-i dri-igdeme ma-t eq knapel.
14. ik ha-p se kni gem-n
15. fustale- yant vurt mit fe-i. m-r geflirt
16. ig hem die- dat ek nit matse ma-i be-ange-ga-n
17. ik hap tot mit Xeda-n yriut
18. vi hapet Xeda-n - der kumti a-p
19. spm- spmote-p - spi-nsroebe - spm-nara-X (= *oviel*) ra-geho-l
20. pet- ma-s he-ep || bemout || ce-i - pe-dastel- ha-X - hu-kart - flinder kupa-letje (= *koochtje*)
21. di k.ral ma-ke ma-to ha-le ur-reh rygi || fa-ke ||
22. ik sa-l-je kra-l-ijes ke-ye
23. xpelant i.a-t fe-l curve sXe-pe alo-epo
24. hi-i hapes om be-t gekra-ge
25. ge-f me troe-bre-je ste-ne - bre-der - de bre-lete
26. du-t stambel-t sta-ter nit m-r
27. di ma-n hapes la-ye asen grote hir
28. lyalfer - ha-lmal - ha-m hie gebie-ye
29. de sXo-lkmdere be-ne - of se-in ma-te ma-eter nar se. Xere-st
30. tks. nit kume fu-rek-le-r be-n
31. de be-ste drugke gra-X la-ma-lpap || ma-l- ||
32. hi-i knit va-reke ha-p ke-lpe-ig
33. tka-l.rret s-fe de be-ssm a-nde ste-l ge-n sla-n
34. ne-i ma-te ke-gele spe-lese nit m-r
35. ik ha-epje al. fu-ude toe-ide kn-r geru-pe
36. di p-r z nit ru-ig der gte noX orte pte m
37. ge bme na-t i.dant (*veid niet gebr.*)
38. gabem i.rst sen gult ha-lepe upma-ke
39. hi-i sel-et nit fa-r brupe
40. g-p de ha-left fan der mskrua-t
41. de map mulet fu-reen vrouw upne-me || beXer-ome ||
42. m de sXe-ide sus-me z gava-riek
43. hi-i hap fe-l pra-tjes umdati sta-rak z
44. ve mu-ste da-r de ha-l-ft fan habe en jali de e-re ha-left (*ook nog : ha-left*)
45. ha-lepes s-fe dnt be-t vpti-lø
46. Onse ma-sela-r spe fa-t asen slak (asen vareke)
47. ge du-ene vi et fe-rt kn-q spruge
48. de bo-ankve-ker ga-l de bo-em a-nte
49. duv i.rst et ra-m sfo dixt
50. pbeegte lae-je fu-r de ka-rek - yruXm-r - ho-mz - et lof
51. spre-i - kikerdril - ma-st o-der tlat go-je - ala-ke - me-tje bro-v-t smure (*De overige woorden niet gebruikt*)
52. di yrouv hapet ha-r le-te kn-pe
53. ge ya-der hapem se-s ja-r na sXo-v-l la-te ga-n
54. ik hi-petom afkra-je um sol-a-t laqset va-ter te ga-n
55. ya-je y-rae gije nit ye-l m de-se by-rt (*streek niet gebr..*)
56. ste-ne poite se-int fe-i va-rt || en a-rden kv-d || en ste-ne val ||
57. de sXter sta-t be-de o-ge - ha-rt
58. mma-rt met noX te kout um te ka-taiba-le - of ba-le
59. di ka-re Xe-f Xut halder hXt
60. ha- troket pa-rt anpen sta-rt
61. tu kume-me jali hir ider ja-r na. de ka-remse
62. de pa-ter se-i dat Onse liye hir yuma-kt m
63. je sa-X me ve-l ma-r-je se-nika te-geme
64. de gus-lype ga-le gouv tera-X kume
65. ga-je ya-nda-X ni ka-rt
66. la-ete ge o-o-k kra-X ka-s || o-ite ge ||
67. se mo-ter m hapet ha-l-lik ma-ke r
68. et z en ha-ite da-ke-se- tpen za-ke a-ven || va-rens ||
69. dat jurgje lo-ep up sen blo-de be-ne
70. der gste ba-rt m di ka-p
71. ek voo date po-et en brif broXt
72. ik hi-pei amahart || pe-in mme ge-i || ge hap Xe-n ki-ghere ||
73. tks-n ma-ti doorse ma-nse nit upakke || ge hap Xe-n ki-ghere ||
74. na-i e-ta-nt-ti spa-ne voo pa-rt fur de niuwe kn-r
75. ik ha-pem be-tje kv-rs ydn fommeX al a-f
76. de go-em fan de ko-mey z o-o-k solda-t Xere-st
77. ve-tje Xe-n va-gema-ker te voo-ne - pe-lem bo-o-X
78. di ro-o-ge ha-be loye du-ris
79. ik Xalo-fter Xe-n vu-rt fa-p
80. tkr-ntje voo do-o-t fu-ret Xedo-ep kum vu-ude
81. gem v-o-re lo-ope a-n gem o-o-ge tra-ne
82. der daXertje z ma-t ema-ntje na-r þus XeXa-n en bra-me pla-ke
83. der mee sport fan di h-r of (*ladder niet gebr.*)
84. hi- se-te on strut up
85. di ma-nse goXm-t fnders of Kelt fa-ru-ldum
86. hag ka-l-ig dro-o-X yan de dret
87. di vX lo-ep ma-tem buXt et z en vmoe-X || eq krumetok ||
88. tkoXt fu-ndi kis-ine en trumeltje
89. de buk z do-o-t ha-i m mee kurt Xestkt
90. se-m liye voo ko-rt ma-r toXut
91. m doeAe-ty ve-þ best
92. en sXa-ter mut Xut ka-ne mke - ook ka-ne - ka-ne komi weinig meer voo
93. gukes na-me hu-t
94. ik ve-e-t nit va-rekemet gu-ke
95. en kule kv-d-der z Xut fur-rt ni-r

ik bijna beet, maar door een ongelukkige complicatie kwam daar ook geen opname tot stand." Daarnaast had de opneemster uiteraard het lastige probleem van het grote Amsterdam dat met drie opnamen vertegenwoordigd is maar waar "de vroegere locale schakeringen ternauwernood meer te onderscheiden en zeker niet weer te geven" zijn in fonetisch schrift. (RND 13 blz. VIII) Het lijkt bij zulke observaties geen toeval dat dit Westnederlandse deel het ongeluksgetal als nummer toebedeeld had gekregen. Weijnen had trouwens vergelijkbare moeilijkheden ondervonden in een klein deel van zijn deel over Noord-Brabant dat zich ook tot in de richting van Rotterdam uitstrekt. Daar liet Weijnen in verband met het betrekkelijk geringe verschil tussen dialect en A.B. al snel een tweede informant vallen. (RND 9 blz. VIII-X) Ook Van Oyen heeft het in deel 11 uitvoerig over de Westelijke kwestie waarbij de afstand tussen dialect en standaardtaal zo gering aan het worden is, althans naar het oordeel van mogelijke zegslieden.

Haar vindproblemen legt mevrouw Daan concreet uit onder het kopje "Bijzonderheden" (RND 13 blz. XII): "Voor het vinden van geschikte zegslieden heb ik, zoals ik boven schreef, de hulp gehad van correspondenten van ons instituut. Voor de plaatsen waar deze ontbraken heb ik de hulp ingeroepen van andere, ter plaatse bekende personen; in enkele gevallen ben ik zelf maar gaan zoeken. Een enkel voorval wil ik hier vertellen om een indruk te geven van de moeilijkheden: toen ik met behulp van een relatie een zegsman meende gevonden te hebben in Akersloot, maar deze niet geschikt bleek, omdat zijn dialect te veel was gemoderniseerd, beloofde hij me een ander te zoeken. Degene die hij op het oog had weigerde. Enkele maanden later hoorde ik deze echter in het zondagochtendprogramma van de VARA, Weer of geen weer. Enkele dagen later ben ik weer naar Akersloot gegaan en heb de heer Dirk Los (Woude, gem. Akersloot) - want hij was het - opgezocht en gevraagd waarom hij wel voor Bert Garthoffs en niet voor mijn bandrecorder wilde praten. Hij antwoordde heel vriendelijk: Je hebt gelaik, je ken komme."

Nog twee delen en de Reeks zou compleet zijn. Velen hebben er naar uitgezien, allicht het meest in Zuid-Nederland waar de serie begon en al zoveel eerder afgerond was, maar hopelijk niet minder in Gelderland en Overijssel en het gebied direct ten noorden daarvan. Dat waren na al die jaren nog de enige opengebleven gebieden op de dialectkaart van Nederland en Vlaanderen. De samenwerking tussen dr. Hol en dr. Entjes waaruit het twaalfde deel moest voortkomen eindigde met het overlijden van de eerste. In de vroege jaren '50 vroeg Blancaquaert aan Entjes en Hol, dit deel te verzorgen. Entjes nam de uitnodiging "wat al te gretig" op zich. "Wat ik niet had voorzien, was de tijd, die het hele

karwei, te beginnen met het maken van afspraken voor een opneming ter plaatse tot de correcties van de laatste drukproef, zou gaan verslinden.” (RND 12 blz. V)

Dat had mede te maken met het stijgende aantal teksten. De aanvankelijke planning bedroeg ongeveer 100 stuks, het werden er 150 en daarvan kwam de meerderheid voor rekening van Entjes. Stilzwijgend (naar aan te nemen is) verwijst deze naar de inleiding van zijn Groninger collega Sassen als hij het heeft over de relatie tussen de hoeveelheid teksten en de kwesties die daardoor dichter bij een oplossing gebracht worden. “Een atlas als deze lost weliswaar geen problemen op, hij roept allereerst problemen juist te voorschijn, waar die nog niet vermoed werden, en meer opnemingen doen de kans op meer problemen stijgen, maar zo’n atlas levert op zijn manier toch ook weer een bijdrage tot de beantwoording van de gerezen vragen, en een groter aantal gegevens maakt die bijdrage alleen maar waardevoller, naar het mij lijkt.” (RND 12 blz. VI) Entjes’ afweging tussen omvang en tijdsduur leidt dus tot een andere conclusie dan bij Sassen zeven jaar tevoren het geval was.

Entjes geeft vrijwel geen informatie omtrent zichzelf. Wel verwijst hij naar artikelen van hem die wijzen op kennis van Overijsselse of algemener Oostnederlandse dialecten. Uitvoerig geeft hij commentaar op de fonetische notatie van vooral de klinkers. Entjes roert de kwestie van deze kant van de opnemer aan, door te citeren uit een artikel van Pée. Deze verschilde met Blancquaert hierover principiële van mening. Entjes is het geheel met Pée eens dat “men slechts betrouwbare opnamen kan maken van dialecten die nauw verwant zijn met het dialect dat men zelf goed kent”. (RND 12 blz. IX)

Dan denken velen dat het niet lang meer zal duren of de RND is compleet. In het themanummer van *Taal en Tongval* over deze atlasreeks uit 1976 plaatst Entjes (met een knipoog naar Blancquaerts publicatie) een bijdrage onder de kop “Na meer dan vijftig jaar” en eindigt daarin met de teleurstelling die hij ervoer, dat het laatste deel niet in 1975 uitgegeven kon worden. “Het is mij niet gelukt. Het moest een vol jaar later worden. Dat spijt mij voor de naast betrokkenen, in de eerste plaats voor Willem Pée, echter ook voor de uitgeverij De Sikkel te Antwerpen en voor ieder die op dat laatste deel van de Reeks te wachten zat. Maar het werk is nu gedaan. (...) De *Reeks Nederlandse Dialektatlassen* is compleet.” (*Taal en Tongval* 28, 196 blz.104-113) Dat is te vroeg geconcludeerd. Het is 1982 als de *Dialektatlas van Zuid-Drente en Noord-Overijssel* verschijnt als laatste deel van de serie, en met niet 150 maar met 149 kaarten. Friesland wilde een

supplement-atlas van 25 stuks om een aantal Friese bijzonderheden er "uit" te krijgen, alle andere regio's kregen er 150.

Pée die na voorafgaande gewone assistentie aan de leiding van de serie begonnen was als hoogleraar in Luik en later naar Gent ging als opvolger van Blancquaert, staat inmiddels op het titelblad als "oud-hoogleraar a.d. Rijksuniversiteit te Gent". Hij opent met "Een woord vooraf" en geeft daarin een kort feitelijk resumé van het project dat leed onder geldzorgen en kritiek van bijvoorbeeld van Van Ginneken. Blancquaerts getroffen reactie daarop, *Na meer dan 25 jaar*, "zou door iedere gebruiker van de atlassen dienen te worden gelezen", zegt Pée die zich voor zijn doen in korte bewoordingen kwijt van de "aangename plicht" ook uit naam van Blancquaert "allen te danken die er aan hebben meegewerkt". (RND 14 blz. VI)

Pée heeft het in zijn woord vooraf over W.G. Rensink die met opnemingen begonnen was, maar van verdere medewerking af zag. Entjes rept er niet van maar hij houdt het evenals Pée kort in zijn inleiding - het is de minst omvangrijke van alle delen. Wel deelt hij nu mee, het dialect van Vroomshoop te spreken, "maar ik heb er ook de medewerking voor ingeroepen van twee zegslieden, die altijd ter plaatse zijn blijven wonen en dagelijks dialect spreken." (RND 14 blz. VIII) Een nieuwtje bevat dit deel overigens wel. "Ik meende goede redenen te hebben, waar het plaatsen in de zo onmiddellijk aan Noord-Overijsel grenzende gebieden van de Grafschaft Bentheim betreft, om met deze atlas de staatsgrens tussen Nederland en Duitsland te overschrijden." Acht Duitse plaatsen zijn opgenomen in dit deel van de reeks Nederlandse atlassen, maar dat zijn dan wel plaatsen waar tot in deze eeuw Nederlands gegeven is op de scholen, waar in de kerk Nederlandse psalmen gezongen werden en waar de Statenbijbel en Nederlandse inscripties zich nog langer gehandhaafd hebben.

Met de 100 plaatsen waar dit laatste atlasdeel teksten van heeft opgenomen is dat aantal (als ik, wat niet waarschijnlijk is, goed geteld heb) op 1973 uitgekomen. Daarbij is iedere plaats als één geheel gerekend en met voorbijzien aan extra antwoorden, zoals de drie voor Amsterdam, de Friese en Stellingwerfse variant in enkele gevallen in Friesland of de Rooms-Katholieke en Protestantse dubbelversie van St.-Maria-Horebeke in deel 2. Daarmee is het totale getal juist gebleven onder Blancquaerts prognose uit 1948: "Het zal uiteindelijk wel de 2.000 moeten bereiken of overschrijden."

2. *Kwesties bij de RND*

2.1. *De zegslieden en de gekozen plaatsen*

In de openlijke discussie tussen Weijnen en Pée bleek de keuze van de zegslieden een gevoelige kwestie. In Entjes' impliciete reactie op Sassens inleiding kwam de kwestie van de dichtheid van het informantennet aan de orde. Ook dat is allicht een zaak van belang, maar van minder gewicht. Het laatste betekent dat het ene deel "dunner" is dan het andere, het eerste verschil is inhoudelijker. Als de gegevens van een heterogene groep afkomstig zijn, hoe kan degene die materiaal uit de gehele reeks wil destilleren dat filteren? Eigenlijk is dat uitgesloten, want tussen het uitkomen van het eerste en het laatste deel ligt wel een erg lange periode. Dat wordt versterkt nu het begin van de serie in Vlaanderen ligt en het einde in Noord-Oost-Nederland ligt (zie daarvoor Goossens' bijdrage aan deze bundel). Onderzoek moet uitwijzen voor welk van de onderdelen die Blancquaert in de lange lijst onderbracht, het meest problematisch is, of - positiever geformuleerd - in welke sector de RND het best z'n diensten kan bewijzen. Grondslag was de klankleer, maar er is ook "gezorgd dat er een voldoende verscheidenheid van flexieverschijnselen en syntactische eigenaardigheden in voorkwam" om daar ook "een zeker denkbeeld" van te kunnen geven. (RND 1 blz. 5)

Blancquaert streefde naar "alle mogelijke waarborgen van betrouwbaarheid" (RND 1 blz. 3), maar toen hij dit in augustus 1925 schreef kon hij niet weten wat voor mammoet-operatie daar in de loop van de twintigste eeuw nog uit voort zou komen waaraan het moeilijk is methodologisch volmaakte eisen te stellen. Bovendien is er in deze eeuw ook in sociaal opzicht wel iets gebeurd dat zijn sporen in het gebruik van het dialect heeft nagelaten.

Toen hij begon, zocht hij bij voorkeur onderwijzers aan voor hulp, "omdat zij intellectueelen zijn, begrijpen zij vlugger het doel van een dialectonderzoek en de vereischten waaraan het op te nemen materiaal moet beantwoorden; omdat zij in hun eigen dorp wonen en werken zijn zij over 't algemeen zeer dialectvast" en anders kunnen zij, als "volksvrienden" het beste naar anderen doorverwijzen. (RND 1 blz. 10) In deel 2 worden ze uitdrukkelijk in het dankwoord betrokken: "een speciaal eeresalut zij daarbij gebracht aan het korps der Vlaamsche onderwijzers, wier dienstvaardigheid wij bijna overal op de proef hebben gesteld, en nooit te vergeefs!" (RND 2 blz. XII) en in deel 3 is dat niet anders ("overall werden onderwijzers of andere intellectueelen bereid gevonden om zegslieden aan te werven en meestal ook om voor

den duur van het onderzoek hun gastvrijheid te verleenen” RND 3 blz. VII-VIII) al lijkt hier een zekere verandering plaats te vinden. Wie de 16 delen nagaat, ziet dat dit zich heeft doorgezet en dat het later lang niet altijd onderwijzers zijn die de dialectgegevens verstrekten. Ook hun leeftijd is mettertijd verschoven. Koos Blancquaert nog principieel informanten tussen de 20 en 40 jaar “ten einde zooveel mogelijk het beeld te kunnen weergeven van de uitspraak- en andere eigenaardigheden van een bepaald geslacht op een bepaald punt in den tijd en in de ruimte”, zijn medewerkers hebben zich daar later lang niet alle aan gehouden ook al had Blancquaert zijn vrees daarvoor al in de allereerste inleiding uitgesproken. (RND 1 blz. 11)

De plaatskeuze was in Klein-Brabant geen probleem: alles werd afgevraagd. In deel 2 wordt op praktische gronden de genoemde beperking uitgedrukt in de eis dat alle plaatsen van meer dan 2.000 inwoners hun plek krijgen. Daarnaast wordt gestreefd naar een gelijkmatige verdeling op de kaart, “geen enkel bewerkt punt van dezen atlas ligt op meer dan 5 kilometer afstand van het naastbijgelegen bewerkt punt”. (RND 2 blz. III-IV). Tenslotte kunnen er bijzondere redenen zijn om te kiezen voor een plaats die eigenlijk even logisch als interessant zijn: in overgangsgebieden wordt naar een dichtere opname gestreefd, de geboorteplaats van een auteur kan op grond daarvan extra aandacht krijgen en omdat geloofsverschil kan samengaan met dialectvariatie speelt ook die sociale factor een rol.

Vangassen komt op de keus voor de informanten in deel 4 terug: “In kleine landelijke gemeenten bleek het niet steeds mogelijk, ten gevolge van seizoenarbeid, over zegslieden van boven de twintig jaar te beschikken, en fungeerden, tot mijn volledige voldoening, in een aantal plaatsen, schooljongens van 12 tot 14 jaar als zegslieden. Deze methode werd ten deele reeds door Prof. Blancquaert in Zeeuwsch Vlaanderen gevolgd, en bood ook in mijn gebied absoluut geen bezwaar. Onze schoolgaande Brabantsche jeugd is uiterst dialectvast, immers ze hoort thuis, op straat, op de speelplaats niets dan dialect, het dialect is nog steeds haar eenige omgangstaal.” (RND 4 blz. IV) Soms koos Vangassen voor het “bijroepen van oudere zegslieden” en noteerde dan de verschillen in antwoorden.

De “inzameling van het materiaal” is uitvoerig onderwerp van aandacht bij Pée in zijn inleiding bij deel 6. Via schoolhoofden of onderwijzers klopt Pée in West-Vlaanderen aan bij potentiële informanten die voor hem blijkbaar wat ouder mogen zijn. “Ik zorgde er zooveel mogelijk voor zegslieden te vinden van middelbaren of rijperen leeftijd, ter

plaatse gewonnen en geboren van inheemsche ouders, zoo weinig mogelijk ontwikkeld, bij voorkeur weinig of niet belesen en die haast nooit hun geboortedorp hadden verlaten; ik vermeed angstvallig alle zonderlingen en weerde al wie maar eenig spraakgebrek vertoonde, al was het maar een onvoldoende articulatie wegens ontbrekende tanden.” (RND 6 blz. VIII) Aansluitend weegt Pée vrouwelijke informanten af tegen mannelijke. De laatsten hebben het nadeel van mobiliteit en ook om andere redenen kiest Pée voor de vrouw: “Het heeft mij ten ander vaak getroffen dat de volkswrouw doorgaans vlugger van begrip is dan de man: ze snapte onmiddellijk waarover het ging, zette de zinnestjes om in haar dialect - niet slaafs, maar hier en daar met de noodige wijziging - in een vlug tempo, zonder aarzelen en zonder nutteloos vragenstellen; ze voelde niet de behoefte, zooals vele mannen, er te pas en meestal te onpas, ellenlange beschouwingen en onbelangrijke herinneringen aan vast te knopen.” (RND 6 blz. VIII-IX)

In Frans-Vlaanderen ondervindt Pée de grootst mogelijke moeilijkheden bij zijn zoektocht naar geschikte zegslieden. Vond hij er een, dan nam een gehele vragenlijst “drie volle dagen in beslag”. (RND 6 blz. X) Via via lukt het niet om contact te krijgen met geschikte personen, een oproep in *Le Lion de Flandre* van mei-juni 1936 biedt nieuwe hoop. “Vol ongeduld verbeidde ik het begin der vacantie en zoodra die was aangebroken trok ik, per motorfiets, naar Kassel, van waaruit ik van plan was mijn onderzoek opnieuw te beginnen.” Daar verneemt Pée tot zijn ontzetting dat er slechts één lezersreactie gekomen is die hem evenmin veel verder helpt. Ten einde raad klopt Pée aan bij de diocesaan missionaris E.H. Verdonck en waarachtig het ongelofelijke gebeurt: “daar waar ik vroeger wantrouwig werd afgewezen opende de naam van den Heer VERDONCK mij onmiddellijk de deur en ik werd er gulhartig ontvangen; diegenen, die enkele maanden voorheen, beweerden over geen paar minuten te beschikken om mij te woord te staan, offerden nu evenveel uren op om mij in te lichten en te helpen. Dank zij deze onverwachte hulp kon ik gansch den Westhoek, in den loop van de vacaties 1936 en 1937, bewerken.” (RND 6 blz. XI)

Het is na zo'n voorgeschiedenis iets voorstelbaarder dat Pée een zeer royale inleiding schrijft, de taalgrens minutieus van commentaar voorziet en ruime aandacht schenkt aan de taaltoestand in Frans-Vlaanderen.

Weijnen geeft in deel 9 kort aandacht aan zijn plaatskeus (hij wil een net dat niet te “wijdmazig” is) en neemt daarentegen meer de ruimte voor de keuze der zegslieden, want dat is “een uitermate belangrijke schakel in het onderzoek”. Zijn debat met Pée is al eerder genoemd. Weijnen kiest anders dan Pée niet bij voorbaat voor vertegenwoor-

digers van het mannelijk of vrouwelijk geslacht. Hij sluit kennelijk aan bij Blancquaert die in *Na meer dan 25 jaar* (blz. 34-35) in dit opzicht alles liet afhangen van het individuele geval. "Men kan eigenlijk alleen maar zeggen dat intellect, pienterheid, bij de proefpersoon van het hoogste belang is. Dat element is dan ook voor mij bijna steeds doorslaggevend. Daarbij is het dan ook allerm minst een nadeel dat de zegsman enig onderwijs heeft genoten, hoe paradoxaal dat ook klinke." (RND 9 blz. VII-VIII) Hier gaat het inmiddels via het tussenstation-Pée om een ander informantprofiel dan bij het begin van Blancquaerts onderneming.

In het Friese deel 15 gaat het vooral om de leeftijd van de zegslieden: "We vroegen steeds naar in elk geval één zegsman van middelbare leeftijd. Bij een groot aantal van de opnemingen was er ook een jongere (17-20 jaar) aanwezig; vaak leverde dit een groot aantal varianten op voor de tekst. (...) Na enkele opnemingen was het verschil tussen de taal van de ouderen en die van de jongeren geen verrassing meer voor de opnemer; voor de sprekers was het telkens opnieuw een reden tot verwondering." (RND 15 blz. XVI) Dat is andere taal dan Vangassen een jaar of 20 eerder in een andere regio had laten horen!

Weijnen krijgt, zoals we eerder zagen, in 1958 ruimschoots replek van Pée in de inleiding op de Antwerpse atlas, maar Blancquaert gaat in zijn Limburgse voorwoord van 1962 niet op de kwestie in en als Pée vier jaren later het volgende deel inleidt, kan hij feitelijk niets over plaats- of informantenselectie zeggen want de gegevens van met name mevrouw Hol zijn met haar dood niet meer te achterhalen.

Sassen koos in het Noordoosten zijn informanten veelal uit de agrarische bevolking, doorgaans ouder dan 30 jaar en hij prefereerde tenminste twee per plaats. Dat werkte efficiënter omdat de opnemer er al spoedig toe overging "aan elk der zegslieden de tekst ter hand te stellen, ze vertaalden dan beurtelings een nummer, hetgeen iets vlotter werkte". (RND 16 blz. VII)

In het Westen is de problematiek van de zegslieden al gesignaleerd door twee van de drie bewerkers, ook Van Oyen klaagt er over voor de regio Utrecht/Zuid-Holland. "Niet zelden duurde het lang, ontmoedigend lang, eer we, de gebruikelijke wegen bewandelend en bemiddeling zoekend bij in het betrokken oord woonachtige onderwijzers, ambtenaren ten gemeentehuize, kerkelijke voorgangers e.d., beland waren bij mensen die bereid bleken een avond te offeren en een afspraak te maken. In een dorp lukte dat pas bij het vijfde bezoek ter plaatse." (RND 11 blz. V) Over de keus tussen man of vrouw lijkt Van

Oyen zich niet en toch ook weer wel uit te laten: hij verklaart het eens te zijn met zowel Pée (die de voorkeur gaf aan een vrouw) als Weijnen (die intelligentie belangrijker achtte dan het natuurlijke geslacht) en oordeelt verder: “Men zou kunnen stellen dat mannen zich i.h.a. onmiddellijk bij het onderzoek betrokken voelen en zich meer vers van de lever uiten, mits men daarbij vermeldt dat vrouwen weliswaar beschroomder maar vaak tevens met rustiger oordeel spreken en aldus een ook door de mannen als waardevol aangemerkte bijdrage tot het gesprek leveren.” (RND 11 blz. VI) Kinderen vindt Van Oyen eigenlijk alleen “waardevol als correctoren van ouderen”, waar Vangassen juist het tegenovergestelde van had beweerd.

Dr. Daan wijst in haar opmerkingen over de zegslieden net als Weijnen op intelligentie maar maakt onderscheid tussen stad en dorp: “Op het platteland waren de zegslieden die zich aanboden altijd intelligent genoeg om de vertaling zonder veel moeite te geven. Intelligente stadsbewoners echter zijn niet gauw bereid het sociaal laag gewaardeerde dialect te spreken of ze hebben dit al min of meer gewijzigd.” (RND 13 blz. X) De leeftijd van de informanten moet niet te hoog zijn: “Ik heb altijd geprobeerd mensen van middelbare leeftijd of ouder te krijgen. Voor mensen boven de tachtig jaar is het vertalen van deze lange lijst soms niet meer mogelijk, zelfs voor mensen die nog niet zo’n hoge leeftijd bereikt hebben, is het een zware opgave.” (RND 13 blz. X)

Entjes tenslotte gaf aan vrouw of man geen principiële voorkeur als informant. “Wel heb ik zo goed als zonder één uitzondering de ervaring opgedaan, dat vrouwelijke zegslieden sneller begrepen, wat de bedoeling van een opneming was, het dialect beter beheersten, minder beïnvloedbaar en ook minder beïnvloed waren dan mannen. De opnemingen, waaraan vrouwen meewerkten, behoren over het algemeen tot de beste en de meest betrouwbare.” (RND XII blz. XI) Vervolgens merkt de auteur “tot troost van alle mannen en tot geruststelling van de gebruikers van de atlas” op dat “opnemingen met alleen maar mannelijke zegslieden beslist niet van mindere kwaliteit moeten zijn.” Heel jong en heel oud, daarover is Entjes het duidelijkst afwijzend als het om informanten gaat.

2.2. *De taalkeus*

Entjes sprak bij voorkeur in het Nederlands tijdens de opneming. Hij stelde aanvankelijk (net als Sassen) de vragenlijst aan de deelnemers ter hand, maar dat “voldeed mij al gauw niet. De opnemingen duurden er

vaak onnodig lang door” want de tekst was niet in alle opzichten even simpel. De zinnestelsels voor-zeggen in z’n eigen dialect beviel evenmin: het bracht ze “nogal eens in de war of zij antwoordden met de opmerking, dat zij een betreffende zin net zo zouden zeggen. Dat was dan lang niet altijd het geval, wat bij aandringen op naspreken wel bleek. Meer dan eens vroegen de zegslieden dan ook of ik de vragen in het Nederlands wilde stellen.” (RND 12 blz. XI)

Deze ervaringen van Entjes zijn strijdig met die van Sassen en Boelens en Van der Woude in de aansluitende Noordelijke gebieden. Sassen gebruikte in Groningen en Drenthe “doorgaans de desbetreffende streektaal” en zijn ervaring is “dat men, vooral in de eenvoudiger milieus, gemakkelijker toegang vindt en dat de vertaling van de in het Nederlands gestelde zinnen niet bovendien door het “Hollands” van de opnemer wordt beïnvloed.” (RND 16 blz. V) Boelens en Van der Woude concluderen kort dat er in Friesland “moest worden uitgegaan van een vragenlijst in Friese versie” gezien de taaltoestand aldaar en ze constateren een soms merkbare invloed van de voorgezegde zin (RND XV blz. XVII). Slechts in de Stellingwerven, in Groningen en op de eilanden is soms de Nederlandse tekst gebruikt. (RND 15 blz. VIII)

Deze benadering lijkt, anders dan die van Entjes, meer in overeenstemming met Blancquaerts oorspronkelijke aanpak ofschoon deze niet louter dialectisch was: “Wat ik aan mensen van Klein-Brabant ging rondvragen moest in de eerste plaats zooveel mogelijk Klein-Brabantsch zijn en zoo weinig mogelijk vreemd aandoen.” (RND 1 blz. 5) Hoe zou Blancquaert zich in Zeeland uitgedrukt hebben in het gezelschap van de niet Zeeuws sprekende Meertens? Ook de Westelijke opnemers moesten zich van de standaardtaal bedienen waar Entjes uit eigen keus toe overging.

Ook Pée kwam in Frans-Vlaanderen terug van een eerdere poging: “Na een kort gesprek met mijn zegslieden, kwam ik tot het besef dat het niet raadzaam zijn zou de vragenlijst voor te zeggen in mijn, aan het Fransch-vlaamsch aangepast, Westvlaamsch, omdat daardoor veel kans bestond dat ik ze zou beïnvloeden, maar dat het verkieslijker was de zinnestelsels in het Fransch te zeggen en mijn zegslieden te laten vertalen.” (RND 6 blz. X) Dat werd geen succes, de opnames vraten tijd.

2.3. De vragenlijst

De meeste medewerkers aan het RND-project laten zich niet uit over de gekozen taal tijdens de opnemingen. Bijna in elke inleiding daarentegen wordt gerept van de precieze inhoud van de hoofdzaak, de kern van de

onderneming waarin stond wat Blancquaert aan de weet wilde komen, de vragenlijst. Van Haeringen had er (zoals boven gesignaleerd) voor met name Noord-Nederland kritiek op en Blancquaert was het daar mee eens. Hij had het over “de gegrondheid van Dr. Van Haeringen’s opmerkingen omtrent deze lijst”, die hij had ondervonden in Zeeuws-Vlaanderen, (RND 3 blz. V) en daarvoor, in deel 2, kwamen er al tal van verklaringen in de marge. Er zijn daarom na verloop van tijd twee versies van gekomen, een Noord-Nederlandse en een in Vlaanderen gebruikte editie die dichter bij het origineel van Klein-Brabant ligt.

Wat moet een Boven-Moerdijker met vragen als direct al de eerste zin: “Als de kiekens ‘nen steekvogel zien hebben ze schrik”? Ook als zo’n binnenkomer de niet-Vlaamse informanten niet had afgeschrikt bleven er nog diverse problematische opgaven over, zoals Tegenwoordig spinnen ze niet meer dan met machines (zin 3), Zijn motor is kapot - hij ligt slaak (of: sloot) (zin 67), Een schutter moet goed kunnen lonken (zin 92) en Hij is op zijn punt - secuur (102).

Woorden die op zich de moeite van het afvragen waard waren, moest Pée in de omgeving van het Franse taalgebied laten vervallen omdat ze daar totaal onbekend en klaarblijkelijk uitgestorven waren. De *kaars* werd daar een *bougie*, de *kruiwagen* een *brouette*, de *korf* van zin 82 werd *paander*, *panger* en *panjer* en in plaats van een *pint* vroeg hij *choppe* of *demi*.

Pée liet zich kritisch uit over de gevraagde werkwoordsvormen (en Weijnen viel hem daarin bij) die hij “het zwakke punt van de vragenlijst” noemde, “die mij bij het opteekenen het meeste last hebben bezorgd.” (RND 6 blz. XXV) Hij waarschuwt de gebruiker van de atlas dat “de verleden tijd dikwijls wordt vervangen door den voltooid verleden tijd”. Blancquaert reageert daar op in *Na meer dan 25 jaar* met de toelichting bij diverse zinnen, dat de zegslieden een situatie moet worden voorgesteld waarbij een herhaling aanwezig is. In plaats van bij vraagnummer 113 eenvoudig te informeren naar “ik bakte” moest iets gezegd worden als “ik ben vroeger bakker geweest; ik bakte vijfmaal per week...”, dan krijgt men de gewenste vorm wèl. (blz. 51) In de later ontwikkelde dubbel-versie ontbreekt een zin die in de eerste delen wel is afgevraagd: Sommige mensen snuiten zich luid (zin 130), die na enige tijd vervangen werd door De twee Duitsers kwamen naar buiten. Blancquaert kondigt in het Zeeuwse deel de vervanging ervan aan.

Er is geen latere aflevering van de RND waarin niet aangegeven staat, welke vragenlijst precies is aangeboden want ook na de in *Na meer dan 25 jaar* weergegeven standaardversie passen de opnemers hun lijsten in meerdere of mindere mate aan. Dat doet afbreuk aan de uniformiteit van het geheel, maar anderzijds mogen deze deel-aanpassingen niet de

indruk wekken dat het met de RND-data in dit opzicht kwalijk gesteld is: de overgrote meerderheid van de gegevens is op basis van dezelfde vragen verkregen. De pragmatische vraag kan daarom zijn, of onderzoekers die het totale RND-materiaal wilden benutten, daar vaak last van gehad hebben.

Sommige opnemers stellen uit zichzelf extra vragen. Van Oyen ("gaandeweg ben ik mij (...) vrijheden gaan veroorloven." RND 11 blz. X) voegde in de latere sessies een eigen vraag 142 toe met ruim 30 woorden en informeerde in "zin" 20 in plaats van naar vreemde woorden als "vervaard, meers, puit, pepel" naar het Zuid-Hollandse bunzig 'bang'. Entjes vroeg onder meer naar soorten brood en de vertaling van de uitdrukking "naar de stad".

De zich voortdurend ontwikkelende vragenlijst is een kwestie apart, die niet alleen de persoonlijke voorkeuren van de medewerkers toont maar ook anderszins interessante feiten naar voren kan brengen. In Zeeuws-Vlaanderen (deel 3) ontdekt Blancquaert voor het eerst duidelijk dat zijn Opdorpsse lijst aanpassingen behoeft, dat wordt sterker in het Zeeuwse deel 5 en hij kondigt aan dat de met het oog hierop doorgevoerde wijzigingen straks bij de afvragingen verder boven de Moerdijk nog noodzakelijker zullen worden. (RND 6 blz. VI) Het probleem zit 'm allereerst in het geloof. De eerste lijst was bedoeld voor een rooms-katholieke bevolking. In Zeeland ontmoet Blancquaert niet slechts protestanten, maar "op Tolen en op Flakkee vindt men bovendien veel aanhangers van een ultra-orthodoxe protestantsche richting, die heftig anti-katholiek is." (RND 6 blz. V) Dat leverde moeilijkheden op bij een zin als nummer 50 "'t Begint te kleppen voor de vroegmis - de hoogmis - het lof (de vespers)". Maar de moeilijkheden bleken ook elders te kunnen schuilen. "Vele personen, ook aanhangers van minder strenge orthodox-protestantsche richtingen, maakten bovendien bezwaar tegen de zegswijze "Het is een eeuwigheid geleden" uit nr 134, aangezien dit een lichtvaardig gebruik veronderstelt van een woord, dat slechts met betrekking tot God kan worden gebezigd." (RND 6 blz. V)

Weijnen ervaart hetzelfde in zijn opnamen voor deel 9. "Men begrijpt dat ik bij het gebruiken van confessionele termen als vroegmis, lof, processie, pastoor, rekening gehouden heb met de streek en de mentaliteit van mijn zegslieden speciaal, en vaak niet de katholieke, maar de corresponderende protestantse begrippen navroeg. Het zinnenetj: *een getrouwde vrouw moet kunnen naaien* heeft in Nederland in sommige milieus een obscene betekenis. Vandaar dat ik het vaak verving door: *een getrouwde vrouw moet van alles kunnen*, en daarna

XV FRIESLAND

TEST N° 19

NEDER. ragebol

DOOR

FRIES ragebol

M.R. BOELENS EN G. VAN DER WOUDE

NUMMER 4
KAART 155

NEES NEDERLANDSE DIALECTKLASSEN ONDER LEIDING VAN
PROF. S. BLANCOUABERT (LUNY, GENT) EN PROF. W. FEE (LUNY, LURE)

Kaart 'ragebol' (nr. 155) uit RND 15

naaien afzonderlijk vroeg.” (RND 9 blz. VII noot) Weijnen vond het in het algemeen “zelfs soms ongewenst, me letterlijk aan de tekst te houden. Ik meen nl. dat een dialect-onderzoeker weliswaar niet moet suggereren, doch zeker mag stimuleren en steeds leek het me ook gewenst, mij zelf in de zinnestelsels zoveel mogelijk aan het streekeigen aan te passen.” (RND 9 blz. VI)

In het Friese deel wijzen Boelens en Van der Woude op hun aanpassing van deze kerkelijk bepaalde woorden, waaronder die van “de kruisen”, “pastoor”, en “vastenavond”. “Ook kaarten (zin 65) is niet algemeen, zodat wij besloten naar dammen te vragen.” (RND 15 blz. XVI) Lucifer (die in zin 28 niet in de hemel is gebleven) hebben zij en andere opnemers vervangen door “de duivel”. Deze zin wekte in Jo Daans deel de meeste weerstand, “men wist niet wie Lucifer was en het woord hemel kende men alleen uit de bijbel.” (RND 13 blz. IX) In Noord-Holland bleek een woord als “veld” onbekend en “beschermen” werd als boekenwoord vervangen door “opkomen voor”.

De informanten hebben de medewerkers blijkbaar regelmatig verrast met hun vertaling of reacties. Soms wordt er over de omvang van de lijst geklaagd, maar minstens zo vaak besluiten ze met een opmerking in de geest van Blancquaerts woorden bij het einde van de gezamenlijke arbeid met Vangassen: “Onze talrijke uitstapjes waren zooveel gelegenheden om over onze methode en het door ons bewerkte gebied in het bijzonder, of over ons vak in ‘t algemeen van gedachten te wisselen. Wij hebben samen menigmaal genoten van het prettige, al te weinig bekende heuvellandschap van Zuid-Vlaanderen en West-Brabant, samen ook hard gelabeurd, bij alle weer, en op allerhande banen, vooral slechte! Maar een dergelijke samenwerking is een wederzijdsche prikkel, en maakt het zwaarste werk nog licht.” (RND 2 blz. V)

Dank is het opvallendst van alle delen verwoord in de inleiding van Van Oyen. Meer dan een bladzijde ruimt hij in voor “de taak om, als sluitstuk van mijn inleiding, mij te richten tot al diegenen wie ik dank verschuldigd ben. Dit geldt de rond een kwartduizend zegslieden van allerlei slag die, gehoor gevend aan hun meestentijds vreemde verzoek van een hun vreemde, een avond, soms twee, belangeloos ter beschikking stelden van ‘t onderzoek. Men schrijft vooral Zuidhollanders een zekere stugheid toe: wanneer ik af mag gaan op onze ervaringen en op de gulle ontvangst die ons dikwijls bereid werd, moet ik deze stugheid een dun laagje heten, ijs dat niet moeilijk gebroken wordt.” (RND 11 blz. XI) Een hele rij personen wordt aansluitend in het bijzonder genoemd, van “de ongenoemden van wier bekendheid met de plaatselijke

omstandigheden wij gebruik gemaakt hebben en die ons inleidden bij de huns inziens geschikte zegslieden” tot aan wegbereider en sjouwerman Blancquaert.

Na de afsluiting in augustus/november 1966 volgt de grote fase van de correctie, waardoor de ook bij anderen genoemde G. De Schutter - dan nog assistent - voor hulp bedankt wordt in een naschrift. Daarna blijkt nog een aanvulling nodig: “Bij de samenstelling van het register genoot ik de vaardige en opgewekte steun van het echtpaar J.J. Voskuil en L. Voskuil-Haspers. Ook hun mijn dank.” Zo krijgt de in 1922 begonnen geschiedenis van de RND in deze terugblik van 1997 een verrassend actueel literair besluit.

3. Een vet toetje

De vragenlijst van Blancquaert is dan wel voortdurend aangepast, maar dat mag niet de indruk wekken dat het meeste materiaal van de RND niet onderling vergelijkbaar zou zijn. Een opvallend kenmerk is het gesloten karakter van de vragen. Aan het eind worden ze bij lokale waternamen en maten wat opener, maar voor de rest is de questionnaire een keurslijf. Op de enkele uitzondering na die deze regel bevestigt en die is te vinden in zin 46. Deze vraagt naar de dikte van de *metelaar* in de Noordnederlandse of *metser* in de Vlaamse versie. Hoe vet is deze beroepsuitoefenaar, die ook nogal eens door de al in zin 6 voorkomende timmerman werd vervangen? Blancquaert heeft er geen nadere toelichting op hoeven geven in *Na meer dan 25 jaar*, de vraag “door de zegslieden aan te vullen” was duidelijk genoeg.

Verslag van een kleine, zij het angstige, rondgang die gekenmerkt wordt door willekeur en toeval voor wat betreft van de keuze van de atlasdelen. Angstig, want wie is specialist in alle Nederlandse dialectgebieden?

• I Klein-Brabant

In Blancquaerts eigen eerste onderzoek in Klein-Brabant komen de volgende antwoorden voor die ik in een beetje normaal Nederlands heb omgespeld onder verwaarlozing van de details waar de RND nu juist voor was opgezet. Het *varken*, de *slak* en de *das* worden het meest genoemd en ook *look* en een keer *spek*. In de afdeling dieren komt tweemaal de *os* voor, in Londerzeel en Herdersem, en het *molleken* wordt in Opwijch geantwoord.

Talig is daarbij vast een mooie kaart te maken van de varianten voor *varken*, **verreke**, **verken**, **verreken** zoals de *slak* ook in verschillende gedaanten genoemd wordt (**slak**, **slek**).

• III Noordoost-Vlaanderen, Zeeuws-Vlaanderen

De bekende vette beesten keren terug: *slak*, *varken* (ook in de vorm van *zwijn*), *mol*, *os* en *das*. Andere komen erbij, te weten de *otter*, *stier*, *beer* en *pad* en eenmaal *mossel*, maar ook andere aanduidingen voor dikte blijken bruikbaar. Slijk en modder bijvoorbeeld of vet als een *dijk* en een *ton*. Dit alles natuurlijk in plaatselijk variërende vormen waarin de dialectologie misschien nog wel meer geïnteresseerd is: waar worden al die varianten **vierkn**, **virk**, **vèrken**, **vierken**, **vierke**, **vèrreken**, **virrekn**, **ver'n**, **vèreke**, **vierkne**, **virkje** of **vèrekien** gebruikt en hoe verhouden ze zich tot elkaar? Heel soms - maar dat is inderdaad uitzonderlijk - wordt iets aparts of een omschrijving genoteerd, zoals in Lootenhulle (I 225) waar een *biervoerdere* opduikt en in Terneuzen drukken ze de vetheid uit door de omschrijving van het type "kan niet bukken zó vet".

• IV Vlaams-Brabant

In de grote vierde RND-aflevering is er zeer grote eensgezindheid. Hier wordt voor meer dan de helft vergeleken met een "verreke" die een enkele maal afgewisseld wordt met zijn broertjes **verke**, **vèrken**, **vere'n**, **vèrreken** en **varreke** (in Orsmaal-Gussenhoven P 159) of **vareke** (in Wommersom P 157a). Alleen al die laatste codes maken duidelijk dat de klankvariatie een geografisch aspect bezit. Opvallend is ook dat we nu voor het eerst "varkens" tegenkomen die met een keel-R uitgesproken worden, te noteren als **vechke**, **vècherke** of **vècheke**. In Leuven noemen ze de vergelijking met een varken "plat", fatsoenlijker blijkt die met een *das* te zijn. De *slak* komt soms voor, maar is hier toch duidelijk in de minderheid. Dat geldt nog sterker voor *pad* en *egel* (de "dzjest" zoals die in Buizingen O 287 opgegeven is). Speelt hier de biologie een rol? Nog een keer in deze opnemingen duikt een nieuwkomer op, de "kuire" in Oplinter (P 147).

• X Oost-Noordbrabants, Rivierenstreek, Noordnederlands-Limburg

Als we de Reeks verder bekijken in de volgorde van de oplopende nummers, dan zien we iets nieuws in deel 10. De dieren zijn ook hier royaal vertegenwoordigd met het *varken*, de *gans*, *beer*, *slak*, *os*, *das*, *stier*, *mol*, *kip*, *dar*, *kwartel* en de *zeug*. Het varken komt dus in diverse hoedanigheden aan de orde. Allereerst in een ruime reeks variante vormen van dat woord: **vareke**, **vechke**, **verke**, **verreke**, **varreke**, **vecheke**. Maar ook anderszins via de *zeug* (**z**og, **z**oeg), de *big* (**p**ok), *koei/keuje* en wellicht ook de *beer*. Heerewaarden (L 88) onderscheidt namelijk **bèr** 'wild dier' van *beer* 'mannelijkvarken'. De *kwartel* komt alleen voor in de uitspraak met keel-R, weergegeven in

gewoon Nederlands als “kwachtel”. Verder komen in dit deel vet-vergelijkingen voor met *dijk*, *spek*, *oliesmeer*, *trom* en *nut* (‘vies’). Eenmaal zien we een vergelijkende samenstelling, in Beers (L 156), *moddervet*.

Opvallender is in dit deel het 16 keer voorkomen van een soort van commentaar op de gevraagde vergelijking. Zo wordt bij Arnhem opgemerkt dat “vet als spek” inderdaad vetheid aanduidt maar dat een vergelijking met een verreke op dikte duidt (en in aansluiting daarop blijkt geringe afkomst uitgedrukt te kunnen worden met “van achter de muur” en als het nog geringer is “van achter de reet van de muur”). Bij Mook wordt de vetheid weergegeven via een vergelijking met een das, aansluitend wordt een opmerking gemaakt over gladheid (uitgedrukt via een *aal*) en stank (*otter*).

Dat soort commentaar is in de vorm van een vergelijkbaarder warenonderzoek op de volgende manier samen te vatten:

Didam	verreke (dik)	spek (vuil)
Dodewaard	modder (vies)	bear (dik)
Herveld	vareke (neutraal)	spek en slak (vuil)
Kesteren	kes (goed!)	slek (vuil)
Lienden	slek (kleren)	modder (lichaam)
Lobith	modder (dik)	spek (vuil)
Millingen	modder (smerig)	vareke (dik)
Ophemert	vareke (dik)	slek (vies)
Opheusden	modder (gezet)	slek (vuil)
Varik	slek (vuil)	modder (dik)
Wadenoijen	beer (dik)	slek (vuil)
Well	mutwurrem (neutr.)	verke (slordig)
Zetten	slek, spek (vies)	beer (dik)
Zevenaar	modder (dik)	spek (vuil)

Deze waarnemingen zijn bijzonder in zoverre ze in dit deel veel, elders daarentegen veel minder voorkomen. Bovendien is het opvallend dat de ene opnemer (Passage) zulks maar twee keer noteert en Dr. Hol veertien maal.

• XII Geiderland, Zuid-Overijssel

Mevrouw Hol heeft ook een deel van de twaalfde aflevering verzorgd. Ook hier vinden we commentariërende opmerkingen zoals in deel 10. Bij de informanten in Spakenburg leidt de vraag naar de vet-vergelijking tot een opmerking “zo mòger as een brangthout”. In Harderwijk heeft de uitdrukking met modder betrekking op dikte, de **slak** wordt verbonden met vuil. In Ermelo staat **slek** voor “vies” en **varreken**

voor "dik". Den Ham (F 141) heeft **varreke** (dik) en **slak** (vuil) en voor Zeddam (L 82) geldt **moddervet** (dik) en **spek** (vuil). Moddervet: deel 12 heeft zo'n vorm ook genoteerd in Bornebroek, Zieuwent, Terborg en Winterswijk zij het in deze laatste plaats als **moddevet**.

Het *varken* is weer het voorbeeld van vet. De **beer** en **modde** (in **moddevet**) kan er betrekking op hebben evenals de **keujen** (in Doesburg F 204) en de **keu** (Veenendaal). Een wel als uitbundig aan te merken rij voorkomens heeft het Nederlandse "varken" hier: **varrekn**, **verrekn**, **farrekn**, **varrekn**, **varkng**, **varreke**, **ferrekn**, **varrekn**, **ferkn**, **verkn**, **varrekn**, **varekn** en **vachekng** (met keel-R in Eibergen). Dertien verschillend genoteerde varkens, mede door het al dan niet inslikken van de *e* in varken,- het noorden van het taalgebied laat zich hoorn.

Andere genoemde dieren in Gelderland en dit stukje Overijssel zijn *slak*, *marmot*, *egel*, *mol*, *das*, *pad*, *stier*, *dier*, *gans* en *os*. De mol komt als **weul** tevoorschijn in Broekheurne/Knalhutte bij Glanerbrug. Verder zijn *spek* en *kwab* opgeschreven, *vaatdoek* (in Amersfoort) en *stront* in Elspeet en Veenendaal. De *pad* komt in verschillende uitspraakvarianten voor. Zo heeft men het in Sinderen en Eibergen over een **pedde** en in Zieuwent over een **perre**. In Gendringen duikt een raadselachtig **parrek** op. Het woord **boele** uit Beltrum duidt een stier aan.

Modder verschijnt op vele plaatsen, ook als **modde**, **morre** (Friezenveen G 171 en Vasen F 129) en **moddech**. De laatste variant is genoteerd voor Deventer, Diepenheim, Eibergen (waar we ook al **vachekng** tegenkwamen), Gelselaar, Kotten, Lochem, Nede, Rozenaal en Zutphen.

• XIII Noord-Holland

Het *varken* is ook in Noord-Holland het voorwerp bij uitstek in vergelijkingen met vet. Dat kan gaan om **varreken**, **farreke**, **varreke** of **farrekie** (in Haarlem). Ook de *slak* wordt veel genoteerd net als *spek*. Aan dieren komen we in deze aflevering verder nog de *beer* tegen en de *otter* eenmaal in Enkhuizen. *Modder* is een ander frequent antwoord, Zaandam geeft als derde variant vet als *bagger*.

In Oudeschild (A 10) leidt vraag 46 naar een opmerking over de mate van dronkenschap (als een kanon) en dat gebeurt ook in Schagen (als *spek*). In Warmenhuizen staat de enige overtreffende samenstelling opgetekend, *slakvet*.

• XIV Zuid-Drenthe, Noord-Overijssel

Ook in deel 15 vinden we tweemaal zo'n samenstelling. Barger-oosterveld (G 60a) geeft *moddervet*, Vasse-Mander (G 143*) *morrevet*. In deze aflevering is het bij uitstek de slak die opgeschreven moet worden, de **slak** of **slakke** of **slaak**. Het *varken* komt betrekkelijk incidenteel voor, onder meer in de varianten **varrekng** en **varkng**. In de Duitse plaatsen en naaste omgeving zien we vooral het **zwien** genoteerd. Elders, onder andere in steden, horen we een soort keel-R. Voor Dalfsen is **vacheken** te lezen, Kampen heeft **moddeg** net als Heino, Zwolle heeft **big** wat een moeilijke notatie in gewoon alfabet is voor *beer* met een g aan het eind. Elders wordt die slotklank een beetje anders uitgesproken: Hoonhorst, Langeveen, Daarle en Oud Leuzen heeft **bea**, wat ook als **beer**, **bere** en **bèr** opduikt. Uelsen in Bentheim heeft trouwens **bigge**.

Ook de *das* (**das** en **dasse**) zien we in Oostnederland, *pad* (**padde**) en eenmaal *mol* (**mòlle** in Emmercompasuum). In Overijssel en Drenthe is *modder* ook een topper; **morrevet** zal daar wel mee samenhangen.

• XV Friesland

De *das* is ook in Friesland eenmaal geantwoord, in Terzool (B 118) maar de "zegsman wist niet wat voor dier dat was". Zo noteren Boelens en Van der Woude wel vaker iets extra's. Dat kon zeker bij deze open vraag die zich voor een vervolggespreek leende. In De Blesse (F 44) wordt in het verlengde van vetheid gediscussieerd over extreme smerigheid die wordt uitgedrukt in de overtreffende-trapzin "je kunt hem wel spinazie achter de oren zaaien", in Lemmer wordt "smerig als modder" gezegd. Iemand die dik is of er vies uitziet heet in Oostlittens een "vetslak". In Noordwolde (F 47) voegen ze ongevraagd aan vetheid een grote mate van dikte toe, zo dik als een **tieke**.

Modder is een veel gegeven antwoord in Friesland, ook buiten Moddergat (B 14b), het hoort bij de top zoals ook de *slak* (**slak** of **slakke**) en wat minder vaak *spek*. In plaats van varkens komt hier de **baarch** of **barch** tevoorschijn (hoewel niet heel vaak) maar dat komt in Friesland op hetzelfde neer. De andere aanvullingen in deel 15 zijn *boter*, *beer*, *blabber* 'slijk' (in Foudgum B 11a), **spekroep** 'spekrups' (Scherpenzeel F 53) en **daai** 'deeg' (in Bolsward B 110).

Enkele malen wordt gewezen op negatieve gevoelens bij sommige vergelijkingen. Zo zegt Haskerdijken (F 10a) dat een **slak** (anders dan bij een vergelijking met slak of modder) de gedachte aan vuil en vet oproept, in Makkinga en Wolvega denken ze bij een **slak** ook "vies" maar in Appelscha hebben ze er de associatie bij aan een jas, zoals trouwens net zo in Woudsend (F 3). In Sexbierum gebruiken ze de **slak** alleen als het om dikte van kleine kinderen of van dieren gaat.

Tenslotte komen we enkele samenstellingen van het type-moddervet tegen: *modderfet* of variant, *slakfet*, *daaifet*.

• *XVI Groningen, Noord-Drenthe*

Het laatste deel van de RND biedt opvallend veel van deze samenstellingen zoals **slakket**, **swienevet**, **bragelvet**. Liefst acht maal staat zo'n vorm hier genoteerd en dat is in vergelijking met andere afleveringen veel. Hier acht stuks op 56 plaatsen, dat is heel wat meer dan de ene (moddervet in Beers) in deel 10 waar 167 plaatsen afgevraagd zijn.

Het meest genoemde vette dier in Groningen is het *varken* (hier **swien**, eenmaal **vaarkng** in Dwingelo) maar nog meer de *slak*. Deze verschijnt in Groningen en Noord-Drenthe als **slak**, **slakke** of **slaGGe** met de Engelse g in *goal*. Andere beesten zijn in dit stukje Nederland de *gans*, de *mol*, de *rups* en de *big* brengt ons weer bij het varken. In Peize (C 147) is sprake van een **swienloes** 'luis op een varken'. **Bragel** (zoals in **bragelvet**) in de betekenis 'slijk, natte aarde' komt hier in deze vette klei-omgeving enkele malen voor, namelijk in Kloosterburen, Leens en de Blancquaert-plaats Rottum. Modder zien we niet genoteerd maar wel **modde** 'zeug': wordt dat hier niet gezegd of heeft de opnemer dat zonder r geïnterpreteerd? Boelens en Van der Woude hoorden wèl modder in de Groninger plaatsen Marum en Grootegast.

De opnemer heeft een rol van betekenis gespeeld in de RND, dat is wel duidelijk geworden bij dit slotrondeje "vet". Aanvankelijk is er weinig opvallends waar te nemen bij de vergelijkingen, maar vanaf zo ongeveer deel 4 wordt dat langzaam zichtbaar anders. In dat deel is er een buitensporig groot aandeel "verreke" in de antwoorden. Buitensporig, dat wil zeggen voor wie de uitkomsten van andere delen daarmee vergelijkt. Het is vrijwel onmogelijk dat 't het toeval is geweest dat gemaakt heeft dat vooral in de plaatsen waar mevrouw Hol de opnemingen verzorgde zo vaak commentaar geleverd werd op deze kwestie: wordt er echt bij uitstek rond de grote rivieren veel onderscheid gemaakt tussen vet dat dikte representeert en vet dat vooral als vies gezien moet worden?

Is het toeval dat modder overal voorkomt, maar in het deel van Sassen slechts modde zonder slot-r en dat we, zodra we verderop in Drenthe of in Friesland terechtkomen, ons weer in de wereld van de modder met r bevinden? Is het misschien toch wat de sturende mond van de ondervrager geweest die maakte dat er in Groningen en Noord-Drenthe zoveel "dikke" woorden als "slakket" en "swienevet" genoteerd konden worden en elders niet of nauwelijks?

Blancquaerts respect voor de opnemers (naast hemzelf gaat het dus om Boelens, Claessens, Daan, Entjes, Goffin, Hol, Meertens, Passage, Pée, Sassen, Stevens, Vanacker, Van der Woude, Vangassen, Van Oyen en Weijnen) was groot en er is geen reden om daar op af te dingen. In *Na meer dan 25 jaar* (blz. 25-26) somt hij een paar vaardigheden op: "Bij het opvragen van de zinnestukjes moet de onderzoeker zo weinig mogelijk tussenbeide komen. Hij moet luisteren, oordelen en noteren. Vermoedt hij, dat iets niet in den haak is, dan kan een vragende blik, gericht op den spreker of op zijn medehelpers, vaak volstaan om hen tot de orde te roepen. Een opnemer moet zich vooral hoeden voor suggestie of betweterij. Indien zijn zegslieden hem dan slaafs beginnen na te praten, of indien er een onaangename reactie ontstaat, dan is zijn zaak verloren. (...) De opnemer moet, blijkens hetgeen voorafgaat, over een behoorlijke dosis geduld, mensenkennis, tact en volharding beschikken." Tact was bijvoorbeeld nodig als zegslieden vermoeid raakten en er zich met een jantje-van-leiden van af dreigden te maken. Blancquaert adviseert daarom de opneming te doseren want "beter is het, iets over halverwege even te pauseren, een sigaar op te steken en gedurende vijf of tien minuten over wat anders te praten."

Friesland is een geval apart als we het over vraag 46 hebben. Zoals eerder al is aangegeven vroegen Boelens en Van der Woude vrijwel steeds af op basis van een Friestalige vragenlijst. Zin 46 luidt bij Blancquaert in de Noordnederlandse versie aldus:

"Onze metselaar is zo vet als... (door de zegslieden aan te vullen)."

Zin 46 is voor deel 15 als volgt aan de meeste informanten voorgelegd: "Us timmerman is sa fet as modder (as in slak) - mitseler."

Het gaat er nu niet om dat de metselaar geïsoleerd is afgevraagd en dat zijn positie in de zin overgenomen is door de timmerman. Het bijzonderst is dat de Friese zegslieden eigenlijk niets meer aan te vullen hebben. Zij konden kiezen voor "sa fet as modder" en dat eventueel variëren tot "slak". Een echt open vraag was het voor hen niet, in tegenstelling tot alle andere personen die voor de RND ondervraagd zijn. Dat er daarom in het Friestalige gebied nog andere woorden gevonden zijn (barch, daai, bûter, spek) is even verbazend als dat die twee andere hoofdvarianten voorspelbaar zijn.

De kleine speurtocht door een deel van de RND roept enerzijds allerlei vragen op, maar noodt anderzijds op een intrigerende wijze tot nader onderzoek. Het hangt van de onderzoeker in kwestie af, wat hem of haar het meest aantrekt: de natuurlijke kant van de zaak (in welke milieus worden welke dieren genoemd, in Drenthe is de mossel minder logisch dan in Zeeuws-Vlaanderen), de fonetische (waar zegt men

farken en waar varken of waar ligt de overgang tussen kwachtel en kwartel), de meer fonologische en eventueel taalhistorische (hoe kunnen al die varianten voor VARKEN aan elkaar gerelateerd worden), morfologische (hoe zit het met die verbindbaarheid tussen bijvoorbeeld slak- of slakke- en vet?), de stilistische (waarmee wordt vetheid in relatie gebracht), of meer het semantische (dat we in het commentaar van vooral de Hol-opnemingen tegenkwamen) of tenslotte voor de regionale specialist de kaart van zijn of haar directe omgeving. Wat er van de RND ook gezegd kan worden, hij geeft op heel wat punten minstens indicaties van problemen die voordien bestonden maar niet als zodanig herkend waren. Helaas is aan Blancquaert niet meer te vragen of hij nog steeds van de juistheid overtuigd is van z'n wat geclausuleerde veronderstelling in de inleiding op wat later deel 1 werd. Hij kijkt naar diverse dialectkaarten en stelt dan vast: "zonder dat ik hier al in het minst wil concludeeren, zal mij wel dadelijk worden toegegeven dat Klein-Brabant een der interessantste dialectstreken van ons taalgebied is." (RND 1 blz. 3-4) Daar zullen velen na de verschijning van de RND wel wat op af willen dingen.

4. Slot

Toen het eerste deel van de RND verscheen, was de uitgeverij De Sikkel gevestigd aan de Karel Oomsstraat 51 in Antwerpen. De volgende vier delen laten het niet alle zien, maar aannemelijk is te veronderstellen dat het adres in die periode van 1930 - 1939 Kruishofstraat 223 in dezelfde havenstad is. Na de oorlog zit De Sikkel deel na deel aan de Lamorinièrestraat 116 in Antwerpen, minstens tot tegen 1970. Op de laatste twee titelpagina's staat geen adres meer, (de uitgeverij kan dus best tussendoor aan de Kapelsestraat in Kapellen gevestigd geweest zijn) maar nu in 1997 zoeken we contact via de Nijverheidsstraat 8. Een veel gewonere naam dan de Lamorinièrestraat en een veel lager huisnummer dan daar, maar De Sikkel is nu dan ook gevestigd in Oostmalle. De mutaties bij De Sikkel lijken wel op de verschuivingen in het Nederlandse dialectgebied in het algemeen, waar de vorige bundel van de Stichting Nederlandse Dialecten onder meer getuigenis van aflegde⁴ en waar in diverse RND-afleveringen ook al op gewezen werd. Jo Daan deed dat uitdrukkelijk: "In het algemeen kan men zeggen: hoe jonger de inwoners, des te meer is het dialect

⁴ R. Belemans en H.H.A. van de Wijngaard (red.), *Het dialectenboek 3. Dialect in beweging. 100 jaar na de enquêtes van Willems en Aardrijkskundig Genootschap*. Groesbeek 1995

beïnvloed door het Algemeen Nederlands" (RND 13 blz. XII), Boelens en Van der Woude bedoelden waarschijnlijk iets vergelijkbaars met de vaststelling: "Bij de Friese dialecten is vrij vaak verschil op te merken tussen het taalgebruik van ouderen en jongeren." (RND XV blz. VII)

Soms stilzwijgend, soms op een uitgesproken wijze is er in de periode van 1925 tot 1982 nogal wat aangepast in deze reeks Nederlandse dialectatlassen. De vragenlijst is voortdurend veranderd (ook binnen een atlasdeel), omdat woorden niet begrepen werden, omdat uitdrukkingen niet overal door de beugel konden of omdat een opnemer interesses had waarvoor hij graag gegevens verzamelde.

In de RND staat maar een fragment van wat onderzoekers graag zouden willen weten en wat er in staat varieert dus tot op zekere hoogte per deel.

De vragensteller heeft een behoorlijke invloed op het product gehad, ook als men het louter noterende, fonetische, aspect buiten beschouwing laat.

De vragenlijst is soms voorgelezen, soms aan de zegslieden ter hand gesteld.

De taal waarin de vragenlijst aangeboden werd varieerde van wat dialectisch Nederlands in deel 1 tot Fries in deel 15, terwijl sommige andere opnemers voor het Nederlands kozen.

De selectie van de informanten heeft een zekere evolutie doorgemaakt, zowel sociaal als naar leeftijd en niet iedere opnemer had dezelfde mening met betrekking tot geschiktheid op grond van sekse.

De notatie vertoont variaties, ook met betrekking tot het al dan niet aaneenschrijven van woordgroepen.

Er ligt een ruime periode tussen de eerste en de laatste opnemingen en dat in een tijd dat er veel - regionaal wisselend - aan de hand bleek te zijn met het dialect in het Nederlandse taalgebied. Trouwens, niet alleen het dialect is in beweging, het Nederlands verandert ook. Jongeren van nu kunnen met heel andere ogen kijken naar de 46ste vraag met de vette metselaar. Vet is voor een jongere misschien al wel in de eerste plaats 'gaaf', 'te gek' en dat ligt toch een eind af van betekenissen als 'dik', 'vies' en dergelijke waar de RND-informanten alleen aan zullen hebben gedacht.

Toch vormt de Reeks Nederlandse Dialectatlassen door zijn inhoudelijke en geografische omvang de beste materiële basis voor de bestudering van Nederlandse dialecten in de twintigste eeuw. Het is zo veel dat het bewonderenswaardig is dat het er gekomen is, ondanks alle moeilijkheden, praktisch en financieel van aard. *Na meer dan 25 jaar*, in

1948, hoopt Blancquaert (blz. 35) dat door de komst van Pée en met het maken van afspraken en nu het geldelijke aspect in orde is, "nu hoop ik vast dat de volledige Reeks er komt, tenminste even vroeg als het Woordenboek der Nederlandse Taal, waar ik ze in mijn verbeelding naast zie staan als een onmisbaar werkmiddel in den dienst van de Nederlandse taalwetenschap." De RND is er gekomen, ondanks alles tientallen jaren voor de WNT geheel gereed kan zijn.

Is de RND in 1997 nog een onmisbaar onderdeel in het apparaat van de Neerlandicus? Is het WNT dat nog? Heeft de dialectologie nog positie in de moderne wetenschap waarover Blancquaert zich in het begin van de eerste inleiding lyrisch kon uiten? Het dialectgeografische onderzoek noemde hij daar een van de hoofdvakken van de moderne taalkunde. Die mening kon "wel niet meer tegengesproken worden na de onschatbare uitslagen verkregen in de Romaansche en Germaansche landen." (RND 1 blz. 3)

Niet alleen het dialect heeft tussen 1925 en 1997 tekenen van beweging getoond, maar voor een zekere groep naneven-onderzoekers is de RND ook aan het eind van de twintigste eeuw onveranderd een monumentaal bezit waarvoor zij Blancquaert en de zijnen uiterst dankbaar moeten zijn.

Bijlage II *Verschijningsjaren en regio's RND-delen*

1925	I	Klein-Brabant
1930	II	Zuid-Oost-Vlaanderen
1935	III	Noord-Oost-Vlaanderen, Zeeuws-Vlaanderen
1938	IV	Vlaams-Brabant
1939	V	Zeeuwse eilanden
1946	VI	West- en Frans-Vlaanderen
1952	IX	Noord-Brabant
1955	XV	Friesland
1958	VII	Antwerpen
1962	VIII	Belgisch-Limburg, Zuid-Nederlands-Limburg
1966	X	Oost-Noord-Brabant, Rivierenstreek, Noord-Nederlands-Limburg
1967	XVI	Groningen, Noord-Drenthe
1969	XIII	Noord-Holland
1973	XII	Gelderland, Zuid-Overijssel
1982	XIV	Zuid-Drenthe, Noord-Overijssel

Bijlage III *Aantallen afgevraagde plaatsen en regio's RND-delen*

[I]	Klein-Brabant	59
II	Zuid-Oost-Vlaanderen	102
III	Noord-Oost-Vlaanderen en Zeeuws-Vlaanderen	142
IV	Vlaams-Brabant	189
V	Zeeuwse eilanden	53
VI	West-Vlaanderen en Frans-Vlaanderen	260
VII	Antwerpen	149
VIII	Belgisch-Limburg en Zuid-Nederlands-Limburg	171
IX	Noord-Brabant	105
X	Oost-Noord-Brabant, Rivierenstreek en Noord-Nederlands-Limburg	167
XI	Zuid-Holland en Utrecht	88
XII	Gelderland en Zuid-Overijssel	157
XIII	Noord-Holland	67
XIV	Zuid-Drenthe en Noord-Overijssel	100
XV	Friesland	108
XVI	Groningen en Noord-Drenthe	56

Bijlage IV *Opnemingsperiode (aangegeven of afgeleid)*

I	1922-1925	Klein-Brabant
II	1927-1930	Zuid-Oost-Vlaanderen
III	1933-1935	Noord-Oost-Vlaanderen, Zeeuws-Vlaanderen
IV	1933-1935	Vlaams-Brabant
V	1932-1939	Zeeuwse eilanden
VI	1934-1940	West- en Frans-Vlaanderen
IX	1939-1949	Noord-Brabant
XV	1950-1951	Friesland
VII	1946-1953	Antwerpen
VIII	1937-1948	Belgisch-Limburg, Zuid-Nederlands-Limburg
X	1949-1959	Oost-Noord-Brabant, Rivierenstreek, Noord-Nederlands-Limburg
XVI	1956-1961	Groningen, Noord-Drenthe
XIII	1950-1962	Noord-Holland
XII	1950-1970	Gelderland, Zuid-Overijssel
XIV	1974-1975	Zuid-Drenthe, Noord-Overijssel

Johan Anthierens als Kobe de Koe (tekening: J. De Moor)

JOHAN ANTHIERENS

Over broken Brugs en zaligmakend Vlaams

Je vindt mij toch geen alarmblaaster?

(Ondertiteling van de film 'Victor, Victoria' zaterdag 4 januari 1997, op het commerciële kanaal VT4)

Onderhoudend was hij wel, jammer dat hij zijn best doet om Nederlands te spreken.

(over Johan Anthierens als gastspreker voor de jubilerende Aalsterse Bouwkamer.

Recensie in de 'Bouwkroniek' van 1 november 1996)

Begin jaren zeventig had mijn bejaarde tante Fifine in een ziekenhuisbed aan zee rendez-vous met de dood. Ik bracht haar een bezoek, schoof heen en weer op een stoel en loog voor dat het allemaal goed zou komen.

Zij draaide haar vriendelijk gezicht naar mij toe, keek mij aan en zei: "Ach jongetje, ik leef van de hoop zoals de pygmeeën van te groeien."

Dat zei zij in haar Brugs dialect en eens te meer, maar nu voor het laatst, werd ik verpletterd door haar verbale slagkracht. (In de wereldserie 'Hun laatste woorden' mag die streep onder een mensenleven niet onvermeld blijven.)

Ik ben dialectisch gesproken een dubbeldekker. Mijn Brugse ouders verhuisden naar de periferie van de hoofdstad, en zetten mij - als tiende in een reeks van twaalf kinderen - op de wereld in het Brabantse dorp Machelen, wat een gesplit babbelgedrag opleverde. Binnenskamers spraken wij een afbrokkelend Westvlaams, maar met de melkboer werd overgeschakeld op de lokale streektaal.

Toen ik geboren werd, in 1937, mochten mijn ouders zich als enigszins ingeburgerd beschouwen. Mij waren in de bakermat Machelen al enkele broers en zussen voorafgegaan, en aangezien dialect geen exportproduct is had het Brugs al behoorlijk wat aan vanzelfsprekendheid ingeboet. Het infiltrerende Brabants kleurde gaandeweg onze uitroepen, grappen, bekentenissen en krachtwoorden. Hoe moeilijk de dialectvervlechting voor het ouderpaar moet geweest zijn, kon ik veel later als journalist afleiden uit een dialogue de sourds tussen de Westvlaamse beroepswielrenner Freddy Maertens en zijn Brabantse manager Lomme (Willem) Driessens. De coureur woonde aan zee en

Driessens was een uitgekookt kind van de industriestad Vilvoorde. Voor zover hij niet van zijn fiets sodemierterde, was Maertens in de jaren zeventig binnen het internationale wielerpeloton de te kloppen man in eendagsritten.

In die glorieuze tijd gaat Maertens enkele dagen vóór de klassieke wegwedstrijd Parijs-Roubaix zijn beslag krijgen, het parcours verkennen. In zijn eentje op de fiets, gevolgd door 'Lomme' aan het stuur van een logge Mercedes. Naast de manager teken ik de sfeer op voor de krant. Wij vorderen over Noordfranse veldwegen. Na een uurtje laat Freddy zich afzakken, tot 'Lomme' op zijn hoogte is en zijn venster open draait.

- "Hêje een slêunze vô min?", vraagt de coureur.

- "Een wat?", valt Driessens uit de lucht.

- "Een slêunse", herhaalt de kampioen.

In vertwijfeling graait Driessens naar een bos sleutels, en reikt die aan door het raampje.

- "Ek vrage gên sloters", preciseert Maertens, "êk welle een slêunse!"

- "Een slêunse, gotverdoeme!", herhaalt Brabander Driessens, ten prooi aan opperste verwarring.

In het Westvlaams is een slêunse (slons) een vod, gebruikt om vlekken en andere sporen op te vegen. In een brief uit 1963 schrijft tante Fifine aan haar zus, mijn moeder: "Jeanne, denk toch niet dat ik U een oude combinne (combinaison, onderjurk) stuurt omdat ik zeg 't is wel genoeg voor Jeanne, ah neen zulle, U bent mis, 't is omdat hem voor mij te wijd is en te jammer om hem in *slunsen* te trekken. D-a-a-g lief Zusje, hart omhoog, om Jésus wil alles."

*

Ik groeide op als een halve dialectwees, en ben er vandaag nog niet uit of ik daarover blij moet zijn of triest. Als kind dacht ik dat ik vloeiend Brugs sprak, maar toen ik als tienjarige voor het eerst mijn 'Land van herkomst' aandede en in de schaduw van de Brugse Halletoren uitgehooft werd door de honkvaste verwantschap, moet ik zo geschrokken hebben gereageerd als later Lomme Driessens in die Noordfranse toendra. Kuifje slikkend bij de Sioux, Mowgli miauwend bij de wolvengemeenschap.

Wat ik restitueerde waren resten van een taal. Al het kernachtige, savoureuse, pittoreske en kleurrijke was uit mijn *displaced* dialect verdamppt. Ik vertolkte een geur- en kleurloos idioom, articuleerde een getransplanteerd dialect, een steriel alfabet, een uitgebeend Brugs.

"Heûrkt ekké!", ("Moet je horen!"), zei zo'n gerimpelde squaw, mij als een papoose op haar schort trekkend. Ik wist niet waar die hanen-

kreet te plaats en schoof met een rood hoofd van grootmoeders schoot af.

Maar binnen het Brabantse milieu gingen wij nog dieper door de mand. Afgezien van die onderschepete kreten, vloeken en uitroepen, bakten wij niets van het Machels en het Vilvoords, een buurdialect. Westvlaams hadden wij tenslotte met slokken moedermelk meegekregen. De Brugse privé-taal bleef, ook in de anorexie-versie, de woordkeuze van onze geborgenheid, de sitar van pijn en vreugde, het timbre van een intimiteit waar Machels van uitgesloten bleef. Want moeder heeft nooit graag gewoond in die door vaders wil en wet opgelegde Brabantse stek. Solidair met het moederverzet bejegenden wij het opgedrongen dorp met hooghartige afstandelijkheid, zagen weinig reden tot assimileren.

Ook vandaag heb ik geen antwoord op de vraag of die halve aversie voor het geboortedorp meespeelt in mijn afwijzen van plattelandsdialogen. Met dialect als taalbron heb ik geen moeite, en stadsbargoens ervaar ik als overwegend interessant, vaak als verrassend, op het fascinerende af. (Ik beweën het spirituele maar monddood gemaakte Brussels.) Maar van het aan kraaien ontleende of aan kraaien doorgegeven gekras waarmee luiden van den buiten hun urenlange stiltes onderbreken, kan ik geen chocola maken.

Van mijn Brugse babbels onthoud ik het plastische en beeldrijke, naar ik veronderstel eigen aan elk uit de kluiten gewassen dialect. Zoals tante Fifine tot haar laatste ademtocht voor elke situatie - hoe benard ook - een stijlfiguur uit de mouw schudde, zo deed haar zus - mama - haar dat na. Een poreus geheugen belet mij om die bewering met smeugige voorbeelden te staven. Eentje dan. Van een gierig iemand zei moeder onveranderlijk: "Trek een haar uit zijn gat, 't zal klinken als een belle". Dit citaat illustreert ook hoe verhangen wij waren aan scatologische terminologie. Met een uitgesproken voorkeur voor achterwerk, en inhoud. De verwensing: "Us(t) mijn gat!" en de geblaseerde repliek: "Dat weet mijn gat ook!", lagen in de mond bestorven. De culinaire drive: "Het gaat van je roeper naar je poeper!", valt mij nu ook in. Dit koketteren met kont en stront compenseerde onze heilige angst voor de - verbaal afwezige - vóórkant van het lichaam. Die kwam dus niet ter sprake, tenzij op een besmukte manier. Achter het handje gefezeld of, in momenten van escalerende vaderlijke toorn, in grove vloeken gewikkeld.

Was die welhaast middeleeuws-boertige omgang met pies en excrementen inherent aan de hypocriete tijd van vijftig jaar geleden? Of blijft hij illustratief voor een nog altijd achterbakse zin voor humor van de Westvlaming? In 1996 trok ik een etmaal lang de wereld in met een groep welopgevoede Koekelarenaren en constateerde dat, eens het ijs

gebroken, kaka en kont de componenten uitmaakten van hun kluchtige kout.

Bijna alle woorden met een ui-klank spreek je in het Westvlaams uit als **u**. Dus verkleurt het woord uitspreken tot **utspreken**. Ajuin is **ajun**, bruin wordt **brun**, een ruit is een **rutte**, fruit **frut**. (Hoe kuit in het Brugs klinkt, moet u zelf beantwoorden.) Moeder ging ervan uit dat wanneer zij zich van de algemene taal bediende, de huiselijke **u** weer recycleerde tot 'ui'. Haar dochter Lisbeth had een Hollandse vrijer, en toen die in een nieuw pak zijn opwachting maakte, apprecieerde zijn aanstaande schoonmama de aanschaf met het compliment: "U hebt daar een schoon kostuum aan!" Het effect is hilarisch, maar een logisch doordenker kan moeder geen ongelijk geven.

De Tweede Wereldoorlog bezegelde de slechte verstandhouding tussen Machelen en zijn Westvlaamse ingezetenen. Wegens luide Duitse heideliederen aan de elkaar tijdens de oorlog snel opvolgende feestdissen - 's zomers met asperges en het raam open! - werd de familie na de Bevrijding uitgewezen. Wij rolden onze matten op, bundelden de matrassen en verhuisden naar de Brusselse gemeente Etterbeek. Daar verzeilden wij sprekenderwijs van de regen in de drup. Binnen een overwegend Franstalige populatie leerden wij ons te schamen voor dat mondzeer, voor dat *flamand* uit onze bek. Thuis verving het Nederlands stilletjesaan het eroderende Brugs. De groeiende interesse van de kinderen Anthierens voor de standaardtaal werd in de hand gewerkt door ouders die, van lieverlede buiten de natuurlijke biotoop evoluerend, het nut van een taal met brede actieradius inzagen.

*

Ik ben een der vijf miljoen Vlaamse Belgen. Onze voertaal is het Nederlands, dat wij delen met vijftien miljoen Nederlanders. Tot zover de officiële waarheid, die haaks staat op het naakte feit dat de Vlamingen zich sprekend en - in mindere mate - schrijvend uitdrukken in hun Zuidnederlands, in het officieel onbestaande *Vlaams*. Aan het Nederlands hebben Noordbelgen geen boodschap. Eerlijk gezegd hebben zij, van excellentie tot scharensleep, het schurft aan "dat Hollands".

Wat is Vlaams? Een lappendeken van spreektaalverwarring, een gemeene deler van dialecten, en een bijsluiter van het Frans. Vlaams - zowel het "Schoon Vlaams" als het gemoedelijke "Vloms" - staat stijf van gallicismen. Het Vlaams is een blinde muur, overwoekerd door Franse klimop. De Vlaamse denkwijze is Latijns geïnspireerd, de verwoording Latijns georiënteerd, de syntaxis Latijns geconstrueerd. Waardoor het

Vlaams purisme - regenscherm voor paraplu, duimspijker voor punaise - als een lachwekkende paradox overkomt.

Aan wie de feest sleutel? schreeuwden eind vorig jaar metershoge bordes langs de Vlaamse wegen. Deze onbegrijpelijke kreet paste in een campagne voor veilig verkeer tijdens de drinkperiode van kerstmis en nieuwjaar. Hij rook naar een kreupele aanpassing van een Franstalig voorbeeld. Zoals bij de bakker op de drukke zaterdagmorgen om de haverklap *Aan wie is 't?* ("C'est à qui?") wordt opgeroepen, en de volgende klant zich melden moet.

Met dergelijke voorbeelden valt een vuistdik lexicon Belgicismen op te stellen. Ik voeg er ten overvloede aan toe dat u die perversies even vlot uit de mond van een straathoekwerker als uit die van de Vlaamse nieuwslezer, de Vlaamse academicus, de Vlaamse bankier, de Vlaamse komiek, de Vlaamse schrijver als uit de mond van de Vlaamse minister van Nederlandse Cultuur registreren kan.

Les 1: Hoe Frans is Vlaams?

- een Effectenhandelaar noemen wij een *wisselagent* = un agent de change;
- Laarzen heten *botten* = des bottes;
- Een kopje is een *tas* = une tasse;
- Een schroef is een *vijs* = une vis;
- Uitverkoop zijn *solden* = des soldes;
- Een tong, de vis, wordt ook een *solleke* genoemd = une solle;
- Een jasje is *de vest* = une veste;
- Het vest is een *gilet* = gilet;
- Batterijen zijn *pillen* = une pille;
- Een zaklamp heet een *pillamp*, werkt op een batterij;
- Een motor (het rijtuig) is 'ne' *motto* = une moto;
- De motor (bv. van een wagen) is 'ne' *moteur* = un moteur ...

Enzoverder, ad infinitum.

Les 2: Vlaamse vragen en uitdrukkingen

- Welk uur is het (quelle heure est-il?)
- Hoe laat is het?;
- Drie uur en half (trois heures et demi)
- Halfvier;
- De peer in twee snijden (couper la poire en deux)
- De knoop doorhakken;

- ° Het noorden verliezen / de pedalen kwijt zijn (perdre le Nord / perdre les pédales)
- De kluts kwijt zijn;
- ° Met de vingers in de neus (les doigts dans le nez)
- Spelenderwijs;
- De meubelen redden (sauver les meubles)
- De schade beperken;
- Teken doen (faire un signe)
- Gebaren;
- Op het terrein (sur le terrain)
- In de praktijk, in het veld, op de werkvloer;
- ° Achter iemand vragen (demander après quelqu'un)
- Naar iemand vragen;

*

Maandag 6 januari 1997 deed radiopresentatrice Lut van Duffel een oproep om te achterhalen waar de uitdrukking *Hout vasthouden!* vandaan komt. *Hout vasthouden* is Vlaams voor "Afkloppen!" en komt linea recta van het superstitieuze *Touchons du bois!*

Afgezien van de Franse alomtegenwoordigheid in het Vlaams, blijft die tussentaal kneuterer op fröbelniveau. Zo wordt in het Zuidnederlands geen onderscheid gemaakt tussen een trap en zijn treden; treden worden ook trap genoemd. Er bestaat evenmin een distinctie tussen kleerhanger en kapstok; alles heet kapstok, ook het plooibaarste knaapje. Een dij en een bil? Maakt geen verschil, het gaat in Vlaanderen állemaal van bil. "Wilt u eens zien hoe verbrand mijn billen zijn, meneer?", was het voorstel van een mollige Vlaamse moeder op een Spaanse vacantiestek aan een net uit Volendam gearriveerde medetoerist, die nóg lijkbleker wegtrok. "Wilt u mij eens trekken?", vroeg een blozende Vlaming aan de Nederlandse schrijver Ronald Giphart op de Ponte Vecchio in Florence. De schrijver vond dat opvallend direct vanwege iemand met wie hij een kwartier eerder had kennis gemaakt. Toen het duidelijk werd dat de Gentenaar onder "trekken" fotograferen verston, kreeg Giphart weer kleur in zijn gezicht, en trok gehoorzaam.

Alle machtig infantiel is de Vlaamse verkleinwoordmanie. Zowat alles wordt gekleineerd, tot een lilliputachtig perspectief teruggebracht. In Antwerpen heet een café *Het Reuzeke*, en die surrealistische vondst heeft niets vandoen met de superieure ironie van René Magritte. Als ik van de bank of van een andere financiële instelling een informatie wil, word ik verder geholpen na opgave van mijn *nummerke*, een nummer van twaalf cijfers. Van mijn Eurocardboer kreeg ik december 1996 een *Info-Nieuwsbrief*, opgedeeld in:

- Kaartweetjes,
- Voordeelhoekje,
- Avondjes uit, en
- Droomreisjes.

Het droomreisje in kwestie ging naar China, niet bepaald een landeke dat naast de deur ligt.

Een krant heet in het Vlaams een *gazet* (une gazette), een weekblad of ander tijdschrift een *boekske*.

De jij-, de gij- en de u-vorm worden in Vlaanderen blindweg door de passe-vite gedraaid. Je hoort en leest dagelijks een stuurloos over en weer pendelen van de intieme naar de afstandelijke aanspreekvorm. Neem n'importe welke Vlaamse publicatie en je zult de premier van het land, het kan in tijden van watersnood ook de koning zijn, in één en dezelfde vraagstelling zien getutoyeerd en gevouvoyeerd worden.

Even kenmerkend voor dat wonderzoet Vlaams is de rare regel om de achternaam vóór de voornaam te spannen. Dus niet ten behoeve van administratief-alfabetische vereisten, maar mee in het gewone communicatieverkeer. Geleerd door het buitenland doet men dat niet met wereldnamen - ook in Vlaanderen zal niemand het in zijn hoofd halen om over Clinton Bill of Kok Wim te spreken - maar op vertrouwd niveau is het schering en inslag. Toen mijn eerste schoonmoeder met mijn eerste schoonvader ging overnachten in een Amsterdams hotel, werd aan de balie haar naam gevraagd. Met haar breedste roefdierengrijs identificeerde zij zich als *De Wilde Edith!* De vraagsteller dook schielijk weg achter zijn balie, waar de Volendammer en schrijver Giphart nog nabibberden van hun opgelopen Vlaamse connecties. Het zich internationaal aanpassen op dat gebied, valt uiteindelijk ook tegen. Vanmorgen bracht de postbode een uitnodiging om op dinsdag 4 februari 1997 aanwezig te zijn op een internationaal colloquium over de Franse schrijver Georges Bataille, georganiseerd door de Vrije Universiteit Brussel. Zullen onder meer het woord voeren: Dhr. (staat voor: de heer) *Coppens Gunther*, Dhr. *De Kesel Marc*, Dhr. *Van Poucke Dirk*, etcetera. Moderator van dat bataljon bollebozen is *Prof. Dr. Stuy Johan*.

Men zegge het voort, achterstevoren.

*

Al die flauwekul is weinig bevorderlijk voor een heldere communicatie, maar het stoort niemand wanneer prominenten 'waanzinnen' uitkramen. Toen Jaak Gabriëls nog voorzitter was van de politieke partij "Volksunie" en Frank Vandenbroucke voorzitter van de "Socialistische Partij", hoorde ik allebei de heren vaak mopperen over "De

Griekse kalender". Ze hadden het over hun angst dat een hun welgevallig initiatief zou worden uitgesteld tot Sint-Juttemis. De metafoor "griekse kalender" slaat nergens op. Hij is eens te meer gespiekt van het Frans, maar fout nageschreven. Een kalender is in het Frans "un calendrier", maar de Franse formulering voor iets dat op de lange baan geschoven wordt, "Renvoyer *aux calendes Grecques*", heeft te maken met de eerste betaaldag(en) van de maand in de Romeinse tijdrekening. Die calendae bestonden niet in het Grieks. Als de Romeinen zegden dat iemand de betaling zou uitstellen tot met de Griekse calendaer, betekende het dat je het geld op je buik kon schrijven.

'Deze week in Brussel' is een informatieblad voor de Vlaamse Brusselaar. In april van vorig jaar werd in de Belgische hoofdstad een prentenboek van graficus - en Brusselaar - GAL (Gerard Alsteens) aan pers en publiek voorgesteld. De wakkere redactie van 'Deze week in Brussel' deed er amper acht maanden over om van dat evenement op de hoogte te zijn. Op woensdag 11 december verscheen op bladzijde 3 een 'klap van de week' met Alsteens. Onder de glasheldere titel *Gal bevestigt en tekent*, direct ontleend aan de staande uitdrukking (*Gal*) *persiste et signe*, slaagde interviewer Freddi Smekens erin om het boek aan een verkeerde uitgever toe te schrijven.

Op dezelfde bladzijde stond de kroniek van dichter Frans de Crits, wiens bijdrage doorgaans neerkomt op wekelijks verdriet over de hardheid van het bestaan. Volgende mededeling uit de huilbui van 11 december geeft te denken: "Een lieve persoon schreef mij een ongekende brief om mij moed in te spreken en dat kan ik geweldig appreciëren." Om u op weg te helpen wil ik nog kwijt dat de Vlaming, net als bij trap en tree, dij en bil, kleeheranger en kapstok, evenmin kinderachtig doet als het gaat om het shaken van de begrippen onbekend en ongekend. Da's allegaer 't selfste. Bijgevolg mogen wij vermoeden dat de weke verzenmaker geweldig aangedaan was door een hartversterkende anonieme brief.

In het eerste nummer van 1997 wenst de Crits, chroniqueur van een ideologisch passe-partout informatiebron, *Een zalig nieuwjaar voor allen*. Dat typeert de bij momenten ontoerekeningsvatbaarheid van het Vlaams. Ook in de per definitie neutrale supermarkten in Vlaanderen wordt de muzak in de maand december regelmatig onderbroken om alle klanten een *zalig* kerstmis, annex een *zalig* nieuwjaar, te wensen. Zoals je op de publieke culturele zender Radio 3 literaire journalisten een ontvallen groetheid *zaliger* hoort noemen, waar wijlen wordt bedoeld. Vlamingen, zo verankerd Rooms als gras genetisch groen is.

Die hele bladzijde 3 van 'Deze week in Brussel' is om in te lijsten. In het Vlaams: om *in te kaderen*, (à encadrer) want naast de babbel met Gerard Alsteens adverteert de extreem-rechtse partij 'Vlaams Blok'

voor een 'Contactdag/avond' op 12 december. Bij de inhuldiging van het nieuw Vlaams Parlement, vorig jaar, slaagde de tekenaar erin met ondubbelzinnige uitspraken de vertegenwoordiging van het Vlaams Blok voltallig uit het politiek cenakel te laten opstappen. De taal is gans het volk, breek ons de bek niet open. Een kromme staat borg voor een manke berichtgeving die uitmondt in een hinkende democratie. Ik weersta de verleiding om het Dutroux-jaar 1996 naar voor te schuiven als exemplarisch voor de morele marginalisering van de Belgische samenleving.

*

Die schertstaal is er de oorzaak van dat professionele Vlaamse vertalers op de vingers van één hand te tellen zijn en wij geen biografen hebben, waardoor wij - de Afrikanen kennen dat probleem ook - zonder collectief geheugen door de geschiedenis sloffen. Met een schertstaal is het uiteraard lachen geblazen. Wij lachen hartelijk wanneer Julie Andrews in de Vlaamse ondertiteling van de film 'Victor, Victoria' bij James Garner polst of hij haar geen alarmblaaster vindt. Alarmblazer - en zijn vrouwelijke variant - mogen van van Dale, maar een alarmist(e) leest logischer, en kórter. Want dit, zeg ik, mijzelf kennende, is géén pleidooi voor een foutloze taal. Fouten zijn des mensen. Het is een queeste naar een liefdevolle en volwassen omgang met de moedertaal, die door zoveel mogelijk Nederlandstaligen moet worden gekoesterd. Ik pleit hoe dan ook voor een consequent gedrag. Als Nederlands de officiële taal van vijf miljoen Belgen is, waarom blijven wij dan het Vlaams meeslepen, die etterbak van dialecten en, awel, dat miskraam van het Frans? Waarom doen wij niet zoals de ons omringende anderstaligen; dialect spreken in de besloten kring, en een cultuurtaal buiten de deur?

Ik zie de charme niet in van "zijde-gij" en "waarde-gij", van "zulle", "neffes" en "seffens". Welk goed gevoel houd ik over aan de kreet "Ja, wadde!"?

Ik heb nu en dan ook problemen met ruimte en tijd, maar als een Vlaming mij zegt: "Ik heb die film met Julie Andrews **over** vijf jaar gezien", waarmee hij het achter ons liggende jaar 1992 bedoelt, moet ik die vloeker in de kathedraal dan geroerd in de armen sluiten? Of hem een doornenkroon opzetten?

Ja, Anthierens, maar de Vlamingen winnen elk jaar met vlag en wimpel 'Het groot Nederlands Dictee', en scoren sterk in taalspelletjes. Steken die "Hollanders" daar de loef af. Nu ik weer.

Dat is zo. Ik wou schrijven: dat is zonder meer zo, maar het is om een aantal redenen zo. In de ogen van de verbeterde Vlaming bestaan er geen

België - Nederland (tekening: J. Collignon)

taalspelletjes, alleen taalstrijd. Hij (m/v) scherpt zijn potlood voor het Grote Dictee met dezelfde doodsverachting waarmee de verre voorvader op 10 juli 1302 het mes slijpte, voor de Guldensporenslag van de volgende dag. Vandaag wil hij zijn minderwaardigheid wreken door de buurman uit het brutale spruitjesland in een vriendschappelijk (?) taaltoernooi *het onderspit te laten delven*.

Taal is voor de Vlaming geen zaak van creatief spelen en dartelen, maar een boodschap van bloedige ernst. Relativeren is voor de frivolen. Een Vlaming spuwt in zijn handen en sleept de komma aan die godverdomme zal staan op de plaats waar hij behóort te staan. En die onvoltooid verleden tijd - de meester heeft hem ons in het derde leerjaar van de lagere school voor het verdere leven ingeheid - ontsnapt ook niet aan het gelid waarin hij zich scharen moet. De Vlaming verbuigt werkwoorden zoals een man in tricot en met een krulsnor op de kermis - in het Vlaams: *op de voor* (A la foire) - hoefijzers plooit. Hij is van ons aller Nederlands niet de minnaar, maar de mecanicien. In het Vlaams de mekanieker, de schoonbroer van de optieker en kozijn van de politieker.

*

Schrijvers kunnen er niet onderuit. Je kunt bezwaarlijk een schrijver van faam worden als je de taal niet integraal omarmt. De meeste Vlaamse auteurs van betekenis vinden onderdak bij een Nederlandse uitgever, waar een eindredactie 'het materiaal' - het manuscript - tegen een rasterlicht houdt en fatsoeneert. Dat is een normale gang van zaken, waar veel Vlaamse schrijvers tegen aanhikken. Want zij willen graag - wie wil dat niet - zoveel mogelijk markt veroveren, maar blijven worstelen met een aangeboren weerzin tegen de standaardtaal.

Kristien Hemmerechts getuigt daarvan in het boek met de veelzeggende titel *Altijd met uw gezever, gij*, dat vorig jaar is verschenen. Op bladzijde 70 roept zij Nederlanders die vinden dat zij Vlaams schrijft of/en spreekt, als een bazige bakvis tot de orde:

"En dus mevrouw in Tilburg, en mevrouw van de NPS (de Nederlandse Programma Stichting) en mevrouw in Rotterdam, laat het eens en voor altijd duidelijk zijn: ik spreek en schrijf Nederlands. En als u beweert dat ik Vlaams spreek, loop ik boos weg."

Dit zit, denkt de lezer. Eén bladzijde verder stelt La Hemmerechts parmantig:

"In verhalen laat ik mijn personages een 'bruidsjurk' of een 'nacht-hemd' aantrekken, terwijl ik nooit maar dan ook nooit tegen een vriendin op een bruiloft zou zeggen: "Vind je haar jurk mooi?" Ah nee. Ik zou zeggen: "Wat vind je van haar kleed?"

Als dit geen schizofreen om de moederbrij heen draaien is. Sympathiek is het wel dat Hemmerechts in het taalhoofdstuk haar twijfelhart blootlegt. Zij doet haar best, in schooljargon gezegd, om haar schrijftalent met die 'vreemde' moedertaal te verzoenen. Andere Vlaamse succesauteurs - ik denk aan Leo Pleysier en Geertrui Daem - vluchten nog altijd weg in de veilige 'couleur locale', tikken in katoenen boeze-roenen, met strostoppels op de kin - vooral Pleysier - om te ontkomen aan de confrontatie met de standaardtuurtaal. Deze derde generatie Felix Timmermansen sjanst met een 'Vlaamse eigenheid', die ook het Vlaams Blok geen windeieren legt.

*

Tante Fifine daalt in een lichtgevende combinaison - of is het een bij de knieën opengeknipte jeansbroek - neer uit het rijk der geesten, leest met een kin op mijn schouder wat er geschreven staat en adviseert:

"'t-*Es-tid-dat-t-ut-es*", Brugs voor: hou ermee op.

Zo gezegd, zo gedaan. Ik zwijg over de steile tongval van het Zuidnederlands. Ik heb gedaan, zeggen wij in het Vlaams. *J'ai fini*. Ik ben klaar.

En daal de duizend trappen af van mijn uit klei en ivoor opgetrokken toren van Babel.

Ik dank u.

J. GOOSSENS

Wat heeft de RND de dialectoloog in 1997 nog te vertellen?

Wat verwacht een serieuze dialectoloog van een goede taalatlas? Hij verwacht dat die atlas betrouwbare gegevens bevat, die in zo kort mogelijke tijd verzameld zijn, zodat ze in principe de toestand van een taalgebied op een gegeven ogenblik weerspiegelen. Hij verwacht verder dat die gegevens een voldoende ruimtelijke densiteit hebben en dat zij voor de problemen die hij wenst te onderzoeken de nodige informatie bevatten. Hij verwacht tenslotte dat die gegevens in kaart zijn gebracht op een overzichtelijke en adequate manier. Vindt de dialectoloog van 1997 dat de RND aan die voorwaarden voldoet?

Het antwoord moet luiden: nauwelijks. In de RND is voor de mondelinge opvraging van zinnnetjes en voor notering daarvan in fonetisch schrift gekozen. De primaire bedoeling van zijn stichter, de Gentse professor Blancquaert, was immers een klankatlas te maken, in mindere mate daarnaast een morfologische atlas en in nog mindere mate een syntactische atlas en een woordatlas. Met die doelstelling voor ogen hield hij mondeling ingezamelde en fonetisch genoteerde zinnnetjes voor het betrouwbaarst. Zinnnetjes in plaats van losse woorden, omdat zulk materiaal hem natuurlijker leek. We weten intussen dat er vaak verkeerdt is genoteerd en dat de noteringswijzen van de verschillende dialectopnemers, achttien in aantal, dikwijls uit elkaar lopen, zodat de grenzen tussen hun werkgebieden herhaaldelijk klankgrenzen schijnen te zijn. Dat kan natuurlijk niet aan de dialecten zelf, maar moet aan de mensen liggen die ze hebben opgetekend. We weten tenslotte dat noteringen in zinnen voor de uitspraak van de onbeklemtoonde lettergrepen chaotische verdelingen opleveren, die nauwelijks bruikbaar zijn. Dat is te vergelijken met wat in het begin van Voskuils roman *Her Bureau* de protagonist Maarten Koning op de volkskundige kaarten vindt waar hij een commentaar bij moet schrijven. Alles samen genomen ziet het er dus met de eis van betrouwbaarheid lang niet zo schitterend uit.

Voldoen dan de gegevens aan de eis van gelijktijdigheid? De eerste opnamen werden door Blancquaert gemaakt in 1921 of 1922. De gegevens voor de eerste atlas uit de reeks waren al in 1923 ingezameld.

Die atlas was de Kleinbrabantse. Hij verscheen in 1925. De laatste opnamen werden gemaakt door Entjes in 1975. Zijn *Dialektatlas van Zuid-Drente en Noord-Overijssel* verscheen in 1982. Tussen de eerste en de laatste opname en tussen de publikatie van het eerste en het laatste van de zestien delen ligt dus telkens meer dan een halve eeuw. Dat er in zoveel tijd in een dialect veel kan veranderen, weten we allemaal. Maar feitelijk is de eis van de gelijktijdigheid nog meer geweld aangedaan. Men is namelijk beginnen te enquêteren in de meest dialectvaste, zuidelijke gebieden. Pas decennia later zijn de noordelijke streken aan de beurt gekomen, waar de erosie van de dialecten al veel verder was gevorderd. Het zou de kwaliteit van de atlasreeks veel goed hebben gedaan als de volgorde omgekeerd was geweest.

Bekijken we nu de eis van de ruimtelijke densiteit. Blancquaert heeft een grote dichtheid van het opnamenet nagestreefd: alle steden en dorpen van meer dan 2.000 inwoners moesten worden opgenomen, en daartussen moest het net zo worden opgevuld dat de bewerkte plaatsen niet verder dan vijf kilometer van elkaar af lagen. Maar in deel 8, de atlas van Belgisch en het zuiden van Nederlands Limburg, heeft hij water in zijn wijn moeten doen. Dat geldt voor de volgende delen, die onder de leiding van zijn opvolger Pée tot stand kwamen, nog meer. Die volgende delen bevatten noordelijke dialecten, waar de nadelen van de genoemde erosie juist gecompenseerd hadden kunnen worden door een grotere dichtheid van het opnamenet.

Leveren de atlasen de dialectoloog het materiaal voor de problemen die hij wenst te onderzoeken? Om die vraag te kunnen beantwoorden moeten we eerst een andere vraag stellen: Wat mag de dialectoloog in verband met de problemen die hem interesseren, redelijkerwijs van dat materiaal verwachten? Het antwoord op deze vraag is uiteraard in de doelstellingen van Blancquaert te zoeken. Voor het onderzoek van welke problemen wilde hij aan zijn collega's een werkinstrument ter beschikking stellen? Zoals gezegd, in de eerste plaats voor klankgeografische: "er werd voor gezorgd dat bvb. de mogelijke ontwikkelingen van de oudgermaanse vocalen, tweeklanken en consonanten in de vragenlijst vertegenwoordigd waren."¹ Maar iedereen die enigszins intensief met behulp van de atlasen aan klankgeografisch onderzoek heeft gedaan, weet dat de vragenlijst in dat opzicht ernstige lacunes vertoont.

¹ Dit citaat en de volgende citaten komen uit het boekje van E. Blancquaert, *Na meer dan 25 jaar Dialect-onderzoek op het Terrein*. Tongeren 1948, blz. 13.

Blancquaert wilde ten tweede elementen uit de morfologie opvragen, maar hij had hier blijkbaar niet de bedoeling tot een afgerond geheel te komen. Hij heeft er dus "voor gezorgd dat ook een aantal verschijnselen van de vormleer vertegenwoordigd zouden zijn", waaronder "enkele paradigmata van werkwoorden." Voor de studie van de vervoeging in de Nederlandse dialecten in zijn geheel is dat zeker onvoldoende. Wat de verbuiging van het zelfstandig naamwoord betreft, kan ik erop wijzen dat slechts negen meervouden in de atlanten voorkomen, waaronder nog dat van *kilo* en *liter*, en dat het meervoud van *kind* slechts gebrekkig onderzocht kan worden, omdat op talrijke plaatsen synoniemen werden opgegeven als *jongens*, *jung*, *wichter*, *guus*, *bern*. Wat de syntaxis betreft, hier kwam een "reeks (...) bijzonderheden (...), deels opzettelijk, deels vanzelf in de zinnen voor." Het aantal syntactische patronen is echter veel en veel groter dan zulk een "reeks bijzonderheden"; toch moet hier onmiddellijk aan worden toegevoegd dat de RND tot nog toe voor het Nederlands syntaxisgeografisch onderzoek de belangrijkste bron is geweest en dat ook in de toekomst wel zo zal blijven, hoewel de opgavezinnen door de zegslieden vaak woord voor woord in het dialect werden omgezet. Wat tenslotte de woordenschat aangaat, daar heeft Blancquaert waar hij "voor eenzelfde begrip verschillende woorden of woordvormen mocht verwachten", "een aantal van die begrippen ingelast, en er bleken er achteraf nog veel meer aanwezig te zijn" dan hij zelf had voorzien. Maar de woordenschat van een taal vormt een open geheel. We kunnen niet verwachten dat de vragenlijst van de RND ook maar een enigszins aanzienlijk deel van de gevallen zou omvatten die in ons taalgebied woordgeografisch verschillen opleveren. Het woordgeografisch materiaal van de RND vormt een welkome toegift op het andere, maar het is ook niet meer dan dat, wel met het voordeel dat de begrippen mondeling zijn afgevraagd.

We kunnen dit als volgt samenvatten: in klankgeografisch opzicht vertoont de RND lelijke gaten, hoewel hier naar volledigheid is gestreefd. Wat vormleer, zinsbouw en woordenschat betreft, reikte de ambitie van Blancquaert niet zo hoog. Hier krijgen we slechts fragmentarische onderzoeksmogelijkheden, die echter, vooral wat de vormleer betreft, niet te onderschatten zijn.

Zijn tenslotte de gegevens van de RND op een overzichtelijke en adequate manier in kaart gebracht? Het antwoord kan hier ongenueanceerd "neen" luiden. Ten eerste is slechts een gedeelte van de gegevens in kaart gebracht en ten tweede heeft de gebruikte karteringsmethode onbruikbare kaarten opgeleverd. Het zijn namelijk kaarten waarop in

de afzonderlijke plaatsen de opgaven van stukken zin of afzonderlijke woorden in het genoteerde fonetisch schrift verschijnen, z.g. puntkaarten met geschreven tekst. Die verschaffen ons volstrekt geen optische voorstelling van de gekarteerde problemen. Een taalkaart spreekt het oog slechts aan wanneer in die opgaven een ordening is doorgevoerd. Die kan dan verduidelijkt worden door het gebruik van symbolen als cirkeltjes, driehoekjes, streepjes enz. voor de afzonderlijke opgavetypes. De tegenstelling tussen deze tekens kan worden versterkt door het gebruik van kleuren. Wanneer de gebieden van de afzonderlijke taalvormen zich scherp genoeg tegen elkaar afzetten, kan men tussen die gebieden grenslijnen trekken. In de RND bestaat elk van de zestien delen uit een tekstband, met de afdruk van de opnamen in fonetisch schrift, en een kaartenband, de eigenlijke atlas dus. Ik gebruik wanneer ik een probleem wil onderzoeken steeds de tekstbanden en vrijwel nooit de kaartenbanden, en ik vermoed dat mijn collega's allemaal hetzelfde doen. Anders uitgedrukt: het atlaswerk RND functioneert niet als een atlas, maar wel als een materiaalverzameling, waaruit de dialectoloog zelf zijn kaarten construeert.

Maar wat heeft de huidige dialectoloog dan nog aan een atlasreeks die zoveel gebreken vertoont en eigenlijk niet eens een taalatlas is? Het antwoord luidt: als men ze als een materiaalverzameling hanteert, heel veel. In de beginjaren van de reeks hebben de dialectologen er maar weinig gebruik van gemaakt. In een boekje dat Blancquaert in 1948 als een soort terugblik op het werk tot dan toe uitgaf, is een ondertoon van irritatie daarover merkbaar. Maar naargelang er meer delen verschenen en men zo grotere samenhangende delen van het taalgebied begon te overzien - die toestand werd in de jaren zestig bereikt -, is men er steeds meer gebruik van gaan maken. Sedertdien is onze kennis van de Nederlandse taalgeografie en daardoor ook van de geschiedenis van onze taal er met reuzeschreden op vooruitgegaan. Het is een eigenaardige paradox dat dit juist in een periode gebeurde dat de belangstelling voor en helaas ook de kennis van geografische en historische taalkunde bij ons dramatisch achteruitging, doordat het grootste deel van de linguïstische energie in andere richtingen gestuurd werd, wat ook in de opleiding van de neerlandici het geval was.

Een voorlopige balans van de bruikbaarheid en van de resultaten van de RND is opgemaakt in 1976, toen een themanummer van het tijdschrift *Taal en Tongval* aan de atlasen werd gewijd. Een van de daarin opgenomen artikelen bevat een inventarisatie van de syntactische

studies die tot dan toe met RND-materiaal werden geschreven, artikelen en boeken.² Het zijn er 35, een aantal dat sindsdien misschien wel verdubbeld is. Ik denk dat de Nederlandse dialectologie daarmee wat het syntaxisgeografisch onderzoek betreft aan de spits van de internationale dialectologie staat. En hier gaat het, zoals we gezien hebben, dan nog om een gebied dat niet in de eerste plaats de aandacht van Blancquaert had. Duidelijk nog belangrijker zijn de resultaten op het gebied van de klankleer en de vormleer, omdat zij onze visie op de opbouw van het Nederlandse taalgebied hebben vernieuwd en een nieuw inzicht in de eigen structuur, het ontstaan en de ontwikkeling van het Nederlands hebben opgeleverd.

Ik kan hier niet in detail treden en probeer in enkele forse trekken resultaten te schetsen van drie à vier decennia dialectgeografisch onderzoek waarvoor de RND duidelijk de belangrijkste bron is geweest. Het was al lang geweten dat in de dialecten aan de Hollandse en Vlaamse kust kenmerken optreden die overeenkomst met het Engels en het Fries vertonen en afwijken van de meer continentale dialecten, z.g. ingweonismen. Sommige daarvan zijn zuivere klankverschijnselen zoals de *i*-achtige klinker in woorden als *stik* en *brig* voor 'stuk' en 'brug'. Andere horen in de morfologie thuis, zoals de meervouden op *-s* in woorden als *ploeg* of *appel*: *ploegs*, *appels*. Omgekeerd wist men dat in de oostelijke dialecten veel meer gevallen met umlaut voorkomen dan in het westen, umlauten zonder grammatische functie zoals in *pruven* voor 'proeven' of *gruun* voor 'groen', maar ook morfologische umlauten zoals meervouden van zelfstandige naamwoorden van het type *beum* voor 'bomen', werkwoordsvormen van de derde persoon enkelvoud O.T.T. van het type *hij leupt* voor 'hij loopt', verkleinwoorden van het type *menneke* voor 'mannelijke' enz. Zoals het aantal ingweonismen van west naar oost afneemt, neemt het aantal umlautgevallen van oost naar west af. Men is er de laatste decennia in geslaagd, grotendeels dank zij de gegevens van de RND, deze feiten veel preciezer te bestuderen en ze zo in een onderling verband te brengen dat het ontstaan en het uitzicht van het Nederlands en zijn taalgebied bevredigend verklaart.

Als resultaat van de volksverhuizingen werden na het midden van het eerste millennium in het westen van ons taalgebied Ingweoonse

² J. de Rooij en V.F. Vanacker, Syntactische dialectstudies en de Reeks Nederlandse Dialektatlassen. In: *Taal en Tongval* jrg. 28 (1976), blz. 141-158.

dialecten gesproken en verder oostelijk continentale, die ik gemakshalve maar Frankisch noem. De verschillen tussen beide dialectgroepen waren aanzienlijk, maar er bestond onderlinge verstaanbaarheid. In de contacten tussen beide groepen fungeerde het Frankisch als prestigedialect. Het gevolg was dat de Ingweonen de taal van hun oostelijke burens gingen overnemen, maar die natuurlijk "met een accent", dat wil zeggen met een Ingweoonse articulatiebasis spraken. Dit aangeleerde Frankisch, dat in zijn structuur aangepast was en waarin zich restanten van het uistervende Ingweoons als relict konden handhaven, werd dus de nieuwe taal van het westen. Omstreeks de millenniumwisseling begonnen in de prestigeverhoudingen de kansen te keren en werd het westen het toonaangevende gebied. Zijn taal, die er dus in de vorige generaties een aangeleerde taal was geweest, is het beginnende Nederlands. Door de Middelnederlandse schrijftaal, die van de dertiende eeuw af is overgeleverd, schemert overal nog zeer duidelijk het dialect door, maar even duidelijk is dat die schrijftaal in het oosten westelijke kenmerken overneemt, en wel sterker naarmate de oostelijke schrijfcentra dichter bij het westen liggen en eveneens sterker naarmate de tijd vordert. Als dan in de nieuwe tijd in Holland een standaardisering van het Nederlands begint, versterkt de westelijke invloed zich nog. Dat resulteert in een nog ingrijpender verwestelijking van de oostelijke dialecten, maar ook in de overname van de standaardiserende taal, eerst als geschreven taal en als gesproken taal voor formele situaties zoals in de kerk en op school, maar op den duur ook als gesproken taal in alledaags gebruik, waardoor de dialecten in hun bestaan zelf bedreigd worden. In de dialecten van de twintigste eeuw kunnen we geleidelijke overgangen van west naar oost waarnemen, waaruit de geschetste visie - natuurlijk aangevuld met gegevens uit de studie van historisch taalmateriaal - kan worden afgeleid.

Uit de RND blijken verder nogal wat tegenstellingen tussen het noorden en het zuiden, die een neiging vertonen om met de Nederlands-Belgische rijksgrens samen te vallen, maar deze tegenstellingen wegen taalstructureel minder zwaar. Ze zijn duidelijk het resultaat van staatsvorming in de nieuwe tijd. Ook op meer brokkelige verschijnselen, die moeilijker in de geschetste hoofdstromen passen, hebben we de laatste decennia meer greep gekregen. Ik denk hier o.a. aan een aantal aspecten van de voornaamwoorden die zich niet in de genoemde hoofdstromen laten inbouwen.

Ik hoop meteen ook duidelijk te hebben gemaakt dat Nederlandse dialectologie geen nostalgische bezigheid is, die zou bestaan uit het verzamelen van rariteiten en het koesteren van eigenaardigheden. Het is

integendeel een belangrijk onderdeel van de neerlandistiek. Ze leert ons de eigenheid van het Nederlands in het geheel van de Germaanse en Westeuropese talen beter kennen en leert ons in te zien hoe die eigenheid ontstaan en gegroeid is. Dat zij die belangrijke rol kan vervullen, is voor een aanzienlijk deel te danken aan de bouwstoffen die Blancquaert en zijn medewerkers in de loop van meer dan een halve eeuw moeizaam verzameld en voor ons toegankelijk hebben gemaakt.

Bij dat alles zijn natuurlijk de gebreken van de RND, waar ik het eerder over gehad heb, niet te ontkennen. Ze zijn wel te begrijpen vanuit de stand van de theoretische reflexie en van de dialectologische ervaring van driekwart eeuw geleden. Maar het is ook te begrijpen dat bij de dialectologen van mijn en van een jongere generatie het verlangen ontstond om het grote werk van Blancquaert en zijn medewerkers aan te vullen en gedeeltelijk over te doen. We zijn daarmee bezig. Er wordt op het ogenblik gewerkt aan een fonologische en aan een morfologische atlas van de Nederlandse dialecten op basis van een nieuwe mondelinge enquête, waarvan de opvragingen al voltooid zijn. Het zullen echte atlassen worden met kaarten die door de computer vervaardigd zullen worden op basis van gegevens die in een databank verwerkt zullen zijn. In één opzicht zullen echter de nieuwe atlassen bij de RND achterop blijven: het opnamenet vertoont heel wat grotere mazen. Over deze nieuwe onderneming is onlangs in het tijdschrift *Taal en Tongval* gerapporteerd door de initiatiefnemers Goeman en Taeldeman.³ Deze verheugende ontwikkeling mag ons echter niet doen vergeten dat de RND nog schatten bevat die niet ontgonnen zijn. Van lang niet alle verschijnselen die ermee onderzocht kunnen worden, zijn al kaarten getekend. Ook zo bekeken heeft de RND in 1997 de dialectoloog nog heel wat te vertellen.

³ A. Goeman en J. Taeldeman, Fonologie en morfologie van de Nederlandse dialecten. Een nieuwe materiaalverzameling en twee nieuwe atlasprojecten. *Taal en Tongval* jrg. 48 (1996), blz. 38-59.

LITERATUUR OVER DE RND

- E. Blancquaert, Over bestaande Dialect-Atlassen op het gebied der Germaansche en Romaansche talen en een eventuelen Nederland-schen Dialect-Atlas. In: *Handelingen van het Vijfde Vlaamsch Philologencongres*, Brugge 1922, blz. 163-186.
- E. Blancquaert, *Na meer dan 25 jaar Dialect-onderzoek op het Terrein*. Tongeren 1948.
- E. Blancquaert, Les atlas régionaux de la Belgique Flamande et des Pays-Bas depuis 1949. In: *Orbis* 1 (1952), blz. 392-398.
- J. Goossens, *Die niederländische Strukturgeographie und die "Reeks Nederlandse Dialectatlassen"*. Amsterdam 1965.
- W. Péé, The Series of Netherlandic Dialect-Atlases. In: *Onoma* 15 (1970), blz. 117-123.
- W. Péé, Blancquaerts Reeks Nederlandse Dialektatlassen. Een drin-gende toelichting. In: *Taal en Tongval* 23 (1971), blz. 131-137.
- S. Pop, *La Dialectologie. Aperçu historique et méthodes d'enquêtes linguistiques. Seconde partie: Dialectologie non romane*. Louvain/ Gembloux z.d., blz. 804-827.
- Taal en Tongval* 28 (1976), derde en vierde aflevering, met bijdragen van H. Entjes, T.G. Goeman, J. de Rooij en V.F. Vanacker, J.B. Berns, H.T.J. Miedema, Jo Daan, A. Weijnen.
- J. Taeldeman, Register(s) bij de R.N.D. als materiaalverzameling voor klankgeografisch onderzoek. In: *Taal en Tongval* 29 (1977), blz. 1-27.

A. WEIJNEN

Voor Blancquaert op onderzoek

In 1927 ben ik met mijn academische studies in Nijmegen begonnen. Als ik zo als beginnend student op het Nederlands instituut rond-dwaalde, werd mijn oog enkele malen getroffen door het eerste deel van de RND, geschreven door Blancquaert en gaande over Klein-Brabant. Het zei me weinig. De paar steden aan de rand van het gebied, Mechelen, Aalst en Dendermonde, misschien ook Vilvoorde, waren me bekend maar van de overige plaatsen: Baarddegem, Beigem, Blaasveld, Brans enz. had ik nog nooit gehoord. Tot mijn kandidaats ging ik trouwens van de gedachte uit, dat ik naar de universiteit gegaan was om letterkunde te studeren en genoemde atlas had daar weinig mee te maken. Ik geloof trouwens dat Van Ginneken, mijn hoogleraar in de zes en een half jaar dat ik bij hem college heb gevolgd, over de hele reeks, die overigens pas aan zijn begin was, nooit sprak. In mijn eerste boek, mijn dissertatie van 1937, wordt er dan ook nergens naar verwezen. Dat is natuurlijk later wel anders geworden.

Nog vòòr de tweede wereldoorlog kreeg ik van Blancquaert een brief waarin hij mij uitnodigde in zijn reeks het deel over West- en Midden-Noord-Brabant te verzorgen. In verband met de hele opzet moest ik er dan het zuidoostelijk deel van Zuid-Holland en het zuidwestelijk deel van Gelderland bij nemen.

Ik had Blancquaert nog nooit gesproken, wel gezien, namelijk aan het eind van mijn studententijd op een fonetiekcongres in Amsterdam, in gesprek met de beroemde Russische prins Troebetskoj. Blancquaerts uitnodiging vond ik zeer eervol en ik nam die gaarne aan. Spoedig daarop kreeg ik toen van hem het voorstel aanwezig te willen zijn bij een opname die hij voor de Dialektatlas van Antwerpen in een aan Antwerpen grenzende gemeente ging maken. Hij stelde mij voor dat wij elkaar (let op het taalgebruik) tot Antwerpen op het station zouden ontmoeten. Als herkenningsteken zou hij een krant in handen hebben. Een tijdje later is hij ook naar Roosendaal gereisd om een opname voor mijn atlasdeel mee te maken. Zelf noteerde hij trouwens ook alles. Ik moest hem mijn notities daarna in handen geven en enige tijd later kreeg ik van hem het bericht dat mijn opname hier en daar van de zijne afweek. Op zekere dag is hij toen weer naar Roosendaal gekomen en,

omdat ik zelf niet thuis was, is hij toen met mijn vrouw weer naar dezelfde proefpersonen gegaan ter controle. Hij heeft na afloop toen tegen mijn vrouw bekend, dat ik toch goed gehoord had. Later heb ik met enige verwondering geconstateerd dat hij voor Roosendaal niet mijn maar zijn opname heeft laten afdrukken. Merkwaardig is bijvoorbeeld dat hij de neiging had de korte vocalen als halflang aan te duiden, wat ik zelf voor westelijk Noord-Brabant niet juist vind. Toen ik dit eens een keer met Meertens, die de Zeeuwse dialectatlas in de reeks verzorgd heeft, besprak, vertelde die mij van een soortgelijke ervaring voor het Zeeuws. Blancquaert had wat de neiging te noteren wat hij dacht dat het moest zijn.

Overigens, over Blancquaert niets dan goeds. Met taaië volharding heeft hij aan de reeks gewerkt. En wat mij persoonlijk betreft: al in 1946 nam hij mij met Lieftinck op in het zogenaamde Belgisch-Nederlands interuniversitair Centrum voor Neerlandistiek, dat was de kring van de Belgische en Nederlandse hoogleraren in Nederlandse taalkunde, en dat was twaalf jaar voor ik zelf hoogleraar was.

In het tijdschrift *Eigen Schoon en de Brabander* heeft Blancquaert zich nogal lyrisch over het enquêtewerk uitgelaten. Hij schrijft: "Laat mij er hier terloops op wijzen dat wij (die wij dat zijn hij en dr. Vangassen, die hij als medewerker voor de Dialectatlas van Zuid-Oost-Vlaanderen had aangezocht en met wie hij herhaaldelijk samen de opnamen deed) in den loop van onze werkzaamheden nog iets meer hebben leeren kennen dan de West-Brabantsche dialecten: dat was ten eerste het onvergetelijke schoone landschap van West-Brabant met zijn prachtige heuvelen en valleien, met zijn vruchtbare landouwen en zijn schilderachtige, vriendelijke oud-Brabantsche dorpen; ten tweede ook de bevolking van deze streken, overal even gedienschtig en gastvrij, overal even geduldig en vol liefde voor eigen taal en dialect, overal even gaarne bereid om ons, vreemdelingen in deze streek, gedurende twee en drie uren te woord te staan; wij kwamen hier overal naartoe per fiets, door alle weer en wind, en al geraakten wij nu en dan eens doornat, of al vonden wij de hellingen dikwijls lang en steil, en de binnenwegen hobbelig, nooit beklagden wij ons de moeite, want in elke plaats was onze omgang met het schoone land en het vriendelijke overtuigd-Vlaamsche Volk van West-Brabant voor ons een nieuw genot. En een bewijs daarvan is, dat mijn vriend en medewerker Vangassen van nu af reeds aanstalten maakt om geheel het overige Brabant, in zijn Brabantschen dialect-atlas te bewerken."

Hoe heb ik mijn enquêteren zelf ervaren? Hoe verliep het trouwens? Amper was ik eraan begonnen of de tweede wereldoorlog brak uit en voorlopig zette ik het werk stop. Ik schrijf daarover in de Inleiding op mijn deel: "In de eerste maanden raasde de oorlog nog op het vasteland. Men mocht 's avonds niet meer na een bepaald uur op straat. De nachtelijke verduistering weerhield me van het reizen bij avond. Treinen busverkeer werd steeds beperkter. In 1942 werd ik voor vijf maanden en vijf dagen in gijzeling gezet. Daarna moest ik mij wekelijks aanmelden. Het reizen per fiets ging wegens de bandenschaarste ook niet meer." Alles bijeen - ik noem in de Inleiding nog meer belemmeringen - kan men begrijpen dat mijn onderzoek tot een hele tijd na Duitslands capitulatie stil heeft gestaan.

Toen ik er weer mee doorging ondervond ik het nadeel dat ik in het gebied nogal excentrisch woonde. Ik woonde namelijk in Roosendaal in West-Noord-Brabant, en het door mij te onderzoeken gebied strekte zich uit tot in Vlaardingen en Roon in het noordwesten en Buurmalsen in het noordoosten. Als regel begon ik in de vroege ochtend met een tocht per trein en deed dan drie opnamen op één dag: één in de voormiddag, één in de namiddag en één in de avonduren. En dan de nachten! Toen ik in Alblas mijn avondwerk gedaan had, werd ik de hele nacht wakker gehouden door het woerk-geroep van de kikvorsen. Eenmaal moest ik laat in de avond in Rotterdam nog een hotel opzoeken. Het was kort na de bevrijding en bijna alle hotels waren voor militairen gevorderd. Er waren er eigenlijk maar twee waar ik terecht kon. Het ene, waar ik het eerst heen ging, was me veel te duur. In het tweede kreeg ik de zogenaamde tuinkamer, een door een gordijn afgeschoten stukje gang met een bed erin. Ik vond, gezien ook de rode lichtjes - die had ik namelijk niet gezien voor ik binnen was - een en ander nogal bedenkelijk, maar het is goed afgelopen.

In mijn vaker genoemde Inleiding heb ik nog een aantal andere ervaringen beschreven. Eén ervan wil ik hier ook vermelden. In Haaften was ik, om kort te zijn, door de loop der gebeurtenissen in een steegje terechtgekomen, waar ik in een ommezentje in een kring van laat me maar zeggen - belangstellende vrouwen stond. En waar dacht u dat ze mij toen op taxeerden? Toen er al een heel troepje om me heen stond, drong er een die pas aankwam zich wat naar voren, zag mijn regenjas die keurig over mijn arm hing en vroeg aarzelend: "Is het zeker voor stomen of verven?"

In een andere plaats moest ik kwart over één zijn in een eenvoudig arbeidersgezin. Toen ik er aankwam zat de familie in de keuken nog

aan de maaltijd. Aan gastvrijheid geen gebrek, want een reizende marskramer at gewoon aan tafel mee. Later op de middag hoorde ik van de familie dat de kastjesman, die niet op de hoogte was geweest van mijn komst, me voor een collega-concurrent had aangezien. Ik had namelijk ook een koffertje bij me.

Natuurlijk, maar dat overkomt iedere onderzoeker, waren de omstandigheden niet altijd optimaal. Toen ik als promotor van Van Doorn eens mijn twijfels uitsprak ten aanzien van een klank die hij meende gehoord te hebben verontschuldigde hij zich met de opmerking dat de man ook maar weinig tanden meer had gehad en dat hij zich had moeten bedwingen om niet te zeggen: "man, doe die pijp nu eens uit je mond." Zelf heb ik eens een opname moeten doen terwijl aan tafel opoe met een driejarig klein kind zat te spelen en mij daar telkens in betrok met te zeggen: "toe mèn, neem ze mar mee" of, als ze een bal had weggemoffeld: "de mèn het 'm". Niet te best voor de concentratie.

Verder bedenke men dat in die tijd dat ik de opnamen deed, de bandrecorder nog niet was uitgevonden en dat zo vlak na de oorlog de vervoersmiddelen nog heel schaars waren. Als ik ergens klaar was, informeerde ik meteen hoe laat er een bus zou kunnen zijn, en als dat te lang duurde, liep ik maar met mijn koffertje en jas, en soms ook nog een boterham, te voet van het ene dorp naar het andere.

Een dialectoloog zoals ik werkt met een vragenlijst die hij plaats na plaats afvraagt om er zodoende dialectkaarten van te maken. Dikwijls rollen er bij de beantwoording allerlei woorden die niets met de enquête te maken hebben, tussen door. Soms hebben ze me weinig te vertellen. Volkomen voor mij nieuw maar ook ondoorzichtig was *porlefae* "een bepaald soort pap", dat ik in Wijk opving. Ook een toponiem wil ik niet verzwijgen: in Deil hoorde ik *Zoelmond* met *parmónt* aanduiden. Ik weet werkelijk niet wat ik er mee aanmoet. En zo hoorde ik in Raamsdonksveer *z'is ne poter* voor "ze is niet prut". Etymologie voor mij onbekend. Maar heel dikwijls leerde ik er wat mee.

Zo is in het Hollands dialect *a* vaak tot *è* geworden, maar vaak ook niet. Als ik dan onverwachts *è* in plaats van *a* hoorde, noteerde ik het, zo bijvoorbeeld ter plaatse de uitspraak *alleblès* voor *Alblas*, in Dubbeldam *kèn* voor een "kan", in Hardinxveld *pen* voor een "pan" en in Est vernam ik dat een jongen met een moeder uit Opijnen een oven-schieter niet *blad* maar *blèd* noemde.

Onverwachts doken soms zinnen met een ontkenkend 'n in een bijzin op. In Boxtel werd mij verzekerd dat men 80 jaar te voren in Sint-

Michelsgestel zei: *ik sin dèt nie j'n pies* en in Beesd hoorde ik *as 't nie 'n kón*. En vlak bij mijn geboortedorp noteerde ik te Klundert *ik doet*, te Dinteloord *ik bakt, daer* "daar" en *taike* voor "teken", taalvormen die in mijn eigen idiolect niet voorkomen.

Op de Nijmeegse Centrale voor Dialect- en Naamkunde bevindt zich als P4Ft een soort reisboek van mijn hand dat aantekeningen bevat van klanken, woorden en uitdrukkingen die mij op mijn reizen voor de RND, ik zal maar zeggen tussendoor opgevallen zijn. Thans, bijna een halve eeuw later, kan ik me niet meer herinneren of ze in een spontaan gesprek of als aanvullende informatie tot mij gekomen zijn.

Hoe dan ook, ik heb voor Geldermalsen opgetekend *wa hechte* voor "wat hij je". Het moet de eerste keer in mijn leven geweest zijn dat ik het werkwoord *hechten* voor "hijgen" tegenkwam, een interessant woord, een afleiding bij het werkwoord *hijgen* of bij een nu uitgestorven werkwoord dat in het Nederduits als *hegen* in dezelfde betekenis voorkwam. Het is een heel óud woord want de *t* van dit *hechten* is een overblijfsel van een oud Germaans intensieven vormend achtervoegsel dat in het Gotisch in *-atjan* van bijvoorbeeld *lauhatjan* "bliksemen" en volop in Oud-, Middel- en Nieuwhoogduits als *z* bijvoorbeeld in *schluchzen* "snikken" naast *schlauch* voorkwam en waarvan ik me in het Nederlands amper een ander voorbeeld herinner.

Kuil voor "hoepel" ben ik in mijn leven alleen maar in mijn geboortestreek, de Westhoek, tegengekomen. In mijn etymologisch dialectwoordenboek heb ik er een korte beschouwing aan gewijd. Interessant is het nu dat in mijn bovenvermeld reisboek voor aangrenzend Lage-Zwaluwe het werkwoord *koilaaie* voor "hoepelen" genoteerd staat. Het laatste deel van dat woord moet met *leiden* in verband gebracht worden.

Het naast elkaar voorkomen van *eu* en *oo* in bijvoorbeeld *keuning* voor "koning" en *veugel* voor "vogel" heeft in 1938 Cecile Vereecken tot een opstel¹ en in hetzelfde jaar de taalkundige Hellinga tot een groot deel van het hoofdstuk III in zijn dissertatie gebracht. Hellinga vermeldt daarin dat vele woorden met Westgermaanse korte *ü* in oorspronkelijk open lettergreep in het Algemeen Beschaafd een *oo* (type

¹ In het tijdschrift *Handelingen van de Koninklijke Commissie voor Toponymie en Dialectologie*, jrg. 12 (1938), blz. 33-100.

zoon) hebben, hoewel de Hollandse dialecten over het algemeen een *eu*-vorm kennen (type *zeun*).²

Toen ik echter in Delfshaven, waar ik grote moeite had gehad iemand te vinden om mijn vragen te beantwoorden, mijn opname deed, kon ik voor *jeugd*: *joocht* noteren, een mooie parallel van Schouwen-Duiveland, Voorne-en-Puttens en West-Vlaams *slotel* in plaats van *sleutel*, uitzonderingen op Hellinga's vuistregel en zoals het zich laat aanzien - en dat klopt met de nieuwe opvattingen over de geschiedenis van de umlaut³ - uitzonderingen op de algemene umlautstendens en op de westelijke tendens tot palatalisatie.⁴

In Puttershoek noteerde ik iets heel bijzonder: *maroat* voor "lawaai". Het kan niets anders zijn dan Middelnederlands *baroet*, dat normaal "bedrog" betekent, maar waarvoor het Middelnederlandsch woordenboek, deel I, bladzijde 575 als vijfde betekenis: "leven, beweging, drukte, rumoer, geraas" opgeeft. Trouwens ook het Oudnoors kent *barátta* "strijd". Nergens elders is bij mijn weten het woord met *m* < *b* genoteerd en in mijn *Vergelijkende Klankleer van de Nederlandse dialecten*, bladzijde 130, vindt u ook maar één geval van overgang van begin-*b* in *m*, namelijk het toponiem *Mafit* < *Bafit*, waarop ik door Blok opmerkzaam ben gemaakt.

Ten aanzien van de betekenis "hees, schor" onderscheiden de etymologen drie verschillende woorden: namelijk *hees*, in mijn *jeugd* nog met *-sch* gespeld, Hoogduits *heiser* met *r* aan het eind en zestiende-eeuws bij Kiliaen voorkomend *heersch* (Engels *hoarse*) met *r* in het woord. Maar nu noteerde ik in Raamsdonk ook nog *gêês* met een *g* aan het begin. Vermoedelijk is het een klanknabootsende vervorming van *hees*. De vorm is te voren bij mijn weten nog nergens genoteerd.

Dat laatste geldt ook van *schervietsle* "met een plat steentje over het water keilen", dat ik in Sliedrecht noteerde. De vorm toont in het eerste deel verwantschap met *scharmaaien* "met armen en benen zwaaien", dat men in het *Woordenboek der Nederlandsche Taal* (WNT) kan vinden. Het is de stam van nu verouderd *scharren* dat: "schrappen, krabben" betekende. En het laatste deel lijkt identiek met in het WNT

² W.Gs. Hellinga, *De opbouw van de Algemeen Beschaafde Uitspraak van het Nederlands*. Amsterdam 1938, blz. 209.

³ Verandering van een klinker onder invloed van een (vroegere) klank in een volgende lettergreep.

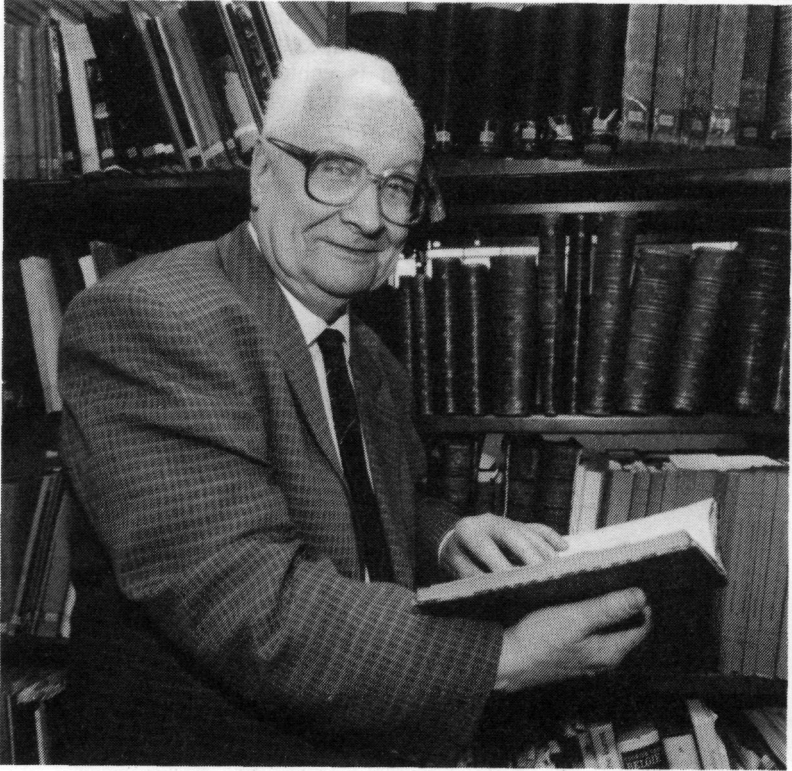
⁴ Realisering van een klinker met behulp van de tong en het harde verhemelte.

genoteerd *vitselen* "rafelen, vlechten (èn) zich uit de voeten maken". Met die laatste betekenis zijn we in de buurt van "over het water keilen".

Nog een laatste unicum: *wevel* "web", dat ik in Haaren in Noord-Brabant opving. In de studie van Blancquaert en Peé over de Nederlandse dialectnamen van het spinneweb uit 1933 komt het woord niet voor.⁵ In het WNT wordt het wel vermeld maar niet in de betekenis van "web", doch in die van "inslaggaren, ketting van een weefsel of een draad daarvan". De woordvorm is echter wel oergermaans. Ze dateert uit de tijd dat met een *l* nog namen van concrete dingen van werkwoorden werden afgeleid zoals *stoel* naast het werkwoord *staan* (met in het Middelnederlands een *oe* in de onvoltooid verleden tijd: *hi stoet* "hij stond"). Maar Middelnederlands *wevel*, Oudsaksisch *weval*, Oudhoogduits *wëval* en Oudengels *wefl* hadden alleen verwante betekenissen, zoals "inslag" en "inslaggaren". Met Haarens *wevel* voor "web" is dus werkelijk een unicum aan het licht gekomen.

Laat me sluiten met een mededeling uit de tweede hand. Toen ik in Beesd, u weet wel: de standplaats als dominee van Abraham Kuypers, mijn opname deed, wist men mij daar te vertellen dat men ergens (men zal zich niet herinnerd hebben waar precies, en we kunnen er dus geen enkele gemeenschap op aankijken) sprak van (*ze hebben*) *twee kender en drie meskes*. Blijkbaar waren meisjes geen kinderen. Het leek me, toen ik het hoorde, of ik in racistisch China was. En daarbij wil ik het laten.

⁵ In het tijdschrift *Handelingen van de Koninklijke Commissie voor Toponymie en Dialectologie*, jrg. 7 (1933), blz. 329-432.

A. Stevens

Op de motor door het Zuidlimburgse dialectlandschap

“Twee jaar lang doorkruiste ik Zuid-Limburg op mijn motorfiets. In het begin van de jaren '50 maakte ik in zo'n 70 plaatsen optekeningen voor de dialectatlassen. In elk dorp zocht ik een of twee inwoners die de 144 opgegeven standaardzinnen naar hun dialect konden omzetten. Iedere vrije namiddag die ik als atheneumleraar had, sprong ik op mijn voor die gelegenheid gekochte motorfiets om weer een andere dialectspreker te horen. Soms, als de afstand met Tongeren te groot was, bleef ik zelfs overnachten.” Na ruim 40 jaar blikt André Stevens terug op zijn bijdrage aan de Reeks Nederlandse Dialectatlassen. De bijna 84-jarige Tongenaar behoort tot de weinige nog levende RND-enquêteurs, zeker in Vlaanderen, waar de atlasdelen eerder tot stand kwamen dan in Nederland.

Stevens spreekt nog altijd opvallend gedreven over het monnikenwerk dat hij destijds in opdracht van professor Blancquaert *mocht* leveren. Ze werkten met z'n vieren aan deel 8 van de RND, waarin de dialecten uit Belgisch Limburg en het zuiden van Nederlands Limburg behandeld worden. Blancquaert engageerde twee van zijn Gentse oudstudenten uit de Limburgse gouw, W. Goffin en J. Claessens, voor het werk aan dit atlasdeel. Zelf bezocht de Gentse taalkundige, zoals voor alle andere delen die tijdens zijn leven het licht zagen, ook in Limburg enkele dialectplaatsen - vooral de stedelijke gebieden - om er optekeningen in fonetisch schrift te maken. Als vierde medewerker werd André Stevens gekozen.

“Willem Pée, de latere opvolger van Blancquaert, die toen in Luik professor was, contacteerde mij met de vraag of ik mee wilde werken aan het Limburgse RND-deel”, herinnert Stevens zich. Hij was toen al een tijdje afgestudeerd en gaf les in het Middelbaar Onderwijs. Na eerst in de Athenea van Hasselt en Brussel “gestaan” te hebben, kon hij begin jaren '50 aan het Atheneum van zijn geboortestad een vaste betrekking krijgen. Na zijn studie Germaanse Filologie aan de K.U. Leuven was hij steeds in contact gebleven met het Leuvense Instituut

* De tekst van dit interview verscheen in een licht gewijzigde versie ook in het *Belang van Limburg*.

voor Dialectologie en hij had al een en ander gepubliceerd, vooral over de Haspengouwse dialectsituatie. In zijn inleiding bij deel 8 van de RND schreef Blancquaert over Stevens dan ook kort en goed: "Hij geniet de welverdiende faam een van de beste kenners te zijn van het moderne Limburgs." Het lag dan ook voor de hand dat Stevens voor de RND de opnemingen in Zuid-Limburg zou maken, terwijl de van Genk afkomstige W. Goffin Midden-Limburg deed en de Maaslander J. Claessens het Maasland en Noord-Limburg voor zijn rekening nam. De RND-medewerkers beschikten in de jaren vijftig nog niet over bandopnemers om de dialectwoorden en -klanken vast te leggen. Alles moest dus met de hand genoteerd worden. Opdat de verschillende enquêteurs de uitspraak van de 144 zinnestukjes op dezelfde wijze zouden registreren, werden ze bij de eerste opnemingen door Blancquaert vergezeld. Zo zocht ook Stevens in gezelschap van de professor Limburgse zegslieden op, in zijn geval in en rond Bilzen. "Zowel wij, de jongere medewerkers, als Blancquaert maakten bij die gemeenschappelijke opnemingen telkens een transcriptie. Aan het eind van de sessie vroeg Blancquaert dan de transcriptie van de medewerker om ze in Gent te kunnen vergelijken met de zijne. In de atlanten verscheen nadien voor al die plaatsen echter steeds Blancquaerts transcriptie". Zo was dat in die tijd, en vooral: zo was het bij Blancquaert.

De kwaliteit van dergelijke opnemingen is uiteraard recht evenredig aan de kwaliteit van de ondervraagde dialectsprekers. "Je hebt niet altijd in de gaten dat er iets fout zit bij de dialectspreker", geeft Stevens toe. "Sommige informanten zijn onbewust onderhevig aan invloeden van andere dialecten, anderen doen te veel hun best om goed dialect te spreken." Hoe ging hij te werk bij het zoeken naar geschikte zegslieden? "Ik vorderde systematisch. Wanneer ik klaar was met de opname in een dorp, dan informeerde ik daar al naar een mogelijke informant voor de volgende plaats. Meestal vormde dat geen probleem. In de jaren '50 waren er in Limburg nog voldoende authentieke dialectsprekers. Ik zocht bij voorkeur naar gewone volksmensen tussen de 50 en 60 jaar. In die tijd was er nog niet zoveel verschil tussen oude en jonge dialectsprekers. Stevens kan zich ook niet herinneren in Haspengouw ooit problemen gehad te hebben om informanten bereid te vinden tot medewerking. Soms vergde het wat uitleg en mensenkennis om de mensen duidelijk te maken waarover het precies ging. Maar ieder heeft zo zijn liefhebberij en ook een duivenmelker wilde wel spontaan aannemen dat er ook mensen zijn die van het beluisteren en noteren van verschillende dialecten hun hobby gemaakt hebben. Vaak begonnen mensen ook ongevraagd allerlei verschillen met de aanpalende dialecten op te sommen.

Dat hulpvaardige en gemoedelijke vond Stevens in Limburg. "In de plaatsen over de taalgrens en in het land van Overmaas, waar ik ook opnamen maakte, was het vinden van informanten veel minder evident. De oudere generatie sprak daar nog wel het Germaanstalige dialect van weleer naast het officiële Frans, maar het kostte soms moeite iemand te vinden die bereid was het dialect ook voor een wetenschappelijk onderzoek en tegenover een Vlaming te spreken. De notabelen in die Waalse dorpjes waren nogal wantrouwig ten opzichte van Vlaamse onderzoekers." Om de coöperatie in de plat-Dietse streek te bevorderen had Stevens daar steeds een briefje van Pée bij, waarop onder het briefhoofd van de Université de Liège werd meegedeeld dat het een wetenschappelijk onderzoek betrof dat mee gesteund werd door deze universiteit.

De taalstrijd op mensenformaat kon Stevens beleven in die Waalse dorpjes met een verdwijnend Nederlands dialect. Twee anecdotes illustreren de uitersten qua lokale ingesteldheid in deze regio. In Aubel, dorpje dat tot in de twintigste eeuw Nederlandstalig is geweest, vond de opnemer drie zegslieden, waarvan één socialistisch gemeenteraadslid was. Na de optekening vertrouwde deze laatste Stevens toe dat hij, gezien de nakende verdwijning van het Aubelse dialect, toch spijt had van de Frans-bevorderende houding die het lokale bestuur aannam. In een plaatsje bij Eupen verklaarde na moeizaam zoeken naar een bereidwillige dialectspreker uiteindelijk de burgemeester zelf zich bereid om de 144 zinnen van Blancquaert voor Stevens om te zetten. Dat ging zeer vlot. Na afloop verklaarde de burgervader aan de Vlaamse onderzoeker dat het enige talige probleem van de streek er volgens hem in bestond dat de grootouders nog leefden. Zo kwam het immers dat de jeugd die op school en van hun ouders alleen maar Frans te horen kregen, toch ook nog geconfronteerd werden met het bestaan van het lokale dialect.

Ondanks - of net vanwege - deze moeilijke omstandigheden, kweet André Stevens zich in de officieel Franstalige delen van zijn onderzoeksgebied met bijzondere ijver van zijn taak. Hij slaagde erin om voor alle dorpjes uit het land van Overmaas een RND-optekening te maken. Helaas was Blancquaert meer begaan met de praktische facetten van de dialectatlas, zodat een twintigtal transcripties van Stevens uiteindelijk niet werden opgenomen in deel 8 van de RND. In de inleiding luidt het lakoniek: "Tot onze spijt was het niet mogelijk al de door hem bewerkte plaatsen in de atlas op te nemen. Het net werd te dicht, en een blik op de kaarten zal volstaan om te zien dat zij ook nu reeds aan de grens van overbelasting zijn gekomen in de door de Heer Stevens en mij bewerkte zuidelijke zone." De mogelijkheid om deze

transcripties alleen in het tekstdeel van de atlas af te drukken en ze niet mee op kaart te brengen, werd door Blancquaert kennelijk niet eens overwogen. Ondanks herhaalde verzoeken werden Stevens deze onuitgegeven transcripties nadien ook niet meer terugbezorgd. Het is zelfs niet met zekerheid te zeggen of Blancquaert ze bewaard heeft. Als ze nog bestaan, vormen ze vandaag de dag een unieke bron van informatie over de inmiddels verdwenen dialecten in de plat-Dietse streek.

Het ontbreken van deze Overmase optekeningen vormt een dissonant in Stevens' goede herinneringen aan zijn RND-tijd. En er is er nog een, die met de jaren de gestalte heeft aangenomen van een dialectologisch zelfverwilt. Stevens wil het niet met zoveel woorden gezegd horen, maar in feite was hij de enige van de vier opnemers voor deel 8 van de RND die in het begin van de vijftiger jaren zicht had op de typisch Limburgse tonaliteit.

Het gaat daarbij over het verschijnsel dat de meeste Limburgse dialecten klinkers met twee verschillende toonpatronen kunnen uitspreken, de zogenaamde sleeptoon en de stoottoon. Dat verschil is van belang omdat het in bepaalde gevallen betekenisonderscheidend is. Zo verschillen in heel wat Limburgse dialecten "steen" en "stenen", "arm" en "armen" of "(voet)bal" en "bal" (danspartij) enkel doordat de eerste vorm met sleep- en de tweede met stoottoon uitgesproken wordt. De sleeptoon valt niet-Limburgers wel op - precies daarom hebben ze het vaak over "die zingende Limburgers" - maar dat het hierbij gaat over een oppositiesysteem, dat m.a.w. ieder(e) woord(vorm) ofwel sleep- ofwel stoottoon moet hebben, ontgaat de meesten. Ook Blancquaert had dit oppositiesysteem nog niet in de gaten. Hij en zijn twee Gentse oud-studenten noteerden in hun Limburgse transcripties dan ook enkel sleeptonen waar ze die overduidelijk hoorden.

Stevens had als een van de eersten begrepen hoe de vork aan de steel zat met die tonen en vroeg zich bij ieder te noteren woord dus af of het met sleep- of met stoottoon gerealiseerd werd. Hij noteerde wel enkel de sleeptoon met een speciaal teken (^), maar waar in Stevens' transcripties dus geen toonotatie staat, is dit als "stoottoon" te lezen; iets dat men in de optekeningen van de drie andere opnemers absoluut niet mag veronderstellen. Blancquaert verving dat teken voor sleeptoon in de publicatie overigens door onderlijning van de betreffende klinker. In zijn ogen zou door het gebruik van een diacritisch teken voor de tonaliteit "afbreuk (...) worden gedaan aan het fonetisch karakter van onze teksten, ten gunste van het fonologisch principe".

Toch is ook André Stevens niet onfeilbaar geweest bij het beluisteren van zijn RND-zegslieden. Jaren nadat atlasdeel 8 verschenen was, merkte de Tongerse dialectoloog zelf dat hij zich vergist had in een

viertal Belgisch Limburgse dorpen ten westen van Maastricht. Daar - zo bleek - werkt de tonaliteitsoppositie niet meer, omdat ze overbodig gemaakt is door secundaire klinkerverschuivingen. "Steen" en "stenen" luiden in die enkele dialecten dus bv. "stein" en "stain", beide met stoottoon. Bij zijn opnemingen in die regio was Stevens ervan uitgegaan dat er oppositie moest zijn, had daardoor een aantal sleeptonen "hineingehört" en ze genoteerd waar ze erachteraf niet bleken te zijn. Hij vertelt het na al die jaren alsof het om een onvergeeflijke beroepsfout gaat. Dat zowel tijdens de redactie van de RND alsook in al die jaren erna iemand anders hier evenmin over gevallen is, vindt hij irrelevant. Het gaat voor hem om een gemaakte fout die rechtgezet moet worden. Met dat vaste voornemen loopt hij al jaren rond, maar de kwalen eigen aan de leeftijd hebben er tot hertoe steeds een stokje voor gestoken.

Eerst onlangs heeft hij de kans gezien er toch nog iets aan te doen en geen moment gearzeld. Samen met dr. J. Cajot, een bevriend dialectoloog afkomstig uit het gebiedje in kwestie, gaat de kranige 83-jarige André Stevens sinds kort opnieuw "de boer op" om informanten ter plaatse te ondervragen. Hij weet precies naar welke woorden hij moet vragen om de destijds onnauwkeurig genoteerde sleeptonen te verifiëren. Het tweetal gaat op zoek naar de begrenzing van dit Limburgse uitzonderingsgebiedje op vlak van de tonaliteit. Stevens gaat ook op zoek naar rust voor zijn door de gemaakte fout gekwelde wetenschappelijke geest. Na meer dan 40 jaar doet André Stevens een stukje van zijn RND-werk voor Blancquaert over. Net als toen doet hij dat zonder enige vergoeding, in zijn vrije tijd en met hart en ziel. Dit keer zal het definitief goed gedaan zijn.

J. Daan

RIEN FLORIS

'Een dialect moet je horen'

De immens dikke map met kaarten kan ze niet meer zelf van zolder halen. Als je 86 bent, wil het lichaam niet meer doen wat het deed toen je twintig was. Maar de geest is helder. Glashelder. Ze surft over het internet en 'E-mailen' (berichten versturen per computer) is een geliefde bezigheid. Daarmee bereikt ze de hele wereld. Jo Daan, ooit hoofd van de afdeling dialectologie van het P.J. Meertens-Instituut is met haar leeftijd wat je noemt een 'pittige tante'.

Dat was ze al toen ze in de jaren dertig als een van de weinige meisjes Nederlands en geschiedenis studeerde aan de universiteit. Ze promoveerde op het dialect van Wieringen. Een dame met 'een bul'. Jo Daan was ook een bijzondere verschijning toen ze in de periode van 1960 tot en met 1963 in haar Renaultje door Noord-Holland reed en honderden mensen bezocht voor haar onderzoek voor de Reeks Nederlandse Dialektatlassen (het zogenoemde RND onderzoek). De loodzware dikke map met kaarten, nummer dertien in de reeks, is het resultaat. Een uitvoerige rapportage waarin per plaats staat hoe iemand in Blokker, Wieringen of Egmond woorden als 'ossenbloed' of 'die kerel' uitsprak, hoe ze de eigen inwoners noemden en de naam van hun dorp uitspraken. Een werk voor de eeuwigheid want het dialect lijkt op z'n retour.

Zelf spreekt Jo Daan geen dialect. Maar ze groeide er wel mee op. Geboren in Krommenie uit een Zaanse moeder en een Friese vader ontkwam ze - zeker tijdens bezoeken aan Friesland - niet aan het bont geschakeerde kleurenpalet van de Nederlandse taal. "Ik spreek geen dialect, maar als ik een paar dagen in Noord-Holland ben geweest, kunnen de mensen dat nog een tijdje aan me horen."

De Gentse hoogleraar professor Blancquaert was de grote aanstichter van het dialectenonderzoek waar Daan aan meewerkte. Al ging dat niet direct zoals zij wilde. "Het was heel bijzonder. Er waren mensen die vonden dat je de dialecten moest laten opschrijven. Dat was de Duitse methode. Ik vond dat krankzinnig. Je moet de mensen in dialect horen

* De tekst van dit interview verscheen in een licht gewijzigde versie ook in het *Noordhollands Dagblad*.

praten en dat registreren. Dat is de Franse methode waar Blancquaert zelf ook voorstander van was. Ik heb heel wat moeten doen om de oude heren van de dialectencommissie er van te overtuigen dat je een dialect moet kunnen horen.”

Met een zeven kilo zware bandrecorder trok ze de provincie in. Nauwelijks te torsen en bij de 'proefkonijnen' moest heel wat microfoonangst worden weggehaald. “Meestal sprak ik met twee mensen tegelijk. De een las de zin op die ik had voorgelezen en de tweede corrigeerde, als een woord niet helemaal in het juiste dialect was gezegd. Vooral mensen die nog geen telefoon hadden, waren doodsbenauwd voor dat bandopnameapparaat. Later toen de telefoon meer in gebruik kwam, ging dat veel gemakkelijker. Alleen al het maken van afspraken was een stuk eenvoudiger, want in het begin moest ik alle mensen aanschrijven. Een tijdrovende klus en dan gebeurde het me toch nog een keer dat een man uit Egmond-Binnen 'ja' had gezegd en dat zijn vrouw de deur voor mijn neus dichtgooide. Die had geen trek in zo'n dame die kwam onderzoeken.”

De ellenlange vragenlijst die de onderzoekster afwerkte, zorgde zo nu en dan voor verwarring. “Dan moest iemand een zin nazeggen als: 'help ook eens even dat bed tillen'. In de Zaanstreek vonden ze dat maar een rare zin. Toen ze me begrepen, zeiden ze: “Oh, je bedoelt: neem ook eens effe een endje van dat bed.” In West-Friesland stuitte ze op onbegrip voor het woord lucifer. De zin luidde: Lucifer is niet in de hemel gebleven. “Nou hemel, vonden ze een veel te deftig woord. Dat zeiden ze nooit. Ze hadden het over de lucht.”

De ondervraagde Noord-Hollanders struikelden over zinnen. Zoals: 'Ik moest ossenbloed drinken om aan te sterken'. Ossenbloed kende niemand. Ik splitste het woord in *ossen* en *bloed*, maar dan kreeg je nooit de juiste klankcombinatie.

De zeergeleerde dame en de heren achter het dialectenonderzoek werden wel heel vreemd aangekeken toen de volgende zin moest worden uitgesproken: 'Het hooi is nog groen, het is pas gemaaid.' “Daar klopte natuurlijk niets van. Als het gras pas is gemaaid, spreek je nog over gras en als het gras bruin is, is het pas hooi. De professor die de vragenlijst had samengesteld, begreep volgens de mensen niks van het leven op het platteland.”

Sommige mensen zijn trots op hun dialect, anderen schamen zich dat ze geen Algemeen Beschaafd Nederlands spreken. Veel mensen zijn

volgens Jo Daan opgevoed met het feit dat dialect spreken niet hoort. "Op school leerde je dat een dialect onbeleefd en onbeschaafd was. Dat idee dateert al uit het begin van de negentiende eeuw toen men begon met een versterkt streven naar een algemene taal. Maar een dialect geeft ook een gevoel van saamhorigheid. Je hebt ook vissers-, landbouw- en stadsdialecten. De mensen hebben feilloos door of je er wel of niet bijhoort. Als ik hier bij de bakker sta te wachten, wordt de klant voor me in dialect geholpen en als ik aan de beurt bent, praten ze Nederlands. Ik zeg wel eens: 'praat maar dialect want dat versta ik ook'. Toch doen mensen dat niet. En ik ga op mijn beurt niet proberen om in dialect te praten. Ik heb dat wel eens in Friesland geprobeerd en ik kwam een heel eind. Maar als taalwetenschapper weet je dat je onzettend veel fouten kunt maken. Daar pas ik voor."

De Zaanse molenmaker P. Boorsman, binnenvisser Klaas Buitenhuis uit Uitdam en pontbaas Los van het pontje naar De Woude waren lokale beroemdheden die ze opspoorde om hun dialecten vast te leggen. "Maar er waren ook veel mensen waar ik zomaar bij aanklopte. In Blokker zat ik met een oudere vrouw, haar dochter, haar schoondochter, een kleinkind en een vriendin. Heel gezellig. Die vrouw zei iets van: 't Is net of we mekaar al jaren kend hewwe.' En dat was precies wat ik ook voelde."

De banden werkte Jo Daan uit in fonetisch schrift zodat het dialect uiteindelijk ook kon worden gelezen en verwerkt in de Dialectenatlas. Alleen op Vlieland moest ze rechtstreeks de gesproken woorden in het fonetisch opschrijven. "Ik had geen auto op Vlieland en wel die loodzware bandrecorder mee. Stop ik de stekker in het stopcontact ploft dat ding meteen uit elkaar. Wist ik veel dat ze op Vlieland gelijkstroom hadden..."

Dialecten zijn haar lust en haar leven. Maar om nou te zeggen wat ze het mooiste dialect van Noord-Holland vindt, gaat haar te ver. "Een Noord-Hollander haal ik er onmiddellijk uit. Of het nou Waterlands is, Zaanse, het dialect uit de kuststreek, Westfries, het taaltje uit de Anna-Paulownapolder, Volendams, Markens, Texels of Wierings. Die laatste twee eilanddialecten zijn overigens niet zo verschillend. Het is trouwens niet altijd even gemakkelijk om al die verschillende dialecten uit elkaar te houden. Als je exact wilt horen waar iemand vandaan komt, moet je niet met hem spreken. Want dan luister je naar de inhoud, dat is tenslotte het belangrijkste. Ik ontrafel een dialect het beste als iemand achter me met een ander staat te praten. Dan kan ik rustig naar zijn uitspraak luisteren. Ik wil dialecten onderscheiden. Dat

wel. Maar als vakvrouw zeg je niet wat mooi of lelijk klinkt. Of je een dialect mooi vindt, wordt vaak bepaald door de persoon die het spreekt.”

H. WUBS

Professor A. Sassen

Je zou kunnen zeggen dat hij van de ene deskundigheid op de andere is overgeschakeld. Van de taal naar de planten. Maar daarmee doe je professor dr. Albert Sassen (75) in Haren toch tekort. Rozen - zijn grote liefhebberij - heeft hij ook al zo'n 15 jaar in zijn pakket, om het maar eens in onderwijstermen te zeggen. Maar net zoals bij gewone mensen werkt het ook bij een professor zo dat er na de pensionering (emeritaat in universiteitstaal) opeens veel tijd vrijkomt voor de liefhebberij. Bij Sassen was dat niet anders. En hij kan zijn deskundigheid op het gebied van rozen ook uitdragen. Sassen wordt gemiddeld een keer per week benaderd door iemand die een advies wil op het gebied van rozen. Dat is een gevolg van het feit dat hij bij de Nederlandse Rozenvereniging fungeert als vraagbaak.

Maar taalkunde is zijn vak gebleven. Zoals dat al zo'n vijftig jaar het geval is. En nog steeds is hij op dit terrein actief, publiceert hij nog op het gebied van de 'Saksische' dialecten en is nu bezig het proefschrift van dr. F.G. Schuringa over het dialect van de Groninger Veenkoloniën (1923) van commentaar te voorzien. Dit commentaar zal mogelijk verschijnen in de *Driemaandelijke Bladen*, een tijdschriftuitgave van het Nedersaksisch Instituut van de Rijksuniversiteit Groningen. Achter zijn bureau zitten en schrijven, dat spreekt hem - zegt hij - nog het meest van alles aan. "Dat vind ik een uiterst aangename manier om mijn tijd door te brengen. Nog meer dan het liefhebben in rozen in de zomer."

De dialectologie heeft hij sinds enkele jaren weer opgevat. Op dat terrein werd hij minder actief toen hij eerst lector en later hoogleraar in de Nederlandse taalkunde aan de Rijksuniversiteit in Groningen werd. Als opnemer van de gesproken (streek)taal heeft hij zijn sporen in de dialectwereld verdiend. Toen hij in de eerste naoorlogse jaren assistent voor de Nedersaksische dialecten was van de bekende Groninger hoogleraar Van Es ging hij al veelvuldig de boer op, zocht uit hoe din-

* De tekst van dit interview verscheen in een licht gewijzigde versie ook in het *Nieuwsblad van het Noorden*.

A. Sassen

gen in het plaatselijke dialect werden gezegd. "Ik ging op stap met vragenlijsten en met de wirerecorder. Dan zocht ik uit - om maar een voorbeeld te noemen - welke benamingen er in verschillende plaatsen waren voor de leeftijds- en produktiestadia van de koe. Het verzameld materiaal werd op het Dialectinstituut van de afdeling Nederlands o.a. in kaarten verwerkt waarop je de spreiding van de benamingen voor een bepaald begrip kunt aflezen. Prof. Heeroma, in 1953 de eerste hoogleraar in de Nedersaksische Taal- en Letterkunde aan de Rijksuniversiteit Groningen, heeft daar zijn voordeel mee kunnen doen." In een klein fonetisch laboratorium gevestigd in de KNO-kliniek van het Academisch Ziekenhuis in de stad Groningen had hij gelegenheid opnamen te maken van mensen die een bepaald dialect spraken. "Daar ontving ik mijn zegslieden uit de streek en die vertelden dan op mijn verzoek verhalen in hun dialect. Dat nam ik op platen op." Soms leverde dat vermakelijke tafereeltjes op, bijvoorbeeld als de mensen die opgenomen zouden worden niet door hadden dat de opnameapparatuur al was ingesteld. Dan hoorde je twee uitgenodigden tegen elkaar zeggen: we zijn met een tweede-klas treinkaartje gekomen, maar we gaan eersteklas terug. Want t riek betaalt toch!

In de wereld van de taalkundigen staat de em. professor ook bekend als de man die altijd 'fiches' (briefjes) in zijn portefeuille heeft waarop hij taaluitingen noteert die hem opvallen. Duizenden fiches moet hij in de loop der jaren hebben verzameld. Het noteren op een fiches is hij door de jaren heen blijven doen. Tot de dag van vandaag eigenlijk. Onlangs nog hoorde hij tijdens een programma van 'Van Kooten en De Bie' een van het tweetal zeggen: Dat fascineer ik enorm. "En zo'n uitspraak noteer ik dan. Welk type van constructie wordt ermee gepersifleerd? Wat is er uit oogpunt van syntactische verschuivingen aan de hand? Heel interessant!"

Het kan raar lopen in een mensenleven. Oorspronkelijk was Sassen na zijn studie van plan te promoveren op het Westerwolds dialect. De Tweede Wereldoorlog doorkruiste dat voornemen, zette ook zijn wereld op de kop. Niks gewoon doorstuderen, maar naar Duitsland, verplicht werken in dat land in het kader van de arbeidsinzet. Omdat hij - als vele anderen - weigerde de loyaliteitsverklaring voor de Nazi's te ondertekenen. Hij had zich uiteraard graag aan het werken in Duitsland onttrokken, maar voelde zich gedwongen te gaan. Omdat hij moest vrezen dat de bezetters anders repressailles tegen zijn ouders zouden nemen. De aanwijzingen daarvoor waren er. Dat was in mei 1943. In september ontvluchtte hij Duitsland, met zijn toenmalige streek- en

studiegenoot Willem Diemer, later docent Nederlands in Groningen en ook actief op literair gebied.

Sassen moest onderduiken en kwam in de gemeente Ruinen terecht. Hij woonde bij een boerenfamilie, waarvan de vrouw afkomstig was uit Staphorst en de man uit Havelte. "Ik moest het streekdialect wel leren spreken om niet op te vallen," zegt de man die van huis uit wel gewend was in dialect te praten, maar dan het Groninger Veenkoloniaals. Verder wil Sassen weinig dramatisch doen over zijn onderduikperiode, zeker over de begintijd. "Het ging zonder noemenswaardige problemen. Je had onderdak, een boterham en een bed, zo moet je het zien. Er was daar toen nog geen Landwacht die de streek onveilig maakte. Ik werkte bijvoorbeeld gewoon mee in het bedrijf en ik ging ook onbekommerd in Hoogeveen naar de kerk en de kapper. Later werd het allemaal wat grimmiger, werden Landwacht en Sicherheitsdienst actief. Maar op mijn adres is er een nooit een huiszoeking geweest."

Sassen bleef tot 1945 op het onderduikadres in Ruinen. In het laatste oorlogsjaar werd het verstandig geacht dat hij onderdak zocht op een adres in de gemeente Hoogeveen. Hij maakte tijdens de oorlogsjaren van de nood een deugd en vatte zijn studie weer op. Hij correspondeerde met zijn hoogleraar Overdiep uit Groningen. "Dat leidde er toe dat ik heel gemakkelijk door mijn kandidaatsexamen kwam. Hij bepaalde dat ik na de oorlog voor tentamen taalkunde vrijgesteld kon worden."

Bekendheid kreeg Sassen met zijn beschrijving van het dialect van Ruinen (hij promoveerde daarop in 1953) als een min of meer logisch vervolg op de studieactiviteiten die hij in de Tweede Wereldoorlog ontplooidde. Vanuit Ruinen begon hij de omgeving af te werken. "Want dat moet je bij zo'n onderzoek natuurlijk wel doen. In Diever - om maar een dorp in de buurt te nemen - wordt het dialect toch al weer anders gesproken dan in Ruinen." Zo breidde hij zijn onderzoeksterrein uit - eerst op de fiets, later op een geleende Solex (een zogenoemde rijwiel rijwiel met hulpmotor) - over de hele provincie Drenthe, de Stellingwerven en Noord-Overijssel. Hoe de plaatselijke dialecten in dat gebied van elkaar verschillen kan worden afgelezen van de kaartjes in zijn dissertatie 'Het Drents van Ruinen'. Als kenner van de Saksische dialecten werd hij dan ook uitgenodigd mee te werken aan de reeks Nederlandse Dialectatlassen die onder leiding van de Belgische professor E. Blancquaert uit Gent werden samengesteld en die mogelijk werd doordat de Nederlandse stichting Zuiver Wetenschap-

pelijk Onderzoek het project meefinancierde. Het was - zegt Sassen - "een gigantische onderneming". In 1956 begon hij ermee, in 1961 werd het afgerond.

In maar liefst 57 plaatsen (40 in Groningen, 17 in Noord-Drenthe) deed hij onderzoek voor de atlasserie, door mensen te bevragen die het dialect goed spraken. "Die 57 was natuurlijk een willekeurig aantal, maar ze waren wel zo goed mogelijk verspreid over het gebied waarin ik het onderzoek moest doen. Het vereiste soms heel wat georganiseer om het allemaal te regelen. Meestal begon ik met een 'autoriteit' in de plaats waar het om ging te benaderen. Die zocht dan de voor mij geschikte personen bij elkaar en daarna werd een datum bepaald voor de zitting. De vertaling van de in het Nederlands gestelde zinnestelsels die de mensen in een bepaalde plaats in hun dialect leverden noteerde ik in fonetisch schrift. Heel wat uren was je daar op een zaterdagmiddag of op een avond mee bezig."

In de regel verliepen de vraagzittingen vlot en glad. De mensen reageerden meestal welwillend als ze voor het onderzoek werden benaderd. "Och, niet zo verwonderlijk natuurlijk, want het was voor die mensen ook een beetje een avontuur." Slechts één keer is Sassen weggestuurd. Dat was toen hij met zijn actetas tijdens zijn dialectonderzoek in het Nedersaksisch taalgebied ooit het erf van een boerderij opstapte. "De man die ik wilde spreken vertrouwde het niet helemaal toen hij me zag. Hij dacht waarschijnlijk dat ik van de belastingen was en stuurde mij weg. Maar dat was voor zover ik mij herinner de enige keer dat ik op een weigering stuitte. Meestal voelden de mensen die ik wilde bevragen zich toch wel vereerd met zo'n verzoek van een 'meneer' die zich voor hun dagelijkse spraak interesseerde." Sassen beleefde in ieder geval zelf veel plezier aan zijn dialectonderzoek, naar welke streek in het Nedersaksisch taalgebied hem dat ook voerde. "Als ik daar nog aan denk... het hele noord-oostelijke taalgebied heb ik afgegraasd, tot in de Achterhoek. En heel veel op de fiets! Tja, dat was in die dagen zo. Daar deed je ook niet moeilijk over."

Met de zinnestelsels die hij op de enquête-avonden voor de atlas-serie aan de mensen voor moest leggen had hij wel eens moeite. Het was niet altijd even duidelijk wat Blancquaert er mee wilde. "Het was een beetje *op roakeldais* (Gronings voor: op goed geluk, red.) en teveel op het Zuid-Nederlands georiënteerd. Dat heeft Blancquaert zelf ook wel ingezien. Hij heeft 25 jaar nadat de reeks werd gestart een boekje gemaakt over de ervaringen met het onderzoek voor zijn dialect-

atlassen. Daarin gaf hij o.a. aan hoe de gekozen zinnen voor gebruik in Noord-Nederland konden worden aangepast." Sassen is van mening dat het inderdaad anders en beter had gekund. "Dat moet je achteraf wel constateren, gezien ook alle tijd en energie die in zo'n geweldige onderneming werd gestoken. Het spreekt vanzelf dat je zo'n onderzoek nu heel anders in zou richten, met gebruikmaking natuurlijk van moderne opname-apparatuur."

Eens geïnteresseerd in de (Nedersaksische) dialecten, altijd daarin geïnteresseerd. Het blijkt uit alle activiteiten die Sassen in de loop der jaren heeft ontplooid. Die hebben zich niet alleen beperkt tot officiële publicaties, ook speelde hij een rol bij vertalingen van de (berijmde) Psalmen in het Groninger dialect en schreef hij artikelen in het Maandblad Groningen.

Zo werd de hoogleraar Nederlandse taalkunde ("Dat is de taalkunde van het Nederlands met inbegrip van alle dialecten") een autoriteit op dialectgebied. Zijn 'Het Drents van Ruinen', een 'oorlogskind' was de eerste mijlpaal op zijn wetenschappelijke loopbaan. Die - om zo te zeggen - over rozen is gegaan. Maar met zijn rozen gaat het niet elk jaar even goed. Dat ligt dan niet aan hem, maar aan het weer. En dat heeft ook een 'rozenprofessor' niet in de hand.

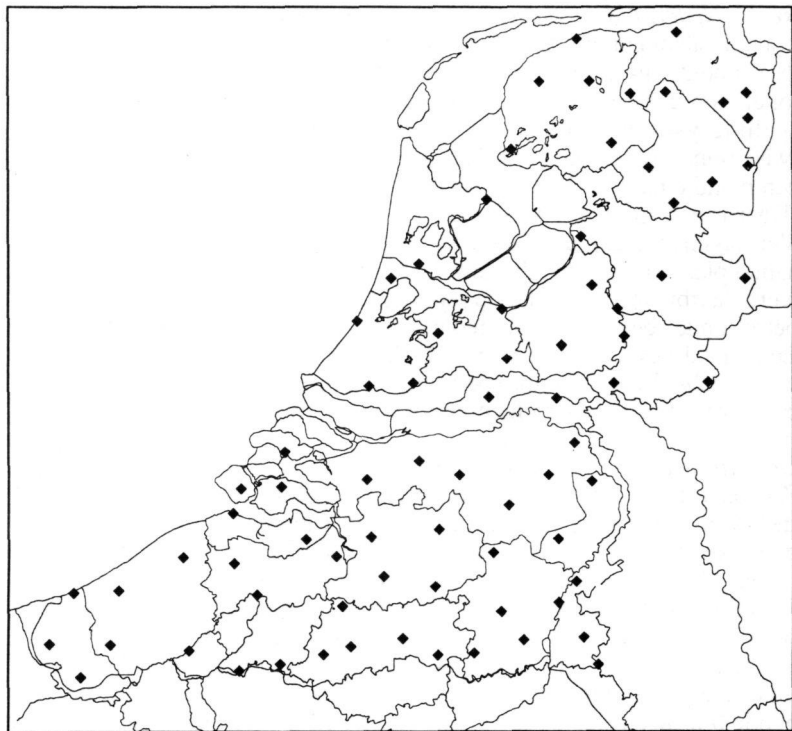
De Reeks Nederlandse Dialectatlassen

De antwoorden op de plusminus 140 zinnen en woordenreeksen uit de *Reeks Nederlandse Dialectatlassen* die in de vragenlijst werden afgevraagd, staan genoteerd in fonetisch schrift. Om een idee te geven van de rijkheid van het verzamelde dialectmateriaal van de RND en om te tonen hoe deze gegevens kunnen worden omgezet in een eenvoudiger spellingsysteem, werden voor de nu volgende bijdragen uit de RND twee zinnetjes geselecteerd. Het betreft zin 82: 'Haar dochtertje is met een mandje naar het bos gegaan om braambeziën te plukken' en zin 83: 'Daar is een sport van die ladder'.

Vervolgens werden uit alle regio's van het Nederlandse taalgebied een aantal plaatsen gekozen die ook in de RND vertegenwoordigd zijn. Er werd daarbij speciaal gelet op representativiteit van het dialect voor die betreffende regio en op de geografische spreiding binnen het gebied. Een aantal bewerkers zette deze RND-zinnen vervolgens om naar een in het gebied gebruikelijk spellingsysteem. Daarnaast voegden zij nog een derde zinnetje naar eigen keuze toe, uiteraard ook weer met vertaling.

De formulering van de RND-zinnen kan per aflevering nogal variëren. Zo werd in het gebied van de provincie Noord-Brabant bijvoorbeeld met twee versies van het woord *bramen* ('braambeziens/braambeziën') gewerkt. In de provincie Noord-Holland werd zin 82 zelfs in twee delen gesplitst: 'Haar dochtertje is met een mandje naar 't bos gegaan. Ze is bramen gaan plukken'. Verder werden in Friesland en de Stellingwerven de zinnen en woorden doorgaans in het Fries afgevraagd. Uiteraard had dit alles consequenties voor de door de ondervraagde dialectsprekers geformuleerde antwoordzinnen. Vandaar dat in de volgende bijdragen steeds de variant van de RND-zin die bij de opnames in de betreffende regio werd gebruikt, is afgedrukt. In de bijdragen voor Friesland en de Stellingwerven zijn ook de Friese equivalenten opgenomen.

De notering van de RND-zinnen komt overeen met de spelling uit de diverse RND-delen. Uitzondering daarop vormt het teken om een half-lange klinker aan te geven. In de RND-zinnen wordt daarvoor steeds een laag geplaatste punt (·) gebruikt, in de bijdragen in deze bundel een hooggeplaatste punt (˙). Voor de tekens voor halve ronding en halve ontronding zijn uit technische overwegingen steeds de symbolen voor ronding (◌) en ontronding (◌˘) toegepast.

Situering van de in de regiobijdragen opgenomen RND-plaatsen

GRONINGEN

S. Reker

Over de spelling

De spellingsituatie in Groningen kenmerkt zich door rust. Toen in 1984 een boekje gepubliceerd werd met de belangrijkste principes en regels*, kwam daar eigenlijk alleen een reactie van instemming op. De twee grootste tijdschriften in Groningen, het literaire blad *Krödde* en het algemeen culturele *Toal en Taiken*, pasten de regels vrijwel geheel toe. In 1995 zijn ze in geactualiseerde vorm toegevoegd aan de vierde editie van het *Groninger Zakwoordenboek***.

In het grootste deel van Groningen geeft de *oa* de klank weer die in het Nederlands voorkomt in een woord als *voor*, *nooit* e.d. In sommige streken, zoals in de stad Groningen, wordt met *oa* een klank aan-gegeven die in *hok* voorkomt zij het in gerekte vorm. De *oa* is typerend voor de Groningse spelling zoals de *ao* dat is voor de Drentse. Het is gebruikelijk om in woorden als "lopen", "zitten" en "pakken" *-en* te schrijven ondanks dat de uitspraak iets is als *loopm*, *zitn* en *pakng*. De gekozen schrijfwijze zorgt voor een rustiger ogende en sneller leesbare tekst. De enige uitzondering op deze *-en*-regel wordt gevormd door gevallen als *timmern*, *schovveln* en dergelijke: de schrijfwijze volgt de uitspraak hier dus wel.

De Nederlandse *e* (uit *pek*) en *i* (uit *pik*) naderen elkaar in het Gronings wanneer ze direct gevolgd worden door een *m*, *n* of *ng*: *himd* of *hemd*, *denken* of *dinken*, en dergelijke woorden komen in de uitspraak als het ware beide voor omdat de betrokken klinker een tussenvorm is tussen beide genoemde klinkers. In de Groninger spelling wordt met het oog op de lees- en leerbaarheid zo veel mogelijk de Nederlandse spelling nagevolgd. Alleen wordt bij gerekte klank veelal een *i* of *o* genoteerd, ongeacht de standaardtaal. Vandaar *stingels*, *hingsel* en dergelijke.

Het Nederlandse achtervoegsel *-(e)lijk* wordt in het Gronings al naar gelang de uitspraak weergegeven door *-(e)liek*, *-elek*, *-elk*. In de twee laatste gevallen wordt dus telkens een zogenaamde stomme *e* gezegd. Vergelijkbaar met het vorige is de schrijfwijze en de uitspraak van *-eg*, Nederlands *-ig*: in het Gronings wordt een stomme *e* gesproken én geschreven.

- * Siemon Reker, *Groninger spelling. Handleiding voor het lezen en schrijven van Groninger teksten*. Haren 1984.
- ** Siemon Reker, *Zakwoordenboek Gronings-Nederlands, Nederlands-Gronings*. Veendam 1995 (4e ed.).

- RND zin 82: Haar dochtertje is met een mandje naar het bos gegaan om bramen te plukken.

Winschoten	<p>ø:r vɪχjə of lɛcə vɪχt ɪs mit ɲ kœ:fkə nuʔ bus χu'n um bruməls tə pløkŋ Heur wichtje/lutje wicht is mit n kœrfke noar t bos goan om brommels te plukken.</p>
Onstwedde	<p>hœ:r vɪχtkŋ ɪs mitŋ kœ:fkŋ nœ't bus gœ'n tə braməls plakŋ Heur wichtken is mit n kœrfken noar t bos goan tē brummels plukken.</p>
Veendam	<p>ø:r dœχtœrcə of vɪχjə of vɪχi ɪs mitŋ kœ:rfi nuʔ bus χu'n um bruməls tə pløkŋ Heur dochtertje/wichtje/wichie is mit n kœrfie noar t bos goan om brommels te plukken.</p>
Warffum	<p>hœ:r lɛj(d)jə vɪχt of hœ:r vɪχjə ɪs mitŋ kœ:fkə nuʔ bus gu'n um ... (onbek.) tə plakŋ Heur ludje wicht / heur wichtje is mit n kœrfke noar t bos goan om ... (onbek.) te plukken.</p>
Marum	<p>hɑr meiskə ɪz metŋ kœ:fkə nœʔ bustu χu'ən um broməls tə sykŋ Heur meiske is met n kœrfke noar t bos toe goan om brommels te suken.</p>

- RND zin 83: Daar is een sport uit die ladder.

Winschoten	<p>dɪ ɪs ɲ spi:lə ute:i ledər Der is n spiele oet dij ledder.</p>
Onstwedde	<p>dɪ ɪsŋ tre' utai ledər Der is n tree oet dai ledder.</p>
Veendam	<p>dɪ ɪs ɲ tre' ydə ledər Der is n tree uut de ledder.</p>
Warffum	<p>dɪ ɪs ɲ tre' tə ledərut Der is n tree te ledder oet.</p>

Marum də mɪstŋ tre' ytə lɛdər
Der mist n tree uut e ledder.

•RND zin 127: De melk spuit uit de uier van de koe.

Winschoten də mɛ:lk spɑ:it utjʊ:r fɑntkə'u
De melk spaait oet t joar van d'kou.

Onstwedde də mɛ:lk spœ:ij dəkə'utə'utχɪdərut
De melk spoit de kou tou t gidder oet.

Veendam də mɛ:lk spœ:it ytjʊ:r fān də kə'u
De melk spoit uut t joar yan de kou.

Warffum mɛ:lk spœ:yt kə'utətjʊ:r ut
Melk spuit kou te t joar oet.

Marum də mɛlk spœ'ʔt yt jə'r fənə ku
De melk spuit uut t joar van e koe.

FRIESLAND

P. Breuker

Over de spelling

De spelling van het Fries is vastgelegd in de *Staatstaving* uit 1976. Een overzicht van deze spelling is ook opgenomen in: J. Boersma, *De Fryske stavering*. Leeuwarden 1980³.

Afhankelijk van de regio kan een gespelde *ei* worden uitgesproken als *ij* of als *aai*. Het Friese *mei* uit zin 82 klinkt daarom in Koudum als *maai*, in Bergum als *mij*.

De *oa* kan op twee manieren worden uitgesproken. *Toarn-* in het woord *toarnbeijen* (zin 82) kan daarom door de een worden uitgesproken als *toorn-*, door de ander als *twarn-*.

De korte *i* als in *niet* wordt in het Fries geschreven met *y*: *sykjen* ('zoeken'; zin 82). In open lettergreep wordt evenwel een *i* genoteerd: *trime* ('sport'; zin 83).

De *ú* in woorden als *út* ('uit') in zin 83 is in de regel de weergave van de korte *uu*-klank uit *Huub*. Voor een *f* of *ch* kan *ú* evenwel ook lang zijn, zoals in *muur*.

De combinatie *uo* in woorden als *kuorke* ('korfje') uit zin 82 houdt in de uitspraak zo ongeveer het midden tussen *oe* en *wo*.

Het Friese lidwoord *it* wordt anders geschreven maar is verder gelijk aan het Nederlandse 't.

Het Friese lidwoord *in* wordt anders geschreven maar is verder gelijk aan het Nederlandse 'n.

In woorden als *gien* ('gaan'; zin 82) wordt de *ie* uitgesproken als in Nederlandse woorden als *vier* met een duidelijk stomme *e* na de *ie*-klank.

- RND zin 82: Haar dochtertje is met een korfje naar 't bos gegaan om braambeziën te plukken.
- Fries: Har dochterke (famke) is mei in kuorke nei de bosk ta gien om toarnbeijen to sykjen (totoarnbeisykjen).

Koudum ha, fa, mkə ɪzma, 'əŋkarkə na, ɪət bus^(k)ta, gi·əntum
 ta, mba, jən tə sikjən
 Har famke is mei in kuorke nei it bosk ta gient om
 toarnbeien te sykjen.

Holwerd har famkə ɪz maiə⁹ k^uurkə ne, ɪt bus^kta gi·ən um
 t^uamba^ˈjən tə sikjən
 Har famke is mei in kuorke nei it bosk ta gien om
 toarnbeien te sykjen.

Dronrijp ha, fa, mkə ɪz ma, 'əŋkuorkə na, ɪt bosk tagiⁿ
 umt^ua, mba, ɪⁿ tə sikjən
 Har famke is mei in kuorke nei it bosk ta gien om
 toarnbeien te sykjen.

Bergum ha famkə ɪz me^ˈəŋ k^uurkə ne^ˈɪt bus^(k) ta gu, ŋum
 t^uambə^ˈjən tə sikjən
 Har famke is mei in kuorke nei it bosk ta gon om
 toarnbeien te sykjen.

- RND zin 83: Daar is een sport uit die ladder.
- Fries: Der mist in trime út dy ljedder.

Koudum də mistŋ tre:də ytiledə
 Der miste in trede út 'e leider.

Holwerd dər mistŋ trim y^{tə} ljerə
 Der miste in trime út 'e ljerre.

Dronrijp dər mistənt timə ytiledə
 Der miste in trime út 'e ljedder.

Bergum də^f mistŋ trim y^{tə} le^ˈdər
 Der miste in trime út 'e leider.

- RND zin 121: 't Water zal dadelijk gaan koken; 't kookt al.
- Fries: It wetter sit tsjin it sieden oan. It siedt al.

Koudum ət vətər sɪtsjɪnt kəkjən oən əf ət so, rət - ət kəkət əl
 It wetter sit tsjin it kokjen oan / it sorret / it kokket al.

Holwerd

twetər sɪtsjɪnt si^ɔrɪ ō^ɔn - ət si^ɔt ɔl

It wetter sit tsjin it sieden/sieren oan / it siedt al.

Dronrijp

ət vet^ɔr sɪtsjɪntsi^ɔdno^ɔn - ət si^ɔtɔl

It wetter sit tsjin it sieden/sieren oan / it siedt al.

Bergum

ət vetər sit *of* is(ts) jɪntsi^ɔdɪ ō^ɔn

It wetter sit / is (ts)jint sieden oan.

DRENTHE

G.H. Kocks

Over de spelling

In Drenthe wordt gespeld volgens de richtlijnen die zijn neergelegd in *Drentse Spelling. Een handleiding voor de schrijfwijze van de streektaal*. Assen, 1987. *Het Woordenboek van de Drentse Dialecten*. Assen 1996, is op enkele uitzonderingen na geschreven volgens de richtlijnen. In de inleiding op het woordenboek is uitvoerig op de gebruikte spelling ingegaan.

In de geciteerde zinnen komen enkele kenmerken naar voren:

De uitgang *-en* wordt voluit geschreven, hoewel de *-e-* wordt ingeslikt. Bij verkleinwoorden komt de uitgang achter het hele substantief (*maagien*).

Het lidwoord 'het' wordt zoveel mogelijk voluit geschreven, hoewel ook 't, net als in het Nederlands is toegestaan.

De spelling *-ae-* staat voor de *-è(è)-* bij woorden die in het Nederlands een *-a(a)-* hebben (*maegien - maagd*).

- RND zin 82: Haar dochtertje is met een mandje naar het bos ge-
gaan om bramen te plukken.

Peize hør: vɪχi is metɪ̃ kærvi nu.ʃ bus χu.ʀn um bruməls tə
plukɪ
Heur wichie is met een korfie naor het bos gaon um
brummels te plukken.

Roswinkel hør: vɪχtin of vɪχi is mitɪ̃ kærfin nɔʃ bus χɔʀn ʌm
brʌməls tə plʌkɪ
Heur wichtien/wichie is mit een korfien naor het bos
gaon um brummels te plukken.

Dwingelo hør: mæ:gin ɪʃ mitɪ̃ mā:ntin hendə busəgɔʀnə ʌm brʌməls
tə plukɪ
Heur maegien is mit een maandtien hen de bos
egaone um brummels te plukken.

Sleen hæ:r vixtin is me:n man:nin hen tboš gōn am brēmæls tē plʌ.kŋ
 Heur wichtien is met een maandtien hen het bos gaon
 um brommels te plukken.

Hollandscheveld hō:ə dōχtərfin of ø:ə ma:χin of da:t kint vʌnø:r
 iʃmē.tən ma:nfin nō:t bu:ʃ əgō:nə am brʌmæls tē plʌ.kŋ
 Heur dochtertien/heur maagien/dat kind van heur is
 mit een maandtien naor het bos egaone um brummels
 te plukken.

• RND zin 83: Daar is een sport van die ladder.

Peize dʀ iʃn tre: udə ledʀ
 Der is een tree oet de ledder.

Roswinkel dʀ iʃ n tre: to:(u) də ledərut
 Der is een tree too(u) de ledder oet.

Dwingelo dō:r is n tre:yti ledər
 Der is een tree uut die ledder.

Sleen dō:r iʃn tre: udi ledər
 Daor is een tree oet die ledder.

Hollandscheveld dərɪzən tre: vāndi ledər
 Der is een tree van die ledder.

• RND zin 127: De melk spuit uit de uier van de koe.

Peize də mælk spœit uty:r van də kō,u
 De melk spuit oet uur van de kou.

Roswinkel də mæ'lk spœ'it ut χidər vandə kō:(u) of kou
 De melk spuit oet gidder van de koo(u)/kou.

Dwingelo də mælək spœ'it yt χi:r fandə kō,
 De melk spuit uut het gier van de ko/koe.

Sleen də mælək spœit ut jy:r vʌn də ku:
 De melk spuit oet het juur van de koe.

Hollandscheveld də mælək spœit yt gi:ə vān də ku,
 De melk spuit uut het gier van de koe.

STELLINGWERVEN

H. Bloemhoff

Over de spelling

De drie 'Berkoper' zinnetjes staan in de traditionele schrijfwijze van het Stellingwerfs, die in 1976 nader werd vastgesteld. Het Stellingwerfs wordt behalve in de Friese gemeenten Oost- en West-Stellingwerf ook gesproken in de Kop van Overijssel en in de aangrenzende rand van Drenthe. Het maakt deel uit van de Nedersaksische taal, getuige onder meer de 'lettergreepdragende' neusklanken. Zo wordt *-en* tot *n* in *redden* ('redn'), tot *m* in *kiepen* ('kiepm', zin 1) en tot *ng* in *zuken* ('zuukgn', zin 82). Zo ook worden *-el* en *-er* tot *l* in *wiekel* ('wiekl', zin 1), *brummel* ('bruml', zin 82) respectievelijk *r* in *ledder* ('ledr', zin 83). Aan het begin van woorden zijn *z* en *v* stemloos en klinken als *s* respectievelijk *f*. In zin 1 vormt ze niet meer een 'afzonderlijk woord' en daardoor klinkt *z* in die omstandigheden als *z* en niet als *s*.

De *ae* klinkt als de *ai* in *militair* en is zeer kenmerkend voor het Stellingwerfs. We vinden deze klinker in *maegien* 'meisje' (zin 82). De *ao* is de gerekte variant van de *o* in *pot* en klinkt dus (ongeveer) als de klinker in Engels *ball* en als de *o* in *zone*. De *ie*'s in de gegeven zinnen zijn kort, de *ee* van *tree* (zin 83) is een éénklank. De *ö* in *körfien* is de *u* van *put* met een verlaagde tongstand en klinkt dus zoals de beginklank van Nederlands *ui* en de *ö* in Duits *Löffel*.

Is het klanksysteem van het Stellingwerfs in hoge mate verwant aan het Zuidwest-Drents en het noordelijke en westelijke Overijssels, overeenkomst met het Fries blijkt af en toe in de woordvoorraad. Daarbij kan het gaan om overblijfselen uit een gemeenschappelijke basis maar ook om recente ontleningen. *Wiekel* in zin 1 zou een kandidaat kunnen zijn, maar uitkijken is de boodschap, want deze 'Friese' vogelnaam komen we onder meer ook tegen in het aangrenzende Drents en in de grote Van Dale. *Wiekel* wordt in het Stellingwerfs algemeen begrepen als 'torenvalk', zeer zelden als 'sperwer'. Die vogel wordt in het Stellingwerfs als 'sperwer' of 'blauwe wiekel' aangeduid. Vertegenwoordigt *wiekel* dus wel het Nederlandse 'sperwer' in zin 1? Waarschijnlijk niet, want... in de meeste Stellingwerfse dorpen, ook in Oldeberkoop, zijn de RND-zinnen in het Fries afgevraagd, en ook in de in het Fries aangeboden zin vinden we de vorm *wiekel*! Het Friese *wiekel* zal in Oldeberkoop naar alle waarschijnlijkheid als torenvalk

zijn begrepen, ook daar zijn kippen immers bang voor. Het is andermaal oppassen geblazen.

- RND zin 82: Haar dochtertje is met een mandje naar het bos gegaan om bramen te plukken.
- Fries: Har dochterke (famke) is mei in kuorke nei de bosk ta gien om toarnbeijen to sykjen (to toarnbeisykjen).

Oldeberkoop hæʀ merχin izmit n kørfin nɔːdə bus tuχɔːən um braməls tə sy:kŋ
Heur maegien is mit 'n kørfin naor de bos toe gaon om brummels te zuken.

- RND zin 83: Daar is een sport uit die ladder.
- Fries: Der mist in trime út dy ljedder.

Oldeberkoop də mistŋ tre: ytilədər
D'r mist een tree uut de ledder.

- RND zin 1: Als de kippen een sperwer zien, zijn ze bang.
- Fries: As de hinnen in wikel (sparwer) sjogge, binne se bang.

Oldeberkoop a zdə kipəməːvikəl si:n bīːzə baŋə
As de kiepen een wiekel zien bin ze bange.

OVERIJSSSEL

Ph. Bloemhoff-de Bruijn en A. Hottenhuis

Over de spelling

- De Twentse dialecten

De drie zinnetjes zijn voor wat betreft de dialecten van Hellendoorn en Denekamp omgezet in de spelling van de Kreenk voor de Twentse Sproak. Deze spelling uit 1981, met een belangrijke spellingwijziging in 1996, is een klankspelling. Elk plaatselijk dialect kan zich er eventueel met de typisch eigen klankvariant in uitdrukken (*voor*, *veur*, *vuur* = voorzetsel *voor*). Voor deze zinnen is het van belang te weten dat *ea* wordt uitgesproken als de *ai* in Eng. *unfair*; *öa* als de *oeu* in *oeuvre*; *oa* als de *òò* in *òòh* (uitroep); *ö* als de *ö* in *Köln*; *plukken* klinkt als *pluk-ng*; in de schrijfwijze het verschil tussen de *o* van *pot* en de *o* van *dom* niet tot uitdrukking komt. In *dochter* en *spot(te)* wordt de *o* van *pot* gehoord; in *bos* de *o* van *dom*.

- Het dialect van Deventer

Het Deventers is geschreven in de spelling die in 1984 is vastgelegd in de *Handleiding veur 't schrieven in 't dialekt van Dèventer en umstreken* (een uitgave van de Dialektkringe Salland en Oost-Veluwe). De *oa* in zin 82 klinkt als in het leenwoord *rose* (is dus dezelfde klank als de *oa* in het Twents). *Plukken* klinkt als *pluk-ng*; de *-en* in Deventers *geven* (zin 22) wordt niet uitgesproken als *geem-m* maar als *geeff^en*, met een *f* die min of meer stemhebbend is, en een bijna verdwenen 'stomme *e*'. De *ò* staat in de Deventer spelling voor de *o* van *dom*; de *o* voor de *o* van *pot*.

- Het dialect van Kampen

Het Kamper dialect is omgezet in de spelling die voor Noordwest-Overijssel wordt gehanteerd door de IJsselakademie, en die nauw aansluit bij de Drentse en Stellingwerfse spelling.

De *ä* (zin 82) is een klinker die 'tussen *a* en *e* inligt', en ongeveer klinkt als de *a* van Engels *car*, de *ää* (zin 22) is de lange tegenhanger ervan. De *ao* (zin 82) klinkt als in het leenwoord *rose*, en is dus dezelfde klank als de *oa* in het Deventers en Twents. *Plukken* klinkt als *pluk-ng*; *geven* als *geem-m*. Het verschil tussen de *o* van *pot* en de *o* van *dom*

komt in de schrijfwijze niet tot uitdrukking. In *dochtertien* en *spot* wordt de *o* van *pot* gehoord; in *bos* de *o* van *dom*.

- RND zin 82: Haar dochtertje is met een korfje naar het bos gegaan om bosbessen te plukken.

Hellendoorn eːr dœxtətin iʃ metən maːntin nɔːt buʒəgɔːn ʌm brʌmɛls tə plʌkɨ

Eur dochtertien is met 'n maantien noar 't bos egoan um brummels te plukken.

Denekamp eːrə dœxtə iʃ metən kœːrfkən nɔːt bus hən gːɔːn ʌm brʌmɛls of brœmɛls tə plʌkɨ

Eare dochter is met 'n köarfken noar 't bos hengoan um brummels te plukken.

Deventer haːr dœxtətjən izmetən mantjənɔːt buʒəgɔːn ʌm brʌmɛls tə plʌkɨ

Haar dochtertjen is met 'n mandjen noar 't bōs egoan um brummels te plukken.

Kampen haːr dœxtərtin iʃ metən maːntin nɔːt buʒəgɔːn ʌm brʌmɛls tə plʌkɨ

Haar dochtertien is met een mäntien nao 't bos egaon um brummels te plukken.

- RND zin 83: Er is een sport uit die ladder.

Hellendoorn dərɪʃ ən spɔtə ytə ledər

Der is 'n spotte uut de ledder.

Denekamp dɔːrɪʃ nə spɔt utə ledə

Doar is ne spot oet de ledder.

Deventer dɔːrɪzən spɔt yti ledər

Doar is 'n spot uut die ledder.

Kampen dərɪʃən spɔːt fāndi ledər of ən treː yti ledər

Der is een spot van die ledder / een tree uut die ledder.

- RND zin 22: Ik zal je kraaltjes geven.

Hellendoorn ɪksalʉ kra.ləχis ge:m
Ik zal oe kralegies geem.

Denekamp ɪk sal diː kræ'lkəs g,em
Ik zal die krealkes gem.

Deventer ɪksalʉ krɛ.ləkəs ge_jfən
Ik zal oe krellekes geven.

Kampen ɪk ʒal u kraːltis of krɛ.ləχis ge:m.
Ik zal oe kräälties/krellegies geven.

GELDERLAND

A. Schaars

Over de spelling

De Gelderse bijdragen zijn geschreven in de WALD-spelling (de spelling die gehanteerd wordt bij de samenstelling van het *Woor-denboek van de Achterhoekse en Liemerse Dialecten* WALD). De *ao* klinkt (ongeveer) als in het Engelse woord *talk*, de *ae* als in het Franse woord *air*, de *ö* als in het Duitse woord *Köln* en de *äö* als in het Franse woord *soeur*.

- RND zin 82: Haar dochtertje is met een mandje naar het bos gegaan om bramen te plukken.

Epe	<p>hø:ə de :æntʃ ɪs meʃən ma, nʃɪn nɔ:t buʃəgɔ:n ʌmə brʌmɛls tɔ plʌkʔŋ Heur deerntie is met 'n mantien nao 't bos egaon umme brummels te plukn.</p>
Otterlo	<p>hør deræntjən ɪs mitən ma:ntjə nɔrət ʔɔsəgɔ:ən ʌmbræmɛls tɔplʌkə Heur derentjen is mit 'n maandje naor 't bos egaon um brömmels te plukke.</p>
Borculo	<p>ø:r me:kən ɪʃ metən menʃjənɔ:t buʃəgɔ:nə ʌm brʌmɛls tɔ plʌkŋ Eur meken is met 'n mendjen nao 't bos egaone um brummels te plukn.</p>
Winterswijk	<p>ø:r kle:inə dernə of dɛrnkŋ ɪs metən mendəkŋ nɔrt bɔs hen bræmɛls plʌkŋ əgɔ:nə Eur kleine deerne/dernkn is met 'n mendekn naor 't bos hen brömmels plukn egaone.</p>
Didam	<p>ət de:rantjə vanø:r ɪsmədənbenəkə of kœrfkə nɔt bɔs ʒəgɔ:n ʌmbrʌmbeʒə tɔ plʌkə 't Deerntje van eur is met 'n benneke/kœrfke noh 't bos gegaon um brumbeze te plukke.</p>

Ewijk *dər of hər dɔχtərtjə of dərjə of dərəkə is midən ma,ntjə of bənəkə nɔrt hɔs gəgə:ən ʌm brumbə:zə tɔ pləkə*
 Der/heur dochtertje/dernje/derke is mit 'n mandje/benneke nor 't bos gegaon um brombaeze te plukke.

Geldermalsen *hɔr mɛ:kə ɪz mɛdəm bənəkə nɔrdbus χəgə:ʌn ʊm brʊ:mə tɔ pləkə*
 Heur maeke is met 'n benneke nor de bos gegaon om braome te plukke.

• RND zin 83: Er is een sport uit die ladder.

Epe *dərɪʃən spɔtə fʌn də lɛdər*
 Der is 'n spotte van de ledder.

Otterlo *dərɪzənspɔ,t of stɪk ɪtələ:ər*
 Der is 'n spot/stik uut de leer.

Borculo *dər ɪzən trɛ: fən di: le:rə*
 Der is 'n traee van die lere.

Winterswijk *dɔr ɪzən spɔrtəl utələ:rə of vandə le:rə af*
 Daor is 'n sportel oet de lere / van de lere af.

Didam *dər ɪzənspɔtəl ɪtile:ə*
 Der is 'n spottel uut die leer.

Ewijk *dɔr ɪzənspɔrt æ:ɪtələ:ər*
 Daor is 'n sport äöt die leer.

Geldermalsen *dər ɪzən spɔrt æidələ:ɪr*
 Der is 'n sport uit de leer.

• RND zin 16: Ik ben blij dat ik niet met jullie meegegaan ben.

Epe *ɪk bɪn blɪj dək ni mɛt ø:əly of ø:ə mɛ:əgɔ:n bɪ n*
 Ik bin bliej da'k nie met eulie/eur mee-egaon bin.

Otterlo *ɪkben blɪj dɔdɪk mɪthʌli nit mɛ:əgɔ:ən ben*
 Ik ben bliej dat ik mit hullie niet mee-egaon ben.

Borculo *ɪk bɪn bli: dək ni:t mɛt e:ɪr mɛʃ bɪn əgɔ:n*
 Ik bin blie da'k niet met eer met bin egaon.

Winterswijk *ɪk bʌnəblɪj dəknet mɛtər of ɛ:rlø mɛtəgɔ:nəbʌnə*
 Ik bunne bliej da'k neet met aer/aerleu met-egaone bunne.

Didam *ɪksʌn of bʌnblɪj dəkmedərli nimegəgɔ:n zʌn of bʌn*
 Ik zun/bun bli-j da'k met eurlie nie mehgegon zun/bun.

Ewijk ik bin *of* se' ble'i dakmihœli nimegəgɔ'n bin
Ik bin/zeh bleh da'k mit hœllie nie meegegaon bin.

Geldermalsen ik sa i bla i dak me'i hɔli ni me'i gəgɔ:n zai
Ik zaai blaai da'k mee hullie nie meegegaon zaai.

NOORD-HOLLAND, ZUID-HOLLAND,
UTRECHT

H. Brok m.m.v. H. Scholtmeier

Over de spelling

De gehanteerde spelling sluit zoveel mogelijk aan bij die van het Nederlands. Dat wil zeggen dat *mandje* niet gespeld wordt als *mandju*, maar als *mandje*, omdat beide hetzelfde worden uitgesproken. Op dezelfde wijze: niet *ut* ("het"), maar 't. Het grote voordeel van zo'n omspelling is dat de tekst begrijpelijk blijft. Toch schiet deze spelling nog te kort, vandaar:

â	de gerekte <i>a</i> van <i>bak</i> (dus niet hetzelfde als <i>aa</i> !)
æ	de <i>e</i> in <i>werken</i> , maar dan meer open (bijna als in Engels <i>back</i>)
ao	de <i>o</i> in <i>roze</i> of de tweede <i>o</i> in <i>controle</i> (gerekte <i>o</i> van <i>kop</i> , òð)
è	de <i>e</i> in <i>bek</i>
ê	geeft rekking aan (als in <i>bek</i> , maar dan langer)
êu (zêuke)	geeft rekking aan (als in <i>deur</i>)
ù	de <i>eu</i> van <i>freule</i> (eerste deel van de tweeklank <i>ui</i> , als in <i>lui</i>)
sj	de <i>sj</i> -klank in <i>jasje</i> (één klank dus).

Hoewel minder dan elders in het land, zijn ook in het hier bestreken gebied diverse dialectwoordenboeken gepubliceerd. Zie daarvoor de literatuuropgave achterin deze bundel. Zo goed als al deze woordenboeken zijn minstens voorzien van een beknopte spellingsuitleg. Voorbeelden van spellingsbeschrijvingen zijn:

- G.J. Boekenooogen, *De Zaanse Volkstaal. Bijdrage tot de kennis van de woordenschat in Noord-Holland. Deel I*. Herdruk 1971, blz. 30-74: 'Overzicht van het vocalisme. Het consonantisme'.
- J. van Ginneken/A. Weijnen, *Drie Waterlandse dialecten. Deel I: grammatica, phonologie, klankleer*. Alphen aan de Rijn 1954, blz. XXIX-XXXIII: 'Aanwijzingen betreffende spelling en typografie'.
- J. Daan, *Wieringer land en leven in taal*. Herdruk Wieringen 1981, blz. XV-XVI: 'De spelling'.

- J. Pannekeet, *Het Westfries. Inventarisatie van dialectkenmerken*. Wormerveer 1995, blz. 35-53: 'Schrijfwijze(n) van het Westfries'.
- A.P.M. Lafeber, *Het dialect van Gouda*. Gouda 1967, blz. 11-12: 'Schrijfwijze der klanken'.
- B. Martens van Vliet/H. Scholtmeier, *De vollekstaol van de stad Uterech. Woordenlijst met gezegdes, uitdrukkingen en zinsneden opgeschreven in de Stad-Utrechtse uitspraak*. Utrecht [1995], blz. 28-31: 'De spelling'.

* *Noord-Holland*

- RND zin 82: Haar dochtertje is met een mandje naar 't bos gegaan. Ze is bramen gaan plukken.

Opmeer	dərmaɪtjə ismetəmantjə ne.əʃbusχa'n zistəbra'məpləkən D'r maidje is met'e mandje nee 't bos gaan. Z'iste brame plukke.
Krommenie	dər moɪs,i iʃmet ən kərəfi na.ʃbɔs əgə'n um bra'mə tə pləkə D'r maisie is met 'n korrefie na 't bos egaan om brame te plukke.
Haarlem	ha'r dɔχtərtjə is metəmantjə na:ʃbus χəχa'n sis bra'mə ga'n s.ʊəkə Haar dochtertje is met'e mandje na 't bos gegaan. S'is brame gaan soeke.

* *Zuid-Holland*

- RND zin 82: Haar dochtertje is met een mandje naar het bos gegaan om bramen te plukken.

Katwijk aan Zee	də ki,nt fan hɔr iʃ midən mə,'ntj,i næ.dbus tu'æg.æ.'n um brɛ'm tə zɔ'ukə De kiend fan heur is mi d'n mâtji nae'd bos toe egaen om brēm te zouke.
Rotterdam	dər dɔχtərtjə is medəmantjə na:rəʃbus χəgə'n um bra'mə tə pləkə D'r dochtertje is mè d'n mandje naar 't bos gegaan om brame te plukke.

Bergambacht dər dɔχtərti is mēdəmantʃi of mē dən bɪnəgi na ˈət bɔs ʊm
bræ mə tə plɔkə
D'r dochtertje is mē de mandjie / mē d'n binnegie na 't
bos om braeme te plukke.

* *Utrecht*

- RND zin 82: Haar dochtertje is met een mandje naar het bos gegaan om bramen te plukken.

Spakenburg dərderitʃən is mēdənmanʃki nɔrt bɔs əgɔˈn ɔm bræmɛls tə
plɔkɪ
D'r deeritjen is mē d'n mangkie naor't bos egaon om
brummels te plukk'n.

Maarsbergen hɔr dɛˈrɪŋə ismɪdən mǎˈntʃə nɔrt bɔs χəgɔˈn ʊmbramɛls
təplɔkə of tə zɔkə
Heur deernsje is mi d'n mândje nor't bos gegaon om
brummels te plukke / te zêuke.

Kokkengen dər dɔχtər is na ˈət bɔs χəgəˌn ʊm bræ mə tə zuˈkə || ən
mǎˈnt ||
D'r dochter is na 't bos gegaan om brame te zoeken || 'n
mand.

* *Noord-Holland*

- RND zin 83: Daar is een sport van die ladder.

Opmeer dərɪsənsport fəndilədər
D'r is 'n sport fan die ladder.

Krommenie dər ɪzən tre van di ladər of
D'r iz 'n tree van die ladder of.

Haarlem ɛr is ɔntrei fəndilədər
Er is 'n treej fan die ladder.

* *Zuid-Holland*

- RND zin 83: Daar is een sport van die ladder.

Katwijk aan Zee dər ɪz ən spɔrt fən də ladər
D'r iz 'n sport fan de ladder.

Rotterdam dərɪzəntreː vən di lɑdər
 D'r iz 'n tree vən die ladder.
 Bergambacht dər ɪs ən trej æiti leːr
 D'r is 'n treej uit'ie leer.

* *Utrecht*

- RND zin 83: Daar is een sport van die ladder.

Spakenburg dərɪzən spɔrt yteːleːər
 D'r iz 'n spɔrt uut'ee leer.
 Maarsbergen dər ɪzənsɔrt y'ti leːr
 Daor iz 'n spɔrt uut'ie leer.
 Kokkengen dərɪsən trej æ'taleːr
 D'r is 'n treej üt'e leer.

* *Noord-Holland*

- RND zin 29: De schoolkinderen zijn met de meester naar zee geweest.

Opmeer də skɔːlkɪndərə bɪnə mətəmeəstər neizeɪ vɛst
 De skoolkindere binne met'e meester nei zeej weest.
 Krommenie də skɔəlmeɪstər ɪz meʒə skɔəlkindərə æytəvɛst nazej
 De skoolmeester iz met'e skoolkindere uit eweest na zeej.
 Haarlem də sɔːlkɪndərə zɛɪn mətə meːstər nɑːr zɛɪ ɣəvɛːst
 De skoolkindere zɪjn met'e meester naar zeej geweest.

* *Zuid-Holland*

- RND zin 29: De schoolkinderen zijn met den meester naar (de) zee geweest.

Katwijk aan Zee də skɔːlkɪndərə bænə mɪtə meːstər meː nɑː zɛː əwɛːst
 De skoolkindere baenne mit'e meester mee nae zê eweest.
 Rotterdam dəsɔːlkɪndərə zɛɪn mətə meːstər nɑːr zɛɪ ɣəvɛːst
 De skoolkindere zɪjn met'e meester naar zeej ge-weejst.

Bergambacht də sʰɔ.ljʊŋəs di hebə metə meˈstər na, ze.ɪ gəveˌst
De scholjonges die hebbe met'e meester na zeej ge-
weest.

* *Utrecht*

- RND zin 29: De schoolkinderen zijn met den meester naar (de) zee geweest.

Spakenburg də ʃo.ˈlkindərə bin of binə metə mestər nɔr də zeːj əvest
De sjoolkindere bin/binne met'e meester naor de zeej
eweest.

Maarsbergen də sʰô.əlkindərə of fô.əlkindərə bin metə meˈstər nar
dəzeːjgəwist
De schoolkindere/sjoolkindere bin met'e meester nar de
zeej gewist.

Kokkengen də sʰɔ.ljʊŋəs di hebə metə meˈstər na, ze.ɪ gəveˌst
De scholjonges die hebbe met'e meester na zeej ge-
weest.

ZEELAND

R. Willemsen

Over de spelling

Voor de verantwoording van het spellingsysteem verwijzen we naar het *Woordenboek der Zeeuwse dialecten*. We volstaan hier met een paar korte opmerkingen.

- ao** in woorden als *naor, braome* (zin 82) is een *a*-klank die plaatselijk varieert van die in Eng. *all, draw* tot die in Hgd. *Grab*.
- oa** in woorden als *goan, broambeze* (zin 82) klinkt de *o* als in Nederlands *boom, boot*). Hij wordt echter als tweeklank gerealiseerd en varieert plaatselijk in uitspraak.
- æ** in woorden als *braem, gae* (zin 82) is een *e*-klank zoals die ook te horen is in de Engelse woorden *man, mad, hand*.

De *h* wordt, met uitzondering van Goeree-Overflakkee, in de Zeeuwse dialecten niet uitgesproken. Om praktische redenen zijn echter de woorden, waarvan bij vergelijking met A.N. vaststaat, dat ze met *H* beginnen (zoals *heur* in RND zin 82), van de aanduiding ' voorzien.

- RND zin 82: Haar dochtertje is met een korfje naar het bos gegaan om braambeziën te plukken.

- Hulst** ør dɔχtərkə is me ə mɑntjə nɔr ʃbçs χɔʊm brɔʊmbeʒə
trekə
'Eur dochterke is mee u mandje naor 't bos goan
broambeze trekke.
- Breskens** ør dɔχtərtʃi ɪʒ bi:jə mǎndə nɔj bɔs brɔ:m: gɔn trækɪ
| mǎntj(χ)i |
'Eur dochtertje is bie 'n mande nao 't bos braom'n
gaon trekk'n. | mandjie |
- Zierikzee** dər dɔχtərtjə is met ən mɑntjə nɛ, bus bræ:m gæ: pləkə
D'r dochtertje is met 'n mandje nae bos braem gae
plukke.

Goes dər dɔxtərt.j.ɪz mət ə mɑːnt.jə nɛ ʃbɔs χəg.æ. ʊm bræːm tə
ga. trækə
D'r dochtertje is met 'n mandje nae 't bos gegae om
braem te gae trekke.

Middelburg dər dɔxtərt.j.ɪz mɛd ə mɑːnt.jə nɑ ʃbɔs χəgɑːn ʊm brɔːmə
tə zukə | pləkə |
D'r dochtertje is met u mandje na 't bos gegaan om
braome te zoeke. | plukke |

• RND zin 83: Daar is een sport uit die ladder

Hulst dʊrz ən spɔrt ʌti ladər
Doar 'z 'n sport uit die ladder.

Breskens dər ɛzn spɔrt.ə fən di ladər
D'r es 'n sporte van die ladder.

Zierikzee dər ɪz ə spɔrtə vən di ladər
D'r is 'n sporte van die ladder.

Goes dər ɪz ən spɔrt.ɪ yti ladər
D'r is 'n sport uut die ladder.

Middelburg dər ɪz ən spɔrt fən di ladər
D'r is 'n sport van die ladder.

• RND zin 87: Die weg loopt krom, het is (om)weg langs daar.

Hulst di wɛχ lɔp krom - lɑːŋstɔːr ɛst ən ʊmwɛχ
Die weg lop krom - langst doar es 't 'n omweg.

Breskens di wɛ.χɔ krom - tɛznɔmwɛχ lɑŋʃ dɔrə
Die weg gao krom - 't es 'n omweg langs daore.

Zierikzee lɑŋz di kant ɪst ən ʊmwɛχ | krom | ɪn di wɛχt (zeldzaam)
wɔntən | |
Langs die kant is 't 'n omweg | krom | in die wegt
woont 'n nie.

Goes daz əŋ kromə wɛχ of wɛχt (plat) dɛ lɑŋz ɪzət ən ʊmwɛχ
of ʊmwɛχt (plat)
Da's 'n kromme weg - dae langs is 't 'n omweg/(om)-
wegt.

Middelburg daz əŋ kromə wɛχ - tɪz ən ʊmwɛχ lɑŋstæː
D's 'n kromme weg - t'is 'n omweg langs dae.

NOORD-BRABANT

P.H. Vos

Over de spelling

P.H. Vos, *Spellingsvoorstel i.v.m. dialectdictees in de provincie Noord-Brabant*, 1995 (verkrijgbaar bij het Provinciaal Genootschap in 's-Hertogenbosch).

Het voorstel is bedoeld om wat eenheid te brengen in de spelling van het Noord-Brabants, het maakt de gebruiker bewust van de keuzes die men moet maken, maar laat de vrijheid om die keuzes te maken (b.v.: noteert men precies wat men hoort of globaliseert men een beetje zoals bij de ABN-spelling om het woordbeeld duidelijker te houden: dus b.v. geen assimilaties en geen *p*, *t*, *ch* aan het eind van een woord i.p.v. *b*, *d*, *g* etc).

Hier volgt een verkorte weergave van het optekensysteem. Eerst de klinkers, links de korte en rechts de lange. Daarachter de voorbeelden in Nederlands, vreemde talen of soms dialect.

<i>ie</i> en <i>ie</i> .	Zoals in <i>Piet</i> en <i>pier</i> .
<i>i</i> en <i>ee</i>	Zoals in <i>gekir</i> en <i>keer</i> .
<i>i</i>	Als de <i>i</i> wat anders klinkt: <i>fist</i> = feest.
<i>é</i> en <i>ée</i>	Als in <i>stem</i> en <i>sanitair</i> (Nederlandse uitspraak).
<i>æ</i>	Als de klank anders is als <i>ee</i> , <i>ée</i> of <i>èè</i> of a-achtig.
<i>è</i> en <i>èè</i>	Als in <i>pet</i> en Fr. <i>air</i> (lucht).
<i>uu</i> en <i>uu</i> .	Als in <i>minuut</i> en <i>schuur</i> .
<i>u</i> en <i>eu</i>	Als in <i>put</i> en <i>deur</i> .
<i>ù</i>	Als de klinker anders is dan <i>u</i> en <i>ö</i> .
<i>ö</i> en <i>èù</i>	Als in <i>löss</i> en <i>freule</i> .
<i>oe</i> en <i>oe</i> .	Als in <i>boek</i> en <i>boer</i> .
<i>o</i> en <i>oo</i>	Als in <i>hond</i> en <i>hoor</i> .
<u><i>o</i></u> en <u><i>oo</i></u>	Als de klank anders is dan <i>o/oo</i> en <i>ò/ao</i> .
<i>ò</i> en <i>ao</i>	Als in <i>sok</i> en <i>controle</i> .
<i>a</i> en <i>aa</i>	Als in <i>bad</i> en Eng. <i>ask</i> (vragen).
<i>á</i> en <i>áá</i>	Als in <i>badje</i> en <i>zaak</i> .
<i>e</i>	Onbeklemtoonde u-achtige klank zoals in <i>de</i> en <i>me</i> .

Wordt soms ook wel met een apostrof aangegeven: *d'n*, *'t*, *'ne*, *'n*.

Een lange klank wordt hier dus aangegeven door de letter voor de korte twee maal te noteren (*ée*, *áá*) of door een punt te plaatsen: *ie.*, *uu.*, *oe*. In open lettergreep spellen we hier de lange klinkers met twee letters. Een naslag of tweetoppigheid wordt bij de lange klanken weergegeven

door een ^ op de tweede letter (b.v.: *dreûg* = droog). Als men niet zeker is van de uitspraak (b.v.: *béd* of *bèd*?), kan men de accenten weglaten (*bed*). Een dalende of stijgende tweeklank wordt aangegeven door een korte of lange klank (al dan niet met naslag) te laten volgen c.q. te laten voorafgaan door een *j* of *w* (*hòws*, *haojs* = huis; *bjist* = beest). Om misverstanden te voorkomen schrijve men *i-j/ee-j*, *eu-j*, *oo-w* (streepje ertussen). Als men de *ee*, *eu* of *oo* van *beek*, *beuk* of *boom* bedoelt, schrijve men *beejk*, *beujk* en *boowm*. Eventueel kan ook de ABN-spelling van tweeklanken gebruikt worden: *ei/ij*, *ou/au*. Een neusklank (nasalering) wordt aangegeven met ~ boven ieder letterteken (*hōōnd* is hond).

Medeklinkers: meestal zoals in het Nederlands. Om het woordbeeld duidelijker te houden kiezen we er hier voor *b*, *d*, *g* op het eind van een woord (of deel van een samenstelling) niet als *p*, *t*, *ch* te spellen, al klinken ze zo. De *G* stelt een stemhebbende *k* voor: Fr. *garçon*, *baG-boord* (bakboord). Verder:

t, *d*, *s*, *z*, *l*, *ŋ* zijn zogenaamde "weke dentalen" (vgl. Duitse *Mann*, *Wasser*).

sr, *zr*, *rs* of *rz* is de "sibilantische" of "suizende *r*".

ng in *bang*, *n-g* in *on-gans*.

nk als men *ngk* hoort (bank); *n-k* als men *n + k* hoort (*tun-ke* = tonnetje).

Helemaal correct zijn de Noord-Brabantse RND-zinnetjes overigens niet. Daarom volgt hier een lijstje met de juiste verklanking van het woord in het betreffende dialect. De nummers verwijzen naar de nummers in de zinnen: 1. *nòr*; 2. *gegaon*; 3. *brèmbisseme*; 4. *mì*; 5. *mèèndje*; 6. *no*; 7. *gegon*; 8. *-bizzeme*; 9. *laer*; 10. moet waarschijnlijk *wòrre* zijn; 11. moet *as* of *aas* zijn; 12. moet waarschijnlijk *-voogel* zijn.

- RND zin 82: Haar dochtertje ging met een korfje naar 't bos om braambezijs/braambeziën te plukken.

Teteringen *dər duxtərt.jə is me.ijət kœrfkə nɔ:dbus brɛmbeːzɪs gɔ:m pləkə*
D'r dochtertje is meej 't kœrfke nao 't bos brémbeezijs gaon plukke.

Roosendaal *dər mɛskən is meːjtkarəfkənɔʔ bɔsʒəgu'n um brɛ:mbeːzɪs tə pləkə*
D'r mésken ies meej 't kurfke nao 't bès gegoon om bréémbeezijs te plukke.

Tilburg	dər mæskə ɪs meːjəŋ kœrəfkə nɔrdbus χəɡu:n um brembezəmə tə pləkə D'r mèske is meej 'n kœrfke nor (1) 't bos gegoon (2) om brémbizzeme (3) te plukke.
Haps	œr de_rkə ɪs mɪːme:ntʃə nɔːd busχəɡəːn ʌm brʊ.mbe.ːrə tə plʌ.kə Ōr dérke is mi 'n mééntsje nò 't bos gegon um brom- béère te plukke.
Gemert	hœr darskə ɪsmɪ əmāːntjə nɔt bɔs χəɡɔn ʌmbrembɪzɪŋə tə pləkə Heur durske is mi (4) 'n māāndje (5) nò (6) 't bɔs gegòn (7) um brémbizzinge (8) te plukke.
Veldhoven	dərmæskə ɪsmɪ əmentjə nɔ də mɑːstχəɡɔn ʌm brembeːzɪs tə plœ.kə D'r mèske is mi 'n méndje nò de maast gegòn um brémbéézies te plökke.

• RND zin 83: Daar is een sport uit/van die ladder.

Teteringen	dɔ:r ɪzən spɔrt vən di liːr Daor is 'n sport vān die lie.r (9).
Roosendaal	dʌz nə spɔrt œti liːr D' us 'ne spòrt èut die liê.r.
Tilburg	dər ɪzənə spɔrtœtə leːr D'r is 'ne spòrt öt de leer.
Haps	dɔ:rɪzənə sprœːt fandi liːr Dòr is 'ne spreût van die liê.r.
Gemert	dɔ:r ɪzənəsprœːt ɔːtileːr Daor is 'ne spreût aojt die lééjr.
Veldhoven	dərɪzənsprœːt œtileːr D'r is 'n spraowt öt die leêr.

• RND zin 1: Als de kippen een sperwer zien, zijn ze bang.

Teteringen	az də kipə nə spɛrwɔr zin zɛn zə bɑŋ As de kieppe 'ne spérwer zien, zén ze báng.
Roosendaal	az də titə nə klɑːmpɛr zin dən zɛn zə bɑŋ Ás de tiette 'ne kláámper zie.n, dán zéén ze báng.

Tilburg	az dā kipə nə zɑntfə'gəl zin dan vʊrə zə bɑŋ Ás de kieppe ne zaandvoogel zien, dan worre (10) ze bang.
Haps	azdā hɛ nə ɛ nə spɛrwər zin da zin zə bɑŋ As de hénne éne spérwer zien, da zien ze bang.
Gemert	ã'stə hɛnə ənəspærwər zin hɛbɔzəskrik Áás (11) de hénne 'ne spèrwer zien, hébbe ze skrik.
Veldhoven	ɑ stəhɛnə nə klampərt of klampfəgəl zi:n zɛnzəbɑ ŋ As de hénne 'ne klamperd/klampvogel (12) zie.n, zén ze bang.

NEDERLANDS LIMBURG

H. Crompvoets

Over de spelling

De drie RND-zinnetjes zijn omgezet in de Veldeke-spelling. Deze spelling bestaat al zolang het tijdschrift *Veldeke* en de vereniging Veldeke bestaan, intussen al 70 jaar. In 1983 zijn de regels van deze spelling in een boekwerkje vastgelegd* en in het kort nog eens bij elkaar gezet in 1995**.

De Veldeke-spelling is van dien aard dat dialectteksten hierin geschreven goed leesbaar zijn en voor een breed publiek toegankelijk. In de praktijk voldoet ze goed, maar er zitten enkele hiaten in, die eigenlijk opgevuld zouden moeten worden. Met name is het niet mogelijk om aan te geven of een *ie*, *uu* of *oe* lang of kort wordt uitgesproken.

De *e* van *det* is de open, kort uitgesproken *e*-klank zoals men die hoort in de Nederlandse woorden *pet*, *hek*. In de Veldeke-spelling kan de *e* ook staan voor de toonloze klank zoals men die hoort in de Nederlandse woorden *de*, *'s*, *'n*. In de RND-zinnen vindt men die *e* bijvoorbeeld terug in *braomele*, *plukke*, *gegange*. De *è* van *dèt*, *bèn*, *mèt*, *mèngelke* spreekt men kort uit zoals de *ai* in het Franse *mais* "maar". De uitspraak van de *è* is geslotener dan de *e* van het Nederlandse *pet*, *hek* maar opener dan de *i* in *pit*, *wit*. De *ae* in *naet*, *maechje*, *laejer* is de lang uitgesproken *è*. In het Nederlands hoort men deze *ae*-klank in bijvoorbeeld *sanitair*. De *àè* van *màèntje* is de *e* van *pet*, *hek* maar dan lang uitgesproken. De *o* van *bos*, *do*, *no* is de open kort uitgesproken *o*-klank zoals men die hoort in de Nederlandse woorden *hok*, *stok*. De *ó* van *bós*, *brómbaere*, is de meer gesloten kort uitgesproken *o*-klank zoals men die hoort in de Nederlandse woorden *hotel*, *konijn*. De *ao* in *mitgegaon*, *braomele*, *nao* is de lang uitgesproken *o*-klank. Men hoort die in de Nederlandse woorden *rose*, *zône*. De *äö* in *äör* is de *ö* van het Duitse *Köln* maar dan lang uitgesproken.

Het accent circumflex (^) in *gegaôn*, *bîn*, *pleûke* geeft aan dat de *ao*, *i*, *eu* sleptonig worden uitgesproken. De slepton is gerekt en kent twee accenttoppen. Deze toon geeft aan het Limburgs dialect het specifieke, zangerige karakter.

De *ë* in *meeëtte*, *vroeë*, *neeët* is een *e*-achtige naslag. Deze klank klinkt ongeveer als de toonloze *e*.

Kenmerkend voor het Vaalser dialect zijn vormen als *mitjejange* en *jejange*. In dit dialect gebruikt men een *j* voor een *g*.

De overige, niet bij deze aanwijzingen behandelde, klanken klinken hetzelfde als in het Nederlands.

* J. Notten, *Aanwijzingen voor de spelling van de Limburgse dialecten*, uitg. Veldeke 1983.

** H. Cromptvoets, *De Veldeke-spelling in een notedop*. In: *Veldeke* 1995-5, blz. 131-133.

- RND zin 82: Haar dochtertje is met een korfje naar 't bos gegaan om braambeziën te plukken.

Venray ma.ʈʂə is mɪdə mē.ːŋʈʂə nɔ dəm buːs χəgðːn ʌm brɔ.ʌmbɛ.ˈrə
tə pləkə
Matsje is mit 'n maêngtsje no d'n bós gegaôn um bróm-
baere te plukke.

Nederweert øʀ meːχjə is mɛdə mæ.ɲtjə nɔʔ bɔs brɔ.mələ pləkə
Eur maechje is mèt 'n màëntje nao 't bos braomele pluk-
ke.

Echt ət meːtjə vʌnɔ̃ʀ is mɛdə kʌrəfkə nɔːdə bɔs brɔːmɔltə
pləkə
't Maetje van äör is mèt 'n kurrefke nao de bos
braomelte plukke.

Voerendaal hæʀ dəχtərkə of meːətjə is mɛ də meŋəlkə nɔːdər bəʃ
χəgəŋə fyːər brɔːmələ tə pləkə
Heur duchterke/meeëtje is mèt 'n mèngelke nao d'r busj
gegange fuuër braomele te plukke.

Vaals zi dəːtəʃə is mɛ.də meŋəʃə nɔʒənə bəʃ jəjəŋə fər brɔːmələ
tʂə pləkə
Zie deutersje is mèt 'n mèngelsje no junne busj jejange
fur braomele tse pleûke.

- RND zin 83: Daar is een sport uit die ladder.

Venray dɔzən sproːt yːti liːr
Do 's 'n sproot uut die lier.

Nederweert dɔːɪzən sproːduːti lɛːiər
Dao is 'n sproot oet die laejer.

Echt dɔːɪzən sprɔːt fʌndij lɛːiər
Dao 's 'n språdt van diej laejer.

Voerendaal dɔː ɪzən sproːət fan di lədər
 Dao 's 'n sjprooët van die ludder.
 Vaals dɔːə ɪzən sproːs fandə læːijər
 Dooë is 'n sjpoos van de laejer.

• RND zin 16: Ik ben blij dat ik met hen niet meegegaan ben.

Venray ɪk bɪn bli dedɪk mɪdər nɪzɪ mɪtχəgə:n
 Ik bin blie dèt ik mit ur nie zie mitgegaon.
 Nederweert ɪχ bən ble ˈi dæ dɪχ mɛ ʃ hɔːr neʃ bən mɛˈigəgəŋə
 Ich bèn bleej det ich mèt heur naet bèn maejgegange.
 Echt ɪg bʌn bli dæ dɪχ mɛt hʌ neʃ of neʃ mɛt hʌn bʌn mɛt
 χəgəŋə
 Ich bun blie det ich mèt hun naet bun mètgegange.
 Voerendaal ɪχ bɛ n blij dɑdɪχ mɛ t hʌneːət mɛ tχəgə:ŋə bɪn
 Ich bèn bliej dat ich mèt hun neeët mètgegaange bɪn.
 Vaals ɪʃ bɛ vrʉə dɑdɪʃ nɪt mɪt hən mɪt jəjəŋə bɛ n
 Iesj bè vroeë dat iesj nit mit heun mitjejange bèn.

BELGISCH LIMBURG

H. van de Wijngaard

Over de spelling

De RND-zinnen zijn omgespeld volgens de richtlijnen van de Veldeke-spelling.* De daarbij gebruikte tekens zijn al beschreven in de bijdrage over de spelling van de dialecten in Nederlands Limburg op blz. 126.

Karakteristiek voor een deel van de dialecten van Belgisch Limburg is dat men er sommige klinkers met onvoldoende ronding van de lippen uitspreekt. Dialectgebruikers in deze streken spreken de *uu* uit als *ie*, de *u* als *i*, de *eu* als *ee*, de *ö* als *e* en de *äö* als *ae*.

Ook in de dialecten van Bree en Bilzen komt dit verschijnsel voor. In zin 82 treedt het bijvoorbeeld op in de woorden *kèrrefke*, *plaeke* en *plikke*. In niet-ontrondende dialecten zouden deze woorden als *körrefke*, *pläöke* en *plukke* worden uitgesproken.

* Ook de Vereniging voor Limburgse Dialect- en Naamkunde heeft overigens een dialectspelling voor de Limburgse dialecten ontwikkeld. Dit spellingssysteem wordt beschreven in: J. Cajot (red.), *Hoe maak ik een dialectwoordenboek*. Hasselt 1995.

- RND zin 82: Haar dochtertje is met een korfje naar 't bos gegaan om braambeziën te plukken.

Lommel hø,r dõ'xtøkən ɪ,s mē,ə kær'fknæ jbo,s χuŋ brē ,mbøsn
plø'ŋ

Hur dochterken is mi e kørrefke ne 't bós gón brem-
busn plukng.

Bree he'r mē'stnis mēdə kær'fkə nōdə buz brū 'mbi'rə plē 'kə
Haer maestn is mèt e kèrrefke no de bós broeëmbejere
plaeke.

Sint Truiden ər dəxtøkə of mē ,tskə ɪz bēnə kær'f of bədə kær'fkə nōj
bōs χəgu ,ŋ brumbē'rə gōn trækə
'r Dochterke/mètske is bè ne kurref/but e kurrefke no 't
bos gegoon broembaejre gon trekke.

Zonhoven	hø:R dōχtærkē ε,z bε,də kARəfkə nɔ də bɔs χɔ' brəmbe'RO plākə Heur dochterkn ès bèt e kurrefke no de bos gao brom- bere plukke.
Bilzen	εr dɔxtærkə is mətər kεrəfkə nu,ʔ də bus χ.əgəŋə bru,ʔm'lə plɪ,kə Èr dochterke is mèt 'r kèrrefke noeë de bós gegange broeëmele plikke.

• RND zin 83: Daar is een sport uit die ladder.

Lommel	dərɪzən sproʔt kə pət ɪ,n di leʔr D'r is 'n sproeët kapot in die lejer.
Bree	dɔR ɪz ən spru,ʔts fanə le,jʔR Dor is 'n sproeëts van e lejer.
Sint Truiden	dɔ,z ən sproʔt fan də li:ʔr Dó's 'n sprót van deh lejer.
Zonhoven	dozən sproʔət fan de'j li:R ɔ:f Dó 's 'n sproeët van daej lier aof.
Bilzen	dʔz ə spru,ʔt o,ʔtə lədər D'us e sproeët out de ledder.

• RND zin 91: In 't lommer is 't best.

Lommel	ɪ,n də lómərtɪ,ʂt bε,s'ɪ,n In de lómmer is 't bèstn.
Bree	ɪnə ky,lə fā'ɪ ɪsəd bestə In e kuullesjaai is 't bèste.
Sint Truiden	ɪn də lu,mər ɪzdəʂ bestə In de loemmer is 't 't bèste.
Zonhoven	ε,nə kylə sχɔ'j ε,zd bastɪn En e kuulleschaoi ès 't bustn.
Bilzen	ɪn də kiləʂɔ'i ɪzət of ɪsət əd bestə In de kiellesjaoi is 't'is 't 't bèste.

VLAAMS-BRABANT, ANTWERPEN

R. Belemans

Over de spelling

Naar het voorbeeld van de werkgroep dialectdictees van het Noord-Brabants Genootschap, werd midden 1996 in Vlaams-Brabant een werkgroep Dialectspelling opgericht. Daarin zetelen naast vertegenwoordigers van de Leuvense en Brusselse Academie - twee dialectverenigingen die elk reeds voordien een eigen spelling hadden ontworpen - ook geïnteresseerden uit andere Brabantse plaatsen. Bedoeling is om voor de Brabantse dialecten een eenheidsspelling uit te werken die als model of referentiesysteem kan gebruikt worden bij het vastleggen van de spelling voor afzonderlijke dialecten. Op 22 augustus 1996 vond aan de KULeuven een gemeenschappelijke vergadering plaats van een tiental Noord- en Zuidbrabantse dialectspellers. Na van elkaars beregingen kennis te hebben genomen, werd besloten dit groot-Brabants overleg ook in 1997 verder te zetten.

Met het oog op dit overleg tussen dialectauteurs uit heel het Brabantse gebied, inventariseerde de heer W. Wellekens de spellingen waarmee in de bestaande Zuid-Brabantse systemen de diverse klanken tot nogtoe aangeduid worden. Uit die vergelijking destilleerde hij vervolgens een eerste voorstel voor een Brabantse eenheidsspelling. Bij de omspelingen van de RND-zinnen voor vijf Vlaams-Brabantse en vier Antwerpse plaatsen in deze bijdrage is deze eenheidsspelling gehanteerd. Ze werd door de ontwerper ervan uitvoerig beschreven in R. Belemans, W. Wellekens (red.), *Brabantse dialecten in de kijker*. Publicatie bij de Brabantse Dialectendag 5 oktober 1996 te Leuven (= *De Brabantse Folklore en Geschiedenis* 290-291), blz. 61-81; inz. 78. Het moge daarom volstaan hier slechts op enkele bijzonderheden van dit systeem te wijzen.

1. Het accent aigu (´) duidt op een meer gesloten uitspraak, het accent grave op een meer open uitspraak. Zo staat bv. de *i* voor de klinker uit het Nederlandse 'bit' en de *í* voor de meer gesloten tegenhanger in het Nederlandse 'biet'. De *è* duidt de lange klinker uit het Franse 'soeur' aan, die de meer open variant is van de *eu* uit het Nederlandse 'deur'. De enige uitzondering hierop is de spelling *òè* ter aanduiding van de lange *oe* uit bv. Ndl. 'boer'.

2. De meeste lange klinkers worden met twee lettertekens weergegeven, maar in drie gevallen is voor gebruik van het accent circonflex (^) gekozen.
3. Tweeklanken worden weergegeven door de tekens van de afzonderlijke klinkers te combineren.
4. De schwa wordt net als in het Nederlands met het teken e weergegeven, dat ook voor de halfopen e van bv. Nederlands 'bed' gebruikt wordt.
5. De eind-n van de meervoudsuitgang en de werkwoordvervoeging wordt niet geschreven. Daarentegen worden overgangsmedeklinkers tussen twee klinkers wel gespeld.
6. In dit systeem wordt het onderscheid tussen lange en korte klinkers op tweevoudige wijze weergegeven: de lange klinker wordt met twee tekens (of ^) gespeld én de medeklinker na een korte klank wordt zoals in het Nederlands verdubbeld.

In de omspelling is geen rekening gehouden met diacritica. Halflang werd als lang geïnterpreteerd.

** Vlaams-Brabant*

- RND zin 82: Haar dochtertje is met een korfje naar 't bos gegaan om braambeziën te plukken.

Tienen	AR maskən eʒ betə kɑrˀfkə nɔ də bɔs ɣɔm brɔmbæˀizə plakə of trəkə Ur masken es bet e káfekə nɔ de bɔs gon brombèize plákke/trekken.
Leuven	ɛˀr dɔɣtərəkən es me ə kərˀfkə nʉdəm bɔs ɣɔm bræmbæˀzə plikə Éér dochterken es mi e kerefke nòè dem bɔs gon brèmbêze plikke.
Brussel	əj maskə es me ə kɑrˀfkə nɔ dəm bɔs ɣum brumbæˀzə trəkə Ej maske es me e kurfke nɔ dem bɔs goen broembêze trekke.
Sint-Mar- tens-Lennik	li dɔɣtər es me ə kɑrˀfkənɔ dəm bɔs ɣum bræˀmbæˀzn trəkən Uj dochter es me e kurfke nɔ dem bɔs gón brêmbèezn trekken.

Londerzeel ʌːz dɔχtərkən es mejə kʌrˀfkən nɑ dbʊs χam brɛːimbeːzn
 trɛkən
 Eus dóchterken es mej e kurefke na 't bós gan brêim-
 beezn trekken.

* *Antwerpen*

- RND zin 82: Haar dochtertje is met een korfje naar 't bos gegaan om braambeziën te plukken.

Brasschaat øːr dɔχtərkən iːs meːə māntʃə nɔːˀ j bɔs dɔrəbeːzə gɔ̃ːˀ
 ply.kə
 Ur dochterken ís me e mùantsje nor 't bos dórebeeze
 gon plúkke.

Lier øːr duːχtərkəniz meːə kʌrˀfkə nɔːjˀbɔs χʊm brembeːˀzə
 ply.kə
 Ur dóchterken ís mee e kurfke nð 't bos gón brem-
 beeize plúkke.

Turnhout ør dɔːχtərkə iz meːə kœrˀfkə nɔːˀr tɔʃ bɛːmbizmə gɔ̃ːˀ
 ply.kə
 Èr dochterken ís me e kërefke nor 't bos brembízme
 gon plúkke.

Westerlo hœːr dɔχtərkə iːs meːnə kœrf χɔːbreːmbeːzə plʌ.kə
 Hèur dochterke is me ne kërf gò brembeeze plukke.

* *Vlaams-Brabant*

- RND zin 83: Daar is een sport uit die ladder.

Tienen dɔ ez ən sprɔːut fan deː liːˀr af
 Do es en sprôet van dê lieër af.

Leuven duz ən sprɛt of splet (*gewoonlijk*) uːˀtə liːˀr
 Doe 's en spret/splet oëët de lieër.

Brussel dər ɛʃ ən sɔt fan deːj liːˀr af
 Der es en sput van dej lier af.

Sint-Mar- dus nə spɛt ʌːtə of ɔːˀtə liːˀr
 tens-Lennik Doe 's ne spɛt eut / ôët de lieër.

Londerzeel dər ɛs nə spɛt fan də liːˀr
 Der es ne spɛt van de lieër.

* *Antwerpen*

- RND zin 83: Daar is een sport uit die ladder.

Brasschaat	dər iʒ ə ⁿ spɹ,rt fɑ,n di lɹ,ʔr Der ís en spurt van dí lieër.
Lier	du ^ʔ r i,z ə ⁿ spært u,ʔti li:ʔr Dooër ís en spërt ooët dí lieër.
Turnhout	dər izə ⁿ spart fāndi lɹ,ʔr Der ís en spurt vān dí lieër.
Westerlo	dəʒə ⁿ spæt fɑ,n di lɹ,ʔr Dö 's en spët van dí lieër.

* *Vlaams-Brabant*

- RND zin 95: Een koele kelder is goed voor het bier.

Tienen	nə ky,ilə keldər es ʒo,:(t) fər ʃbe:r Ne kuujle kelder es good ver 't beer.
Leuven	nə ku,ilə keldər es ʒu,:(t) fe'ʃbi Ne kòèle kelder es gòè vee 't bie.
Brussel	nə ko:lə of ko,ilə keldər es ʒo, fə'ʃbe Ne koele kelder es goo ve 't bee.
Sint-Mar- tens-Lennik	nə ku'lə of nə ka ^o kelər es ʒu' fə'ʃbi Ne kòèle/kâë keler es gòè ve 't bie.
Londerzeel	nə ku,ilə keldər es ʒu' fə dbi:r Ne kòèle kelder es gòè ve 't bier.

* *Antwerpen*

- RND zin 5: Op dat schip kregen ze beschimmeld brood.

Brasschaat	u,p dɑ, sʒip kre, gəzə bəʒximəʎ bro:ʔt ll bəʒxi, məʎ bro:ʔt ll Oep da schíp kreege ze beschimmeld brooëd.
Lier	up di ^m bu:t kre, iʒn zə bəʒx'y, məʎ bru:t Oep dien bòèt kreeign ze beschúmmeld bròèd.
Turnhout	u,p dɑ sʒip kre, gəzə bəʒxy, məʎ bru:ʔt Oep dá sjchíp kreege ze beschúmmeld broeëd.
Westerlo	u,p dɑ, sʒi.p kre, gəzə bəʒxy, məʎ bro:ʔt Oep da schip kreege ze beschúmmeld brooëd.

OOST-VLAANDEREN

J. Van Keymeulen

Over de spelling

De spelling die we voor de Oost-Vlaamse plaatsen gebruikt hebben, is gebaseerd op de spelling van het *Woordenboek van de Vlaamse Dialecten** (zie WVD Inleiding: blz. 39-41). We hebben deze spelling echter aangepast, om volgende redenen.

In de eerste plaats is het zo dat een spelling die de dialectklanken zo getrouw mogelijk weergeeft, erg moeilijk te lezen is. Leesbaarheid heeft te maken met een aantal principes die ook vigeren in de A.N.-spelling, de spelling die voor elke lezer hoe dan ook het referentiekader vormt. Daarom hebben we onze spelling dicht bij de A.N.-spelling laten aanleunen. In de tweede plaats is het mogelijk in een inleiding op een spelling de regelmatige klankverschijnselen te beschrijven en daar uit te leggen wat de klankwaarde is van de gebruikte letters. In Eeklo staan de letters *-kk-* als in *mikken* voor een glottisslag; de *r* in Gent wordt gebrouwd (de zgn. Franse *r*) enz.

We hebben in onze spelling het principe van de gelijkvormigheid ingevoerd. Dat betekent dat de woorden apart worden geschreven (behalve de enclitische vormen) en zoveel mogelijk op dezelfde manier worden gespeld (dus niet *uitie* in Geraardsbergen maar wel *uit die*). Assimilaties, vooral die over de woordgrens heen, worden dus niet verantwoord, evenmin als de verstemlozing op het einde van woorden. Ook worden medeklinkers verdubbeld, net zoals in het A.N., om aan te geven dat de voorafgaande klinker kort is als in b.v. *schutter*.

Een dergelijk spellingsysteem houdt in dat men inzicht heeft in de fonologische en morfologische structuur van het dialect. In Gent b.v. valt de eind-*n* weg in infinitieven die eindigen op *-en*, vandaar *kunne mikke* in zin 92, in tegenstelling tot Eeklo *kunnen mikken*, hoewel daar *kunne* wordt gezegd (de eind-*n* van *kunnen* gaat daar op in de begin-*m* van *mikken*). Bij de verkleinwoorden moet men uitmaken of het suffix *-ken* of *-ke* is om te weten wanneer de wegval van de eind-*n* in *-ken* een louter assimilatieverschijnsel is of niet. De spelling is ook (licht) etymologiserend. Om de band met de A.N.-spellingbeelden te bewaren, werd de *h-* behouden hoewel ze in het Oost-Vlaams niet wordt uitgesproken. Overigens is het zo dat er bij het ontwerpen van een

dialectspelling heel wat ruimte is voor eigen interpretatie omtrent de klankverschijnselen die men wil verantwoorden.

Opm.: de ə staat voor een doffe e (als in het lidwoord *de*) in tweeklan-ken.

* Zie: *Woordenboek van de Vlaamse Dialecten*, Inleiding, Gent - Tongeren 1979, 38-42

- RND zin 82: Haar dochtertje is met een korfje naar 't bos gegaan om braambeziën te plukken.

Eeklo y,ər dɔːχtərkən ɛ's me' ə kɑːrvəkənɔr dəm bɔ's
brʉ'mbæːərs χɔən træ'ʔən
Huuər dochterken es mee een kurveken nor den bos
brððmbèèərs gððən trekken.

Beveren ər dɔːχtərkən of mæskən is me'jə kɑːrəfkənɔr dəm bɔs
brumbeːzə gon trɛ_kən
Heur dochterken/mesken is mee een kurrefken nor den
bos brombezen gon trekken.

Gent ø,r klɑːn æs me'jəŋ kɑːrvəkə nor ʔbɔːz brʉ'mbeːˈizə gðin
træːkə
Heur klaan es mee een kurveke nor 't bos brððmbezen
gððən trekke.

Ronse ɪr dɔːχtərki ɛs meːjə pʉndərki nɔr dm bɔ's χuːm
brɪːəmbɛːzɪs [χuːn] trɛːkn
Heur dochterkie es mee een pððnderkie nor den bos
goen brieəmbezies (goen) trekken.

Geraardsbergen ɛːr mæskən ɛs me' ə kɛrfkənɔr dəm bɔs χuː rambānz
trækn
Heer masken es mee een kerfken nor den bos goen
rambanzen trekken.

- RND zin 83: Daar is een spurte uit die ladder.

Eeklo tər ɛːz ə spɑːrt ʌti liːərə
Ter es een spurte uit die lieære.

Beveren dər ɪs nə spɑːrt fən di liːər
 Dor is ne spurt van die lieər.
 Gent dər æz ə spɑːrtə vān di liːrə
 Der es een spurte van die liere.
 Ronse tər ɛːz ən spɔrtə vən drː liːrə
 Ter es een sporte van die liere.
 Geraardsbergen dər ɛzn spɔrt ʌːˈti liːərə of ɑːˈti liːərə
 Der es een sport uit die lieərə / aat die lieərə.

• RND zin 92: Een schutter moet goed kunnen mikken.

Eeklo nə sʰɑːtər muː ʰuː kənə miəʔən
 Ne schutter moe goe kunnen mikken.
 Beveren nə sʰɑːtər mut ʰuː kənə miːrən
 Ne schutter moet goe kunnen mieren.
 Gent nə sʰɑːtərə muː ʰuː kənə miːkə
 Ne schuttere moe goe kunne mikke.
 Ronse nə sʰɑːtər moːː ʰoː kənə lɪŋkən
 Ne schutter moe goe kunnen lunken.
 Geraardsbergen nə skɑːtər muː ʰuː kənə miːkən
 Ne skutter moe goe kunnen mikken.

FRANS- en WEST-VLAANDEREN

H. Ryckeboer

Over de spelling

De uitspraakspelling van het *Woordenboek van de Vlaamse Dialecten* * is een compromis tussen het vertrouwde spellingbeeld en een fonetisch-fonologische spelling. Om de leesbaarheid niet bemoeilijken hebben de leertekens in de regel dezelfde uitspraak als in het Standaardnederlands. Er zijn geen letters of tekens gebruikt die niet voorkomen in de Nederlandse spelling, met een uitzondering voor de ə (omgekeerde e), die staat voor de doffe e of "schwa". Anderzijds blijft ze vasthouden aan het principe van "één klank, één teken". Zo is er geen verdubbeling van de consonant na een gesloten lettergreep. Principieel worden voor lange klinkers dubbele tekens gebruikt en voor korte klinkers enkele. Hierop vormen *ie*, *uu*, *en* *oe* een uitzondering. Ze stellen korte klinkers voor, zoals in het Standaardnederlands. Waar ze lang worden uitgesproken krijgen ze een plat streepje bovenop. De tweeklanken *ei* en *ui* hebben dezelfde waarde als in het Nederlands; alle andere tweeklanken worden gevormd door een combinatie van een korte of lange vocaal met een halfvocaal *j*, *w* of de ə.

De assimilatieverschijnselen binnen het woord worden in de spelling weergegeven, bijv. 'uuzweeə' voor het Frans-Vlaamse "huiswei". Als er in het Woordenboek langere woordgroepen of excerpten uit een zin worden opgenomen is het de gewoonte om ook de assimilatie over de woordgrens heen te verantwoorden, ook al schaadt dat soms de leesbaarheid. Fijne fonetische schakeringen als verschillende uitspraken van de *r* of vervanging van een *k* of *t* door een glottisslag worden niet verantwoord. Overigens hebben de gespelde consonanten of consonantverbindingen dezelfde uitspraak als in het Nederlands. Daar worden aan toegevoegd *zj* voor de 'g' van "gendarme", *G* voor de 'g' van "gobelin" en *n-g* voor de uitspraak van die lettercombinatie als in "ingang". Het was een verkeerde beslissing om de intervocalische tenuisverschuiving (*p*, *t*, *k* wordt *b*, *d*, *G*) niet te verantwoorden. Dat wordt in de jongste afleveringen niet meer toegepast.

* Zie: *Woordenboek van de Vlaamse Dialecten*, Inleiding, Gent - Tongeren 1979, 38-42

- RND zin 82: Haar dochtertje is met een korfje naar het bos gaan braambeziën plukken.

* *Frans-Vlaanderen*

- Zuidkote nør me'ɪʃə ɪ,z əg, ũ'n nɔ ʃbʌ,ʃ of nɔ tæ'st me, æ klɪ, ẽ pã'æɪtʃə
um brã'mɪs tə træk'n
Neur meisjə iz əgððn nɔ dbusj / nɔ 't est mee e kleeən
paærtjə om braaməls te trek'n.
- Bollezele nør me'ɪʃə ɪ,z əg, ũ'n ɪ,n ʃbʌ,ʃ me, æpã'pãɪtʃə um
katə'ne, ɪn of katəbejərs tə træk'n
Neur meeəsjə iz əgððn in dbusj med e kleeən pañjærtjə
om katəbejərs tə trekə.
- Hazebroek nør klɪ, ẽ meʃə ɪ,z əg, ũ'n ɪ,n ʃbʌ,ʃ mæd ẽ klɪ, ɛnə pã'ɛr um
katəbejərs tə træ'ɪn
Neur kleeən misjə iz egððn in dbusj med ə kleeənə paər
om katəbejərs tə trekən.

* *West-Vlaanderen*

- Brugge ər dɔxtərt jən iz mæd ə mandək,jə nɔ ʃbʌs χəgʊ'n um
brɔ'mbejərs tə gɔn træk'n
ər dochtərtjən is med ə mandək,jə nɔ dbus, z'is brom-
bejərs chððn trekən.
- Pervijze ər me,ʃj iz nɔr ʃbʌz me'jə mandɪ,gə - zɪs χɔ,m brã'mbejərs
træk'n
Eur meesj iz nɔr dbuz meej ə mandiegə, z'is chððm
brambejərs trekng.
- Poperinge nør dɔxtərtjɪ of meʃɪ ɪ,z me,jə pañjərtjɪ of pã'æɪtjɪ nɔ ʃbʌ,s
- zɪ,z brɔ'mbejərs χŭn træk'n
Neur dochtərtjie/meesjə iz meej e pangərtjie/paærtjie nɔ
dbus, z'iz brombejərs chððn trek'n.
- Kortrijk ər dɔxtərkə me,də mandɪjə nɔ dəm bʌz brɔ'mbe'zɪs χɔ'n
trækən
Eur dochtərkə e meə mandəkə nɔ dəm bus, braambeizn
gððn trek'n.

- RND zin 83: Daar is een sport uit die ladder.

** Frans-Vlaanderen*

Zuidkote	tɪ.z æ sprɪŋkəl vān di of yti lɪrərə Tiz e sprɪŋkəl van die/uutie leeərə.
Bollezele	tɪ.z æ sprɪŋkəl tə kort ɪn də lɪrərə Tiz e sprɪŋkəl tə kort in də leeərə.
Hazebroek	tɪmāŋkɪ'ə; æ sprɪŋkəl ɪn di lɪrərə t Mankeeəd e sprɪŋkəl in die leeərə.

** West-Vlaanderen*

Brugge	dər ɪz ən spɔrt ytə le.rə spɔrtə Dər ɪz ən spɔrt uutə leere spɔrtə
Pervijze	tɪ ɛ spɔrtə g.əbro:kŋ van dlɪrərə Ti ən spɔrtə gəbrookŋ van dlèère.
Poperinge	tɪ. æ spɔrkyt fān də lɪrərə Ti e spɔrk uut fan də leeərə.
Kortrijk	tər æz ən spɔrtə van di lɪrərə Tər ez ən spɔrtə van di leeərə.

- RND zin 12: Ze hebben met hun vijven drie liters wijn uitgedronken.

** Frans-Vlaanderen*

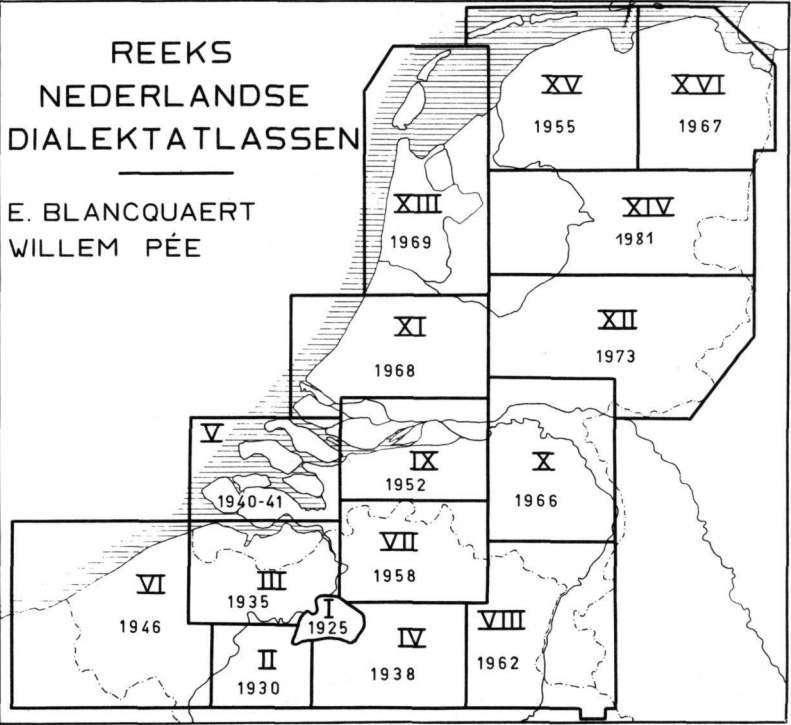
Zuidkote	zæn mə yv.vn dri kan wɪn æ .dru.ŋkn Zen me fuuvən drie kann wien edroengkn.
Bollezele	zæn dri litərz win ædruŋkn mə yv.vn Zen drie lietərz wien edroengkn me fuuvn.
Hazebroek	ū.ərn.æ'ldərn vyvn zæn dri litərz win ædruŋkn Oər nuldərn vuuvn zen drie lietərz wien edroengkn.

** West-Vlaanderen*

Brugge	zæn ʌndərsχənvyvən dri litərz win ytχədru.ŋkən Zen undərschən vuuvən drie lietərz wien uutχədroengkən.
Pervijze	zæ mə fyvn dri litərs win ytχədruŋkn Ze mi fuuvn drie lietərs wien uutχədroengkn.
Poperinge	zæn mə yvvn dri litərz win ædruŋkn Zen me fuuvn drie lietərz wien edroengkn.

Kortrijk

me d eldærskønnyvn ænzæ dri: litærz wi,n ytχæzð·pm of
ytχædruŋkn
Med elærskøn vuuvn enzæ drie lietærz wien uut-
chæzoopm/uutchædroengkn.

Reinaert-vertalingen in dialect: Tussen literatuur en enquête

Het hoofdthema van de vierde Nederlandse Dialectendag en dus ook van dit *Dialectenboek* is de *Reeks Nederlandse Dialectatlassen* (RND). Zoals elders uiteengezet wordt, is de RND een groots opgezette enquête naar dialect- of taalverschijnselen aan de hand van een groot aantal zinnen. De inhoud van de circa 140 zinnen, die daarbij ter vertaling werden voorgelegd, is nogal eens opmerkelijk van aard, om niet te zeggen merkwaardig. De reden hiervoor is niet een gebrek aan literair talent bij de samensteller, maar vooral de intentie om achter de realisatie van bepaalde klinkers en medeklinkers in bepaalde posities te komen. Dit moest bovendien zo economisch mogelijk gebeuren, vandaar zinnen als “Ze hebben met hun vijven drie liters wijn gedronken” (zin 12) of “Na schaftijd spannen we ‘t paard in de nieuwe kar” (zin 74) en de ambivalente zin “Een getrouwde vrouw moet kunnen naaien” (zin 110). Deze vorm van enquêtering door middel van vertalingen is inmiddels binnen de dialectologie om verschillende redenen vrijwel verlaten. Zinnen dwingen namelijk bij vertaling tot constructies die in dialect ongebruikelijk zijn, of tot de vertaling van woorden die in bepaalde dialecten niet bestaan, en zo zijn er meer redenen.

Toen de dialectologie nog in de kinderschoenen stond en eigenlijk als vakdiscipline nog niet bestond, was “enquêtering” door middel van vertalingen een gewone zaak. Zo liet Johan Winkler eind vorige eeuw de *Parabel of Gelijkenis van de Verloren Zoon* uit het Evangelie van Lucas (hoofdstuk 15, vers 11-32) in een groot aantal dialecten vertalen. Het resultaat daarvan publiceerde hij in het *Algemeen Nederlandsch en Friesch Dialecticon* dat in 1874 verscheen. Deze omvangrijke uitgave in 2 delen omvat maar liefst 186 vertalingen in dialect en de plaatsen waaruit deze vertalingen kwamen bestrijken een gebied dat loopt van Duinkerke (Noord-Frankrijk) tot Kaliningrad (Litauen) met als noordgrens de Duits-Deense staatsgrens en als zuidgrens de lijn Duinkerke - Maastricht - Bonn - Berlijn - Kaliningrad, totaal 34 plaatsen in België, 47 in Duitsland, 2 in Frankrijk, 1 in Litauen, 95 in Nederland en 2 in Polen. Winkler haalde zijn inspiratie uit een uitgave, waarin F.J. Stalder in 1819 ruim 70 Zwitserse versies van de *Verloren Zoon* publiceerde. De publikatie van Stalder komt op zijn beurt weer

voort uit een oudere traditie, die in 1770 in gang gezet werd door de Keltoloog Jacques le Brigand met een uitgave van Bretonse teksten, waaronder de Parabel van de Verloren Zoon.

Het is hier niet de plaats om hier verder op in te gaan, maar het is een feit dat dialectvertalingen al een lange geschiedenis hebben. Aardig om te noemen is overigens nog de min of meer vergelijkbare uitgave *Nooit de moed opgeven* uit 1979, waarin Eugène Mattelaer 310 vertalingen van een tienregelig gedicht van eigen hand publiceerde. Dit vooral merkwaardige boek omvat niet alleen vertalingen in dialect, maar ook in alle denkbare talen ter wereld tot en met in Braille en Morse toe!

In deze bijdrage gaat het om dialectvertalingen van het Middelnederlandse dierenepos *Van den vos Reinaerde*. Van deze tekst zijn in de loop der eeuwen talrijke Nederlandse vertalingen, hertalingen en bewerkingen verschenen. Van toneel- tot en met stripbewerkingen aan toe. Een uitputtende opsomming daarvan is te vinden in J. Goossens, *De gecasteerde neus. Taboes en hun verwerking in de geschiedenis van de Reinaert* (1988, blz. 134 en volgende). In deze bibliografie bevinden zich ook enkele vertalingen in dialect en in het Fries, namelijk:

Gronings [Oldambt]: *Van den Vos Reinaerde, oet 't Middelned. vertoald in 'n Grönneger tongval* door J. Dijkstra (1921) = Goossens nr. 29.

Zeeuws: *Het bèèste-verhaal van den Vos Reinaerd uut den Middel-eeuwsen tekst beriemd verzeeuwst* door J. Kousemaker (1981) = Goossens nr. 57.

Limburgs [Beek]: *Diergedicht uit de oudheid. "Van den Vos Reinaerde" naar een originele vlaamse vertaling in Beeker dialect omgewerkt* door J. Wouters zg. (1963) = Goossens nr. 106.

Brabants [Leuven]: *Roënoot de vos nooverteld in 't Leives en up roëm gezet* door R. Poinet (1995). Nog niet bij Goossens.

Drents [Sleen]: *Reiner Robâârd (fragmenten)* door J. Naarding (1966). Niet bij Goossens.

Fries: *Rein de Foks nei it âldste Flaemske hânskriift forfryske* door K. Bruinsma (1980) = Goossens nr. 20.

Fries: *Rjochtdel. In boartlik rymstik*, een toneelbewerking door F. Dam (1953) = Goossens nr. 24.

Het hier gekozen fragment komt uit het eind van de Reinaert. Het verhaalt hoe Belijn de ram zich naar het hof van Koning Nobel gespoed heeft met een brief van Reinaert de vos. Deze brief bevindt zich tot verbazing van de koning in de reistas van Reinaert. In de Comburgse

redactie van Reynaert I, uitgegeven door W.Gs Hellinga (1952) beslaat deze passage regel 3330-3354. De Nederlandse vertaling is van de hand van Karel Jonckheere (1978). Alleen al aan de wisselende lengte van de dialectvertalingen is te zien dat de verschillende auteurs zich niet aan de letterlijke tekst gehouden hebben. Dit kan overigens ook veroorzaakt zijn doordat ze verschillende versies van het origineel gebruikt hebben. De vrijheid die zij zich veroorloven bij hun vertalingen geeft van de andere kant toch ook enig inzicht in hun literaire opvatting, dan wel in de vertaalbaarheid van het origineel. In die zin kunnen deze vertalingen dus zelfs gezien worden als een heel vrije vorm van een enquête.

In de door Naarding (1966) vertaalde fragmenten ontbreekt de gekozen passage. Daarom is om te beginnen uit zijn Drentse vertaling een gedeelte uit het begin van de Reinaert gekozen (Hellinga 1952, Combrugse redactie regel 41-61). Om te demonstreren dat ook de Nederlandse vertalingen ver uiteen kunnen lopen wordt daarbij de "hertaling" van Ernst van Altena uit 1991 afgedrukt. De Friese toneelbewerking van Dam (1953) is overigens niet bij deze vertalingen opgenomen. De door de auteurs gebruikte spelling is voor zover technisch mogelijk gehandhaafd.

Regel 41-61:

Drents (Sleen): Naarding (1966, blz. 40-41).

De Pinksterangel lag op 't land;
In blad en blöi stün 't zoorste zand.
En Nobel, könink van 't gedeerte,
in 't hart verhollen van begeerte
nå lof en eerbetöön, hüm bracht van al het edel ååld geslacht,
rüüp elk ten hove in die dagen.
Men zag z' in tjochten togen, jagen
en rien en rossen allerwegen,
die van de hofdag anzeg kregen.
Allèn de vos höl zük ketük,
want Reiner was te gúúd bij stük.
Met mennig hadde 't lang niet liek
in könink Nobels grote riek.
Wel schörft hef schöökt zük. 't Vossien wüs
dadd' zük de pokkel waren müs,
benaam an 't hof, dåår mennig was,
die hüm op d'húúd wol. Stor, de das,
was van al 't volk het ienigst deer,

dat niet op Reiner güng te keer,
de rannies met het rooie hää.
Ien jammern, jözeln was het dåår,
Ien schellen en schrobben, dú de paner
vöör 't ding het volk rüüp bij 'n kaner.

Nederlands: Van Altena (1991, blz. 10).

Het was rond de pinksterdagen,
bossen, kreupelhout en hagen
waren met groen loof bevlagd.
Koning Nobel had bedacht
dat zijn hof bijeen moest komen.
Op die mare kwamen stromen
grote dieren, kleine dieren
naar de Nobelse kwartieren:
heel zijn volk uit veld en bos,
op één na: Reinaert de Vos,
want die had te veel misdaan
om naar 't hof te durven gaan.
Wie zich schuldig weet, duikt onder,
Reinaert bleef dus, wat een wonder,
ver van koning Nobels troon,
want daar wachtte hem smaad en hoon.
't Hof was vergaderd. Men brak los
in klachten over Rein de Vos,
die felle met z'n grijze kinbaard...

Regel 3330-3354:

Gronings (Oldambt): Dijkstra (1921, blz. 116-117).

Belien veur Nobel

't Was dikke middag, dou de ram
aan 't hof van keunink Nobel kwam.
Dou dei hom zaag en ook de tas,
woar vrouger Bruun om pienigd was,
dou ruip hai gauw: "Woar's Reintje, zeg?
Doe dragst zien tas? En woar komst weg?"
Belien zee: "Ik vertel wat 'k wait;
dou Reintje kloar was, vruig-e of 'k nait

ter wille van de vorst 'n braif
 wol droagen. 'k Dee niks zo laif.
 Aan hulp van mie zol 't nait ontbreken,
 moar woar mos ik de braif in steken?
 Dou brocht Rein mie dizze tas,
 dei doar hail geschikt veur was.
 Keunink! 'k Brocht joe geren zeuven!
 Moar wil ie dit wel van mie leuven:
 Ie heurden van joen leven nait
 van 'n beter schriever as hier stait.
 De braiven zee ik Reintje veur:
 Ik stelde z'op, en dou gong 't deur!
 't Mag tot mien veur- of noadail wezen:
 De braiven, dei ie kennen lezen,
 ben' op mien road moakt en schreven."

Brabants (Leuven): Poinet (1995, blz. 113).

Den ram komt vrum on d'Of

Ondertisse was Beloën on d'Of ongekoume
 ieelermoo bezwieet en vei den dunker was gevalle.
 As de keinink em allieen afgestuede zag koume,
 mazjineiden em al dat er iet was veigevalle.
 "Awel, zaa de keinink, zue rap terig,
 Ik verwachten eu teige mêrgevrig?"
 "Keinink, zue sprak den ram, 'k vertel eu zonder spoët
 as de vos vertrekken waa, vrieg em moë
 vei eu deize kadoo af te jeive, oeet dankbooroëd,
 mei nen brief en zen komplementen erboë.
 Doënen brief iee Roënoot zèlf geschreive.
 'k Zen dan nemiee langer boë em gebleive."

Limburgs (Beek): Wouters (1963, blz. 91).

Zoi, haw Belyn gedraaf door "Mouw" en sjtöp.
 —Ich gluif dat der nog noits zoiväöl sjtöp gezeen höp.
 Zoi haw-er gerend— Lang veur 't aovend aete
 kaom-er aan 't Hof! De Keuning op zienen troin gezaete
 zaog 'm kômme... jao al van wiet!
 Hae reep: "Wat is dat? Mai miene leven tied
 hait dai de reistesdj ôm? De reistesdj, die ich zoi gair

leet sjnieje oet 't vel van Bruun de Bair?!
 Zêk mich 'ns Belyn — wooveur kômt geer al zoi gaw trök?
 En woovan höp der al dai zjweit op eurre rök?
 Woo is Reinaert?... Wat is los?
 Die teschj wair toch gemaak veur Rein de Vos!"
 Op al die vraoge, zag de Ram Belien:
 "Keuning-leef! Ich zal uch alles haorfien
 oetterein zêtte en vetêlle wat ich weit!
 Wiej de Vos bekans klaor waor en veur zien reis gereid,
 dus, wiej-er op 't punt sjtông ôm te vertrêkke,
 vraogde hae aan mich - of 't gei wantroewe zouw verwêkke,
 esser mich mit goof — veur uch— 'nne breek?!"
 Ich zêk; Wantroewe? Man - es 't oze Keuning beleef
 num ich ter waal zeve mit! Wiej ich gereid waor ôm te goan
 zaog-er mich dao zônger teschj sjtoan.
 Toen haitter mich zien teschj gebrach,
 woo-er de breek zelf al haw ingelag.
 En... ônger ôs gezag... De Vos sjreef dai breek
 op bevel van mich! Dus gans veur miej gereef!
 Alles watter op pappier hait vasgelag,
 höp ich h'm allemaol veurgezag.
 Bij eder komma en punt höp ich sjtil gesjtange...
 veural - ôm te voldoon aan eur verlange
 en... al deit 't mich good of kaod...
 Reinaert, deeg alles op miene raod!"

Zeeuws: Kousemaker (1981, blz. 100-101).

Belien voe Nobel

't Joengen! Wat zetten dien Ram d'r de sokken in!
 'n Booschap voe den Konienk... dat was nae z'n zin.
 't Was laete in de mirreg dat de Ram
 an 't 'Of bei Konienk Nobel kwam.
 Toen die d'n zag (Belien daenig in z'n sas)
 mie de maele die uut Bruun z'n pels gesneeë was,
 riep'n: "Gostermanne! Ram Belien!
 Ist'r soms wat mis, messchien?
 Waer is Rein? Wat mot jie mie z'n tasse?
 Mō jie soms op den in'oud passe?"
 "As je mien, o Vorst, dat uut wil laete legge,
 dan zâ ik joe is wat besonders zegge:

Rein vroeg, of ik, voe den Koniensk ok 'n brief
 mee wou neme. 'k Dee niks zoo lief!
 An 'ulpe van mien zâ't nie ontbreke.
 Daerom gaf Rein me deze tasse.
 Zoodat ik goed op den brief zou kunne passe.
 En 'n mooieren brief ist'r van z'n leven
 an den Koniensk nooit geschreve,
 Noe is die Vos zelf nie zoo letter-achtig
 en ik ielp um graag. Zoodat ik werachtig
 ieder woord dat deur Rein is geschreve
 mie voor-zeggen an um ae opgegeve!
 Varre zujje in de rondte motte kieke
 om 'n schriever te vinden van miensg'lieke.
 Mien vardig'eid zâ overduudlik weze
 as je dien brief maer is zou wille leze."

Fries: Bruinsma (1980, blz. 99-100).

Wilens wie Belyn de Raem
 sa hurd oan roun, dat hy kaem
 koart nei middei oan, en teach
 't hof yn, dêr't de kening seach,
 dat Belyn de tas wer droech,
 dêr't hja Brún de bear sa rûch
 eartiids om tamptearre hien'.
 Tsjin Belyn spriek hy meien:
 "Hear Belyn, hwer komm' Jo wei?
 Hwer is Rein? Hoe komt it, sei,
 dat dy mei de tas net rint?"
 En Belyn sei: "Foarst, ik kin't
 sizze neffens myn beskie:
 Doe't hear Rein reisfeardich wie,
 en syn stins forlitte soe,
 hat er my sein, dat hy woe
 Jo, o eale foarst, in brief
 stjûr' en frege my't geriif,
 dat ik dy oan Jo hjir brocht.
 En ik sei, 'k woe om Jou nocht
 mear as sawn wol by my stekke.
 Mar Rein koe earst neat ûntdekke,
 hwer'k de brief yn drage koe,
 dizze tas brocht hy my doe,

en't epistel dêryn treau er.
Nea ha Jo fan better skriuwer
sprekken heard as ik bin, hear!
Dit brief stalde ik him gear;
'k jow 't Jo op in briefk' yndie.
Dizze brief is op myn rie
makk' en opskreaun troch myn dwaen”.

Nederlands: Jonckheere (1978, blz. 303-305).

Intussen had Belijn de ram
zo gelopen, dat hij kwam
ten hove even na de middag.
Toen de koning hem bezag,
die de reistas wederbracht,
waardoor de beer meer dan onzacht
te voren had geleden,
vroeg hij de ram niet zonder reden:
- “Heer Belijn, zeg, vanwaar komt gij?
Waar is Reinaert? Hoe komt het dat hij
deze pelgrimstas niet draagt?”
Belijn sprak: “Nu gij dit vraagt,
'k zal u zeggen wat ik weet.
Toen Reinaert was gereed
en zijn kasteel verlaten zou,
toen zei hij mij dat hij nog wou
een brief, o koning vrij,
u zenden, en toen bad hij mij
dat ik hem bracht tot uw believen.
Ik zei dat ik tot zeven brieven
zelfs mij voor u wou verbinden.
Toen kon Reinaert moeilijk vinden
waar ik zijn boodschap in kon dragen.
Hij kwam met deze tas opdagen,
waarin de brief diep zat gedoken.
Koning, nooit heeft men u gesproken
over een beter schrijver dan ik ben:
ook dit heb ik voor hem gesteld, en
zowaar als ik nu leven mag,
de inhoud is op mijn gezag
aldus gemaakt en ook geschreven”.

BIBLIOGRAFIE

- Van Altena 1991: E. van Altena, *Reinaert de Vos. De middeleeuwse satire hertaald (...)*. Tricht 1991 [eerder verschenen bij Ploegsma, Amsterdam 1979].
- Brigand 1779: J. le Brigand, *Eléments de la langue des Celtes Gomérites*. 1779.
- Bruinsma 1980: K. Bruinsma, *Rein de Foks nei it âldste Flaemske hânskrift forfryske*. Bûtenpost [ca. 1980]. Volgens de catalogus van de Universiteitsbibliotheek van Amsterdam echter te dateren op 1975.
- Dam 1953: F. Dam, *Rjochtdei. In boartlik rymstik*. Drachten 1953.
- Dijkstra 1921: J. Dijkstra, *Van den Vos Reinaerde, oet 't Middelned. vertoald in 'n Grönneger tongval*. Grönnen 1921 [reprint: Groningen 1979].
- Goossens 1988: J. Goossens, *De gecastreerde neus. Taboes en hun verwerking in de geschiedenis van de Reinaert*. Leuven / Amersfoort 1988.
- Goossens 1995: J. Goossens, Reynaert in het dialect. In: *Tiecelijn. Nieuwsbrief voor Reynaerdofielen* jg. 8 (1995) nr. 4, blz. 135-138).
- Hellinga 1952: W.Gs Hellinga, *Van den vos Reynaerde. I Teksten, diplomatisch uitgegeven naar de bronnen vóór het jaar 1500*. Zwolle 1952.
- Jonckheere 1978: K. Jonckheere, *Van den vos Reynaerde. Hertaald door —*. Brussel / Amsterdam 1978.
- Kousemaker 1981: J. Kousemaker, *Het bèeste-verhaal van den Vos Reinaerd uut den Middeleeuwsen tekst beriemd verzeewst*. Middelburg [1981].
- Mattelaer 1979: E. Mattelaer, *Nooit de moed opgeven*. Knokke 1979.
- Naarding 1966: J. Naarding, Reiner Robaård (fragmenten). In: —: *Dâad en drööm*. Winschoten 1966, blz. 40-65.
- Poinet 1995: R. Poinet, *Roënoot de vos nooverteld in 't Leives en up roëm gezet*. Leuven 1995.
- Stalder 1819: F.J. Stalder, *Die Landessprachen der Schweiz, oder schweizerische Dialektologie, mit kritischen Sprachbemerkungen beleuchtet, Nebst der Gleichnissrede von dem verlorenen Sohne in allen Schweizer-mundarten*. Aarau 1819.
- Winkler 1874: J. Winkler, *Algemeen Nederduitsch en Friesch Dialecticon*. 's Gravenhage 1874.
- Wouters 1963: J. Wouters zg. (Jan van Makske), *Diergedicht uit de oudheid. "Van den Vos Reinaerde" naar een originele vlaamse*

*vertaling in Beeker dialect omgewerkt. S.l. [1963] = Overdrukken
uit "De Nieuwe Mijnstreek".*

H. VAN DE WIJNGAARD

Wegwijzer

De *Wegwijzer* bevat een overzicht van de belangrijkste literatuur en adressen voor geïnteresseerden in dialectonderzoek in Nederland, Friesland en Vlaanderen. Het manuscript ervan werd eind januari 1997 afgesloten. Het werd samengesteld met de hulp van H. Bloemhoff, G.J. de Haan, J. Tissing, F. Veldman, R. Willemsen en de bestuursleden van de Stichting Nederlandse Dialecten.

Rubriek A geeft een overzicht van relevante literatuur die er op het gebied van de Nederlandse en Friese dialecten is verschenen. De rubriek is onderverdeeld in:

A1, de literatuur die de dialecten op landelijk niveau behandelt of een groter gebied als onderwerp heeft en

A2, de belangrijkste literatuur over het dialect of de dialecten van een bepaalde regio of deel daarvan.

Rubriek *A* is alfabetisch op eerste auteursnaam geordend.

Rubriek B bestaat uit een inventarisering van adressen van instellingen en instituten die zich in Nederland, Friesland en Vlaanderen bezighouden met de bestudering van dialecten. Bovendien zijn er de adressen in opgenomen van een aantal bibliotheken die bij dialectonderzoek van belang kunnen zijn.

B1 bevat de adressen van de landelijke instituten of instellingen, terwijl onder

B2 de adressen van de regionale instituten bijeen zijn gezet.

A1. PUBLICATIES LANDELIJK

HANDBOEKEN, OVERZICHTEN

- R. Belemans, H. van de Wijngaard (red.), *Het dialectenboek 3. Dialect in beweging*. Groesbeek 1995.
Geeft per regio een overzicht van de veranderingen in de Nederlandse en Vlaamse dialecten in de laatste honderd jaar. Bevat literatuurverwijzingen.
- R. Belemans, W. Wellekens, Brabantse dialecten in de kijker. In: *De Brabantse folklore en geschiedenis*, nr. 290-291 (1996).
Behandelt de dialecten in Noord-Brabant, Vlaams-Brabant en Antwerpen; bevat spellingsoverzicht voor Brabantse dialecten en literatuurverwijzingen.
- Bibliografie van de Nederlandse taal- en literatuurwetenschap 1965-... .* Antwerpen enz.
- Bibliografie der dialecten van Nederland 1951-1964*. Amsterdam 1982.
Aanvulling op Meertens en Wander.
- J. Daan, J.P. Blok, *Van Randstad tot Landrand. Toelichting bij de kaart dialecten en naamkunde*. Amsterdam 1967.
- J. Daan, K. Deprez e.a., *Onze veranderende taal*. Utrecht 1985.
Bevat literatuurverwijzingen.
- H. Entjes, *Dialecten in Nederland*. Haren 1974.
- M. Gerritsen (red.), *Taalverandering in Nederlandse dialecten: honderd jaar dialektvragenlijsten, 1879-1979*. Muiderberg 1979.
Bevat literatuurverwijzingen.
- J. Goossens, *Niederländische Mundartwörterbücher in Belgien*. In: W. Mitzka (Herausg.), *Wortgeographie und Gesellschaft*. Berlin 1968, blz. 131-145.
- J. Goossens, *Inleiding tot de Nederlandse dialectologie*. Groningen 1977².
Bevat literatuurverwijzingen en auteursregister.
- J. Goossens, 'Wat is dialectologie?' In: B.T. Vervoort (ed.), *Wetenschap en taal*. Muiderberg 1977, blz. 173-189.
- J. Goossens, *Geschiedenis van de Nederlandse Dialektstudie*. In: D.M. Bakker, G.R.W. Dibbets (red.), *Geschiedenis van de Nederlandse Taalkunde*. Den Bosch 1977, blz. 285-311.
- K. Heeroma, J. Naarding (ed.), *Oostnederlands. Bijdragen tot de geschiedenis en streektalkunde van Oost-Nederland*. 's Hertogenbosch 1964.

- Heeft betrekking op Groningen, Drenthe, Stellingwerven, Overijssel en Gelderland.
- J. van der Kooi (ed.), *Dialectliteratuur. Balans en perspectief van de Moderne Streektaalletterkunde in Oostnederland en Nederland*. (Nedersaksische Studies 14), Groningen 1990.
Bevat o.m. veel bibliografische gegevens over naoorlogse dialectliteratuur in Groningen, Drenthe, Stellingwerven, Overijssel en Gelderland.
- P.J. Meertens, B. Wander, *Bibliografie der Dialecten van Nederland, 1800-1950*. Amsterdam 1958.
Bibliografie van dialectteksten in Nederland tot 1950.
- P. Th. van Reenen, M.E.H. Schouten (eds.), *New Methods in Dialectology*. Dordrecht 1990.
Bevat literatuurverwijzingen.
- J. Stroop, *Nederlands Dialectonderzoek. Artikelen uit de periode 1927 - 1982*. Amsterdam 1983.
- A. Weijnen, *De Nederlandse dialecten*. Groningen/Batavia 1941.
- A. Weijnen, *Nederlandse Dialectkunde*. Assen 1958¹ en 1966².
Bevat literatuurverwijzingen.
- J. te Winkel, *De Noordnederlandsche tongvallen*. Leiden 1899-1901.
- J. Winkler, *Algemeen Nederduitsch en Friesch Dialecticon*. 's Gravenhage 1874. (2 delen). [Herdruk: Walluf bei Wiesbaden 1972].

HULPMIDDELEN

- G. Geerts (e.a.), *Algemene Nederlandse Spraakkunst (ANS)*. Groningen 1984.
- G. Geerts, H. Heestermans, m.m.v. C. Kruyskamp, *Van Dale. Groot Woordenboek der Nederlandse Taal*. Utrecht/Antwerpen 1992¹² (3 delen).
- L.W. Schuermans, *Algemeen Vlaamsch Idioticon*. Leuven 1865-1870. [Herdruk: Torhout 1984].
- L.W. Schuermans, *Bijvoegsel aan het Algemeen Vlaamsch Idioticon*. Leuven 1883.
- P. van Veen, i.s.m. N. van der Sijs, *Etymologisch Woordenboek*. Utrecht/Antwerpen 1989.
- A.A. Weijnen, *Etymologisch dialectwoordenboek*. Assen 1996.
- Woordenboek der Nederlandsche Taal*. 's Gravenhage/Leiden 1882-...

TAALATLASSEN

- J. Daan, M.J. Francken, *Atlas van de Nederlandse Klankontwikkeling*. Amsterdam 1972-1977.
- M. Gerritsen (red.), *Atlas van de Nederlandse dialectsyntaxis*. Amsterdam 1991.
- K. Heeroma, *Taalatlas van Oost-Nederland en aangrenzende gebieden*. Assen 1957-1963.
3 Afleveringen van elk 10 kaarten met toelichtingen. Beslaat het hele gebied ten oosten van het IJsselmeer tot aan het noorden van Limburg.

Reeks Nederlands(ch)e Dialectatlassen.

1. E. Blancquaert, *Dialect-atlas van Klein Brabant*. Antwerpen 1925¹ en 1952² (met aanvullingen door Fr. Vanacker).
2. E. Blancquaert, H. Vangassen, *Dialect-atlas van Zuid-Oost Vlaanderen*. Antwerpen 1930.
3. E. Blancquaert, *Dialect-atlas van Noord-Oost-Vlaanderen en Zeeuwsch-Vlaanderen*. Antwerpen 1935.
4. H. Vangassen, *Dialect-Atlas van Vlaamsch-Brabant*. Antwerpen 1938.
5. E. Blancquaert, P.J. Meertens, *Dialect-Atlas van de Zeeuwsche eilanden*. Antwerpen 1940-1941.
6. W. Péé (m.m.w. van E. Blancquaert), *Dialect-Atlas van West-Vlaanderen en Fransch-Vlaanderen*. Antwerpen 1946.
7. W. Péé, *Dialektatlas van Antwerpen*. Antwerpen 1958.
8. E. Blancquaert, J.C. Claessens, W. Goffin, A. Stevens, *Dialekt-atlas van Belgisch-Limburg en Zuid-Nederlands-Limburg*. Antwerpen 1962.
9. A. Weijnen, *Dialect-atlas van Noord-Brabant*. Antwerpen 1952.
10. A. Hol, J. Passage, *Dialect-atlas van Oost-Brabant, Noord-Limburg en de Rivierenstreek*. Antwerpen 1966.
11. L. van Oyen (m.m.w. van E. Blancquaert en Chr. J. van der Voet), *Dialektatlas van Zuid-Holland en Utrecht*. Antwerpen 1968.
12. H. Entjes, A.R. Hol, *Dialektatlas van Gelderland en Zuid-Overijssel*. Antwerpen 1973.
13. Jo Daan, *Dialektatlas van Noord-Holland*. Antwerpen 1969.
14. H. Entjes, *Dialektatlas van Zuid-Drente en Noord-Overijssel*. Malle 1982.
15. K. Boelens, G. van der Woude (m.m.w. van K. Fokkema en E. Blancquaert), *Dialect-atlas van Friesland*. Antwerpen 1955.
16. A. Sassen, *Dialekt-atlas van Groningen en Noord-Drenthe*. Antwerpen 1967.

De RND bestaat telkens uit twee delen. In het atlasdeel zijn per aflevering van meestal 150 op kaart ingetekende verschijnselen voor de betrokken regio ondergebracht. Het tekstdeel bevat per plaats de in fonetisch schrift weergegeven vertalingen van plusminus 140 zinnen en woordenreeksen.

Taalatlas van Noord- en Zuid-Nederland. Deel I, afl. 1-5 (1939-1952), uitgegeven door G.G. Kloeke en zijn medewerkers. Deel II, afl. 6-8 (1956-1965), voortgezet door de Dialectencommissie van de Kon. Ned. acad. v. Wetenschappen te Amsterdam.

Taalatlas van het Nederlands en het Fries. Leiden 1981-...

TIJDSCHRIFTEN

Handelingen van de Koninklijke Commissie voor Toponymie en Dialectologie, sinds 1927.

Nederlandse Taalkunde, sinds 1996.

Algemeen taalkundig tijdschrift.

Onze Taal, sinds 1932.

Tijdschrift van het Genootschap Onze Taal.

Tijdschrift voor Nederlandse taal- en letterkunde, sinds 1881.

De vakgebieden zijn onder meer: lexicografie, etymologie, dialectologie.

Leuvense Bijdragen, sinds 1896.

Het vakgebied is vooral de indogermanistiek.

Taal en Tongval, sinds 1949.

Het vakgebied is uitsluitend dialectologie en verwante gebieden.

Driemaandelijke Bladen, sinds 1949.

Tijdschrift van het Nedersaksisch Instituut te Groningen. Het vakgebied is dialectologie.

Jaarboek Zannekin, sinds 1977.

Uitgegeven door de Vereniging/Stichting Zannekin (Ieper/Soest).

A2. PUBLICATIES PER REGIO

• Groningen

HANDBOEKEN, OVERZICHTEN

Bibliografie van Groningen 1983- ... Groningen/Haren [1986-...]
Verschijnt jaarlijks.

P.J. van Leeuwen, *Geschiedenis van de Groninger Literatuur*.
Scheemda 1984.

Bevat zeer veel bibliografische gegevens over de Groninger dialectliteratuur.

S.J.H. Reker, *Groninger Grammatica*. Veendam 1991-...

Losbladige uitgave waarbij jaarlijks twee afleveringen gepland zijn.

HULPMIDDELEN

P. Boeles (1795-1875), *Idioticon Groninganum*. Uitgegeven door
Siemon Reker m.m.v. Ludie Postmus en Jochem Abbes. Groningen 1997.

J.J. Boer, *Dij t dut mout t waiten. Het Groot Gronings Spreekwoordenboek*. Veendam 1989.

K. ter Laan, *Nieuw Groninger Woordenboek*. Groningen enz 1929¹
en 1952².

[Van beide drukken zijn ongewijzigde herdrukken verschenen].

K. ter Laan, *Proeve van een Groninger spraakkunst*. Winschoten 1953.

H. Molema, *Woordenboek der Groningsche Volkstaal in de 19de eeuw*. Winsum 1887. [Ongewijzigde herdruk Groningen 1985].

S.J.H. Reker, *Zakwoordenboek Gronings-Nederlands, Nederlands-Gronings*. Veendam 1995⁴.

Bevat een beredeneerde literatuurlijst en een overzicht van Groninger plaatsnamen.

S.J.H. Reker, *Omgekeerd is ook wat weerd: retrogade woordenlijst van het Gronings annex rijmwoordenboek* (Nedersaksische Studies 9). Groningen 1985.

S.J.H. Reker, *Groninger Spelling. Handleiding voor het lezen en schrijven van Groninger teksten*. Haren 1984.

S.J.H. Reker, *Hou is dat? Het dialect van Groningen*. Den Haag 1992.

- S.J.H. Reker, *Het Groninger werkwoordsysteem en 'hoeven'. Synchronie verbale morfologie in verandering*. Groningen 1989.
- S.J.H. Reker, *Dikke woorden. Bikkelhaard, bragelvet, strontdeurnat en hun soortgenoten in het Gronings en verwante talen verzameld, geordend, toegelicht en verklaard*. Met. ill. door Trudy Kramer. Bedum 1996³.
- F.G. Schuringa, *Het dialect van de Veenkoloniën*. Groningen/Den Haag 1923.
Behandelt ook de andere delen van Groningen.
- F. Veldman, *De Taal van Westerwolde. Patronen en structuren in een Gronings dialect*. Groningen 1992.

TIJDSCHRIFTEN

Krödde, sinds 1982.

Bevat literaire teksten, vooral in het Gronings.

Toal en taiken, sinds 1983.

Algemeen cultureel tijdschrift met veel teksten in en aandacht voor het Gronings.

• Friesland

HANDBOEKEN, OVERZICHTEN

- S. Dyk, J. Hoekstra (red.), *Ta de Fryske syntaksis*. Leeuwarden 1987.
- K. Dykstra, *Lyts hânboek fan de Fryske literatuer*. Ljouwert 1977.
- K. Fokkema, *Dialecten van de Friese west- en zuidkust*. Het veldwerk van prof.dr. K. Fokkema samengevat door H.T.J. Miedema en T.J. Steenmeijer-Wielenga. Leeuwarden 1972.
- K. Fokkema, *Het stadsfries. Een bijdrage tot de geschiedenis van de grammatica van het dialect van Leeuwarden*. Dissertatie, Assen 1937.
- J. Hoekstra, P.M. Tiersma, Frisian. In: E. Koenig en J. van der Auwera (red.), *The germanic languages*. London/New York 1994, blz. 505-531.
- J.J. Hoff, *Friesche Dialectgeographie*. Den Haag 1933.
- J.J. Kalma, J.J. Spahr van der Hoek en K. de Vries (red.), *Geschiedenis van Friesland*. Drachten 1968.
- G. Knop, *De spraakkunst der Terschellinger dialecten*. Assen 1954.

- T. van der Kooy, *De taal van Hindeloopen*. Den Haag 1937.
 B. Sjölin, *Einführung in das Friesische*. Stuttgart 1969.
 P.M. Tiersma, *Frisian reference grammar*. Dordrecht 1985.

HULPMIDDELEN

- G. Blom, *Hylper wurdboek*. Leeuwarden 1981.
 J. Boersma, *De Fryske stavering*. Leeuwarden 1980³.
 Ph. Breuker, *Oriëntatie in de frisistiek*. Leeuwarden 1985.
 D. Eisma, *Tiidwurden*. Leeuwarden 1989.
 D. Fokkema, *Wezzenlist fan it Schiermonikoogs mooi ieursatting yn it Friesk en Hollands*. Leeuwarden 1968.
 T. Hoekema, *Lânfrysk-Skiermûntseager wurdlist. Mei de fokaal-fo-neem korrespondinsje v.v. en de Aldwestfrysk-Skiermûntseager lûdûntjouwing gearstald út Arne Spenter syn eilander stúdzjes*. (Estrik 56). Groningen 1979.
 C. Roggen, *Woordenboek van het Oosterschellings. Wêdenboek fon et Aasters*. Leeuwarden 1976.
 [Vertalingen en aanvullingen in: C. Roggen, *Woordenlijst Nederlands-Aasters*. Leeuwarden 1980].
 J.W. Zantema, *Frysk Wurdboek. Deel I: Frysk-Nederlânsk; Deel II: Nederlânsk-Frysk*. Leeuwarden 1984.
Literatuerlisten Stúdzje Frysk. Frysk Ynstitút RUG 1992.
Wurdboek fan de Fryske taal/Woordenboek der Friese taal. Leeuwarden 1984-...

TIJDSCHRIFTEN

- Us Wurk*, tydskrift foar de Frisistyk, sinds 1952.
Tydskrift foar Fryske taalkunde, sinds 1985.

• Drenthe en Stellingwerven

HANDBOEKEN, OVERZICHTEN

- Stieneke Boerma, *Drèntse Schrieferien*. Zuidwolde 1993.

HULPMIDDELEN

- H. Haddering, B. Veenstra, *Drents Woordenboek*. Schiedam 1979.
- G.H. Kocks, *Die Dialekte von Südostdrente und anliegenden Gebieten*. Groningen 1970.
Met woordkaarten.
- G.H. Kocks, *Woordenboek van de Drentse dialecten deel 1 A - L*. Assen 1996. (2 delen).
Deel 2 (M-Z) verschijnt in 1997.
- Marga Kool e.a., *Drenthecursus*. Assen 1991/1996
Deze cursus verschijnt in 15 varianten van het Drents.
- A. Sassen, *Het Drents van Ruinen*. Assen 1953.
- Reinder Smit, *Woordenboek van het Drents van Dwingelo*. Meppel 1996.
- Drentse Spelling. Een handleiding voor de schrijfwijze van de streektaal*, door de Drentse spellingscommissie: H. Slot e.a. Assen/Zuidwolde 1987.

TIJDSCHRIFTEN

- Oeze Volk*, sinds 1956.
Teksten in het Drents.
- Roet*, sinds 1979.
Literair tijdschrift met teksten in het Drents.
- De Ovend*, sinds 1972.
Teksten in het Stellingwerfs.

• Overijssel

HANDBOEKEN, OVERZICHTEN

- L. Kremer, *Mundartforschung im ostniederländisch-westfälischen Grenzgebiet. Eine Bestandsaufnahme (1900-1975)*. Amsterdam 1977.
Beredeneerde bibliografie van dialectstudies in Achterhoek, Twente, Bentheim en Westmünsterland.

HULPMIDDELEN

- J. Gigengack, *Twentse woorden en gezegden. Deel 1*. Enschede 1979.
- J. Gunnink, *Het dialect van Kampen en omstreken*. Kampen 1908.
- L. Kremer, *Grenzmundarten und Mundartgrenzen. Untersuchungen zur wortgeographischen Funktion der Staatsgrenze im ostniederländisch-westfälischen Grenzgebiet*. Köln/Wien 1979 (2 delen).
Een tekstband en een kaartenband, waarin op 208 kaarten ook Twente wordt behandeld. Geeft o.a. inzicht in de relatie tussen Oostgelderse en Westfaalse dialecten.
- K.D. Schönfeld Wichers, *Woordenboek van het Rijssens dialect*. Rijssen 1959.
- K.D. Schönfeld Wichers, *Woordenboek Nederlands-Twents*. [z.p.] 1979; *Woordenboek Twents-Nederlands*. [z.p.] 1983.
- G.H. Wanink, *Twents-Achterhoeks Woordenboek, benevens Grammatica*. Zutphen 1948.

TIJDSCHRIFTEN

- Moespot, driemaandeliks tijdschrift van 't Verbond van Neersasse dialektkringen*, sinds 1958.
Tijdschrift met o.a. verhalen en gedichten. Bevat tevens dialectteksten uit Gelderland.

• Gelderland

HANDBOEKEN, OVERZICHTEN

- J. Broekhuysen, *Studies over het dialect van Zelhem in de Graafschap Zutfen*. Groningen 1950.
Waarin o.a. 50 kaartjes met de verspreiding van klanken en woorden in de Achterhoekse dialecten.
- A.R. Hol, *De Betuwe*. Leiden 1957.
Bevat o.a. een hoofdstuk over de taal en literatuur van de Betuwe.
- A. Keij, *Onderzoek naar dialectgrenzen en articulatorische verschillen in het middelnederlandse Rivierengebied*. Amsterdam 1982.

- L.A. van Prooije, *De vakleu en et vak, boerderijbouw in Oost-Gelderland vanaf de eeuwwisseling tot ca. 1940. Vaktermen en werkwijze*. Arnhem 1984.
- A.H.G. Schaars, *Boerentermen in Achterhoek en Lijmers*. Zutphen 1977.
 Waarin een indeling van de Achterhoekse en Liemerse dialecten.
- A.H.G. Schaars, *De Veluwe dialecten*. In: *Veluwe Almanak 1987*, blz. 138 vv.
- W. van Schothorst, *Het dialect der Noord-West-Veluwe*. Utrecht 1904.

HULPMIDDELEN

- Achterhoekse Almanak 1997*. Gaanderen 1996.
 Waarin o.a. opgenomen overzichten van dialectkringen en oudheidkundige verenigingen.
- A. van den Bremen-Van Vemde en L. van den Bremen, *Woordenboek van het dialect van Epe*. z.p. 1982.
- Nol Hell, *Kuiere ien de Duffelt, woorden, zegswijzen en anecdotes in de streektaal van de Duffelt naar Millingse tongval opgetekend eer het te laat is*. Millingen aan de Rijn 1991.
- Johan van Os, *Maas en Waals Woordenboek en 22 verhalen in de streektaal*. Zutphen 1980¹ en 1982².
- A.H.G. Schaars, *Woordenboek van de Achterhoekse en Liemerse Dialecten (WALD)*. Doetinchem 1984-...
 Thematisch woordenboek waarin o.a. (ook aan de hand van kaartjes) een verantwoording van de verspreiding van Achterhoekse en Liemerse dialectwoorden. Verschenen zijn vijf delen.
- A.H.G. Schaars, *De WALD-spelling*. Doetinchem [1985].
 Geeft regels voor de spelling van Oostgelders dialect.
- Thijs van Woerkom, *Groebele ien de ben, buukske mit Betuwse woorde, uitdrukkinge en verhoale*. Zetten [1983].

TAALATLASSEN

- Georg Cornelissen, Alexander Schaars, Timothy Sodmann, *Dialect à la carte: Dialektatlas West-Münsterland-Achterhoek-Liemers-Niederrhein*. Doetinchem/Köln/Vreden 1993.

• Noord-Holland

HANDBOEKEN, OVERZICHTEN

- J. Daan, Noordhollandse dialecten. In: *Taal en Tongval* jrg. 8 (1956), blz. 113-121.
Bespreking van de verschillende dialecten die in Noord-Holland gesproken worden en hun onderlinge verwantschap.
- J. Jonker [=K. Woudt], *Zaans voor beginners. Enkele kenmerken van een streektaal*. Zaandijk 1976.
Onder andere grammatica.
- H. Langedijk, *Hé, is dat Westfries?* Hoorn [z.j.]. [Herziene uitgave in 1971].
Woorden/uitdrukkingen in kontekst, grammatica, spreekwoorden, verhaaltjes.
- J. Pannekeet, *Het Westfries. Inventarisatie van dialectkenmerken*. Wormerveer 1995.

HULPMIDDELEN

- G.J. Boekenoogen, *De Zaausche Volkstaal. Bijdrage tot de kennis van de woordenschat in Noord-Holland*. Leiden 1897. [Herdruk 1971].
Dialectbeschrijving en woordenboek.
- J. Bouman, *De volkstaal in Noord-Holland (...)*. Purmerend 1871.
Woordenlijst.
- J. Daan, *Hij zegt wat. Grepen uit de Amsterdamse volkstaal*. Amsterdam 1949. [door J. Berns bewerkte herdruk: 's-Gravenhage 1993].
Allerlei taalkundige observaties.
- J. Daan, *Wieringer land en leven in taal*. [Amsterdam 1950]. [Herdruk Wieringen 1981].
Grammatica en woordenschat.
- J. van Ginneken, *Drie Waterlandse dialecten*. Alphen aan de Rijn 1954. (2 delen).
Dialectbeschrijving van Marken, Volendam, Monnikendam.
- B. de Haar, Laren tussen oost en west. In: *Mededelingen van het P.J. Meertens-Instituut* 1981, blz. 14-18.
- K.H. Heeroma, *Hollandsche dialectstudies; bijdrage tot de ontwikkelingsgeschiedenis van het algemeen beschaafd Nederlands*. Groningen 1935.

- Vergelijking van klank- en vormverschijnselen vóór 1500 met die van nu in Texel, Wieringen, Enkhuizen, Callantsoog, Petten, Egmond aan Zee, Marken, Volendam, Oostzaan, Assendelft, Zandvoort, Aalsmeer, Huizen.
- M. van den Hombergh-Bot, *Structuur in de woordenschat van drie Waterlandse dialecten*. Alphen aan den Rijn 1954.
Woordenschat Marken, Volendam, Monnikendam.
- G. Jansen, *Tessels woordenboek met sèèggies. Nederlands - Texels*. Den Burg 1993
- G. Karsten, *Het dialect van Drechterland*. Purmerend 1931.
Dialectbeschrijving en woordenboek.
- S. Keyser, *Het Tessels. Inleiding, vocabulaire en teksten*. Leiden 1951.
Woordenboek.
- K. Kuiper, *Schets van het Westfriesche dialect*. Warmenhuizen 1952.
Grammatica en woordenlijst.
- J. Pannekeet, *Mooi zoid. Westfriesse uitdrukkingen en gezegden*. Hoorn 1971. [Herdruk: Hoorn 1987].
Tevens woordenlijst.
- J. Pannekeet, *Woordvorming in het hedendaags Westfries*. Amsterdam 1979.
Grammatica.
- J. Pannekeet, *Westfries Woordenboek*. Wormerveer 1984.
- H. Schatz, *Lik op stuk. Het dialect van Amsterdam*. 's-Gravenhage 1987.
Allerlei taalkundige observaties.
- Sj. Spoelstra, *Enkhuizer woordenboek*. Amsterdam 1981.
- K. Woudt, *Deer hoor ik je. Gedachten over de Zaanse streektaal*. Wormerveer 1984.
Taalkundige observaties en woordenboek.

• Zuid-Holland

HANDBOEKEN, OVERZICHTEN

- J. Daan, *Streektaalen in Zuid-Holland. Een eerste verkenning*. In: J. Daan, K. Heeroma, *Zuidhollands. Bijdragen en Mededelingen der Dialectencommissie van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen XXX*. Amsterdam 1965, blz. 5-31.
Bevat ook gegevens over Utrechts dialect.

HULPMIDDELEN

- N. van der Ent, *Van IJzendijkers, Nijpnaarzen en andere Minne Breiers. Een verzameling woorden uit de Krimpenerwaard*. Schoonhoven 1990.
Woordenboek.
- A. van Gaalen, F. van den Mosselaar, "*Kèk è nâh...*". *Plat & bekakt Haags*. 's-Gravenhage 1985.
Allerlei taalkundige observaties met woordenlijst.
- A.C.M. Goeman, *Klank- en vormverschijnselen van het dialect van Zoetermeer*. Amsterdam 1984.
Grammatica.
- A.P.M. Lafeber, *Het dialect van Gouda*. Gouda 1967.
Beknopte dialectbeschrijving en woordenboek.
- H.C. Landheer, *Het dialect van Overflakkee*. Assen 1955.
Grammatica en woordenboek.
- A. Opprel, *Het dialect van Oud-Beierland*. 's-Gravenhage 1896.
Grammatica en woordenlijst.
- J. Oudenaarden, *Wat zeggie? Azzie val dan leggie! Een speurtocht naar het dialect van Rotterdam*. Utrecht/Antwerpen 1984.
Allerlei taalkundige observaties.
- J. Oudenaarden, *De terugkeer van Opoe Herfst. Over de woordenschat van Rotterdam*. Utrecht/Antwerpen 1986.
Allerlei taalkundige observaties.
- G.S. Overdiep, *De volkstaal van Katwijk aan Zee*. Antwerpen 1940.
Grammatica.
- G.S. Overdiep, *Woordenboek van de volkstaal van Katwijk aan Zee*. Antwerpen 1949. [Herdruk: Katwijk 1987].
Woordenboek.
- D. Roeleveld, *De Scheveningse woordenschat. Dialect van een vissersdorp*. 's-Gravendeel 1986.
Woordenboek.
- J. van der Spek (red.), *Zoetermeers woordenboek*. [Zoetermeer] 1981.
Beknopt woordenboek.
- M.A. van Weel, *Het dialect van Oost-Voorne*. Leiden 1904.
Grammatica en woordenlijst van Goeree, met name Ouddorp.

• **Utrecht**

HANDBOEKEN, OVERZICHTEN

T. van Veen, B. van den Berg, Utrechts. *Bijdragen en Mededelingen der Dialectencommissie van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen XXXI*. Amsterdam 1966.

Twee voordrachten over de taal in de provincie Utrecht vroeger en nu, met een grammofoonplaatje.

T. van Veen, m.m.v. H.J. van Es, *Taal en leven in de Utrechtse Vechtstreek*. Zutphen 1989.

Vooral woordenlijsten; verder hoofdstukken over klank- en grammaticale verschijnselen en over de taal in de provincie Utrecht in het algemeen.

HULPMIDDELEN

H. Scholtmeier, *Zuidutrechts woordenboek: dialecten en volksleven in de Kromme-Rijnstreek en Lopikerwaard*. Utrecht 1993.

• **Noord-Brabant**

HANDBOEKEN, OVERZICHTEN

J. van Ginneken, Het Brabantsch-Frankisch, resp. Het Limburgsch-Frankisch. In: *Handboek der Nederlandsche taal*. Deel 1. Nijmegen 1913, blz. 123-205. [Tweede druk 's-Hertogenbosch 1931].

A. Weijnen, *Onderzoek naar de dialectgrenzen in Noord-Brabant, in aansluiting aan geographie, geschiedenis en volksleven*. Fijnaart 1937.

A. Weijnen, *De dialecten van Noord-Brabant*. [z.p.] 1952. [Tweede bijgewerkte uitgave: 's-Hertogenbosch 1987].

HULPMIDDELEN

A.P. de Bont, *Dialekt van Kempenland. Meer in het bijzonder d'Oerse taal*.

- Deel I: *Klank- en vormleer*; Deel II: *Vocabularium*. Assen 1958-1962.
- J.H.A. Elemans, *Woord en Wereld van de boer. Een monografie over het dialect van Huisseling*. Utrecht 1958.
Klank- en vormleer, inventarisatie boerenwoordenschat.
- H. Heestermans: *Witte nog? Over Bergse en Westbrabantse woorden en uitdrukkingen. 1, 2 en 3*. Roosendaal 1988, 1989, 1990.
- C. Hoppenbrouwers, *De taal van Kempenland, van ààwbätte tot zwiemele*. Eindhoven [1996].
- H. Mandos, M. Mandos-van de Pol, *De Brabantse Spreekwoorden. Uitdrukkingen in Brabant gebruikt en opgetekend*. Waalre 1988.
- J. Stroop, *Sprekend een Westbrabander. Krantestukjes over dialectverschijnselen in West-Noord-Brabant*. Amsterdam 1979.
- J. Stroop, *Sprekend een Westbrabander [2]. Krantestukjes over dialectverschijnselen in West-Noord-Brabant*. Amsterdam 1981.
- C. Swanenberg, J. Swanenberg, *Eige grèij, 'n Meierijs woordenboek*. Enschede 1996.
- P.H. Vos, *Spellingsvoorstel i.v.m. dialectdictees in de provincie Noord-Brabant*, 1995.
Verkrijgbaar bij het Provinciaal Genootschap in 's-Hertogenbosch.
- Woordenboek van de Brabantse Dialecten*. Assen/Maastricht 1967-...
Systematisch dialectwoordenboek; inventariseert ook de woordenschat van de provincies Vlaams-Brabant en Antwerpen.
Verschenen zijn 16 afleveringen.

TIJDSCHRIFTEN

- Brabants Heem*, sinds 1948.
Uitgave van de Stichting Brabants Heem.
- Brabantia*, sinds 1951.
Uitgave van Het Noordbrabants Genootschap.

• Zeeland

HANDBOEKEN, OVERZICHTEN

- Encyclopedie van Zeeland*. Middelburg 1982, blz. 321-327. ['Dialecten, Zeeuwse'].

- *Goeree-Overflakkee*

- F. den Eerzamen, *Het eiland Goeree; geschiedenis, volksleven, taal*. Meppel 1966.
- P. Heerschap, De dialecten op Goeree-Overflakkee. In: *Van Westvoorne tot St. Adolfsland; historische verkenningen op Goeree-Overflakkee*. De Motte [z.j.], blz. 79-91.
- P.J. Meertens, De plaats van het Zeeuws onder de Nederlandse dialecten. In: [P.J. Meertens], *Meertens over de Zeeuwen. Zeeuwse studies uitgegeven naar aanleiding van zijn tachtigste verjaardag*. Middelburg 1979, blz. 121-138.
- A. de Vin, De (dialect)grenzen van Zeeland (1). In: *Taal en Tongval* 31 (1979), blz. 194-221.
- A. de Vin, De (dialect)grenzen van Zeeland (2). In: *Taal en Tongval* 32 (1980), blz. 137-178.

HULPMIDDELEN

- E.J. van den Broecke-De Man, *Dialecten in West-Zeeuwsch-Vlaanderen*. Groede [z.j.]
Register door H.E.J. Rijckborst op aanvraag verkrijgbaar bij de administratie van *Nehallennia*.
- E.J. van den Broecke-De Man, drs. J.H. Kluiver en B. Oele, *Kinder-versjes en volksliederen in Zeeland*. Middelburg 1979.
- E.J. van den Broecke-De Man, *Dialect in het Land van Axel*. Terneuzen 1981.
Register door M. Dieleman op aanvraag verkrijgbaar bij de administratie van *Nehallennia*.
- E.J. van den Broecke-De Man en J.L. Eggermont, *Dialecten in Oost-Zeeuwsch-Vlaanderen*. Kloosterzande 1982.
- E.J. van den Broecke-De Man en A. Francke, *Dialect op Walcheren*. Kruiningen 1987.
- E.J. van den Broecke-De Man en J.A. van Gilst, *Dialect op Zuid-Beveland*. Kruiningen 1985.
Register door J. Walrave op aanvraag verkrijgbaar bij de administratie van *Nehallennia*.
- E.J. van den Broecke-De Man en L. Eikenhout, *Dialect op Noord-Beveland*. Kruiningen 1984.
- E.J. van den Broecke-De Man en A.A. Krijger-Goedegebuure, *Dialect op Tholen en St.-Philipsland*. Kruiningen (1986).
- E.J. van den Broecke-De Man, D.K. Soldaat-Poortvliet en P. Heerschap, *Dialect op Goeree-Overflakkee*. Ouddorp 1988.

- J.H. Kluiver en R. Willemsen, *Inventaris van het archief van de Zeeuwsche Vereeniging voor Dialectonderzoek 1928-1976*. Middelburg 1991.
- J. Taeldeman, Op fonologische verkenning in Zeeuws-Vlaanderen. In: *Taal en Tongval* 31 (1979), blz. 143-193.
- A. de Vin, Artikelen, inleidingen en commentaren over en op de streektaal van Schouwen-Duiveland (en Goeree-Overflakkee). In: *Kroniek van het land van de zeemeermin*, jrg. 1976-...
- A. de Vin en A.F. van de Zande-Vleugels-Schutter, *Dialect op Schouwen-Duiveland in de tweede helft van de 20e eeuw*. [z.p.] 1993.
- Tussen Holland en Vlaanderen. Verhalen en gedichten in de dialecten uit dit gebied*. Zeeuwsche Vereeniging voor Dialectonderzoek 1989.
- Woordenboek der Zeeuwse Dialecten*. Bijgebracht door de Zeeuwsche Vereeniging voor dialectonderzoek. Red. Ha.C.M. Ghijsen. Amsterdam/Brussel 1979⁶ (jubileumeditie).
Alfabetisch woordenboek op dialectwoorden. Bij ieder woord wordt de verspreiding over het Zeeuwse gebied aangegeven.

TIJDSCHRIFTEN

- Nehalennia; bulletin van de werkgroep historie en archeologie van het Koninklijk Zeeuwsch genootschap der wetenschappen en de Zeeuwsche vereeniging voor dialectonderzoek*, sinds 1964.
Bevat o.a. de Mededelingen van de Zeeuwsche Vereeniging voor Dialectonderzoek.

• Belgisch- en Nederlands Limburg

HANDBOEKEN, OVERZICHTEN

- H. Brok, Publicaties over dialect in Limburg. In: *Veldeke* jrg. 63 (1988), nr. 2, blz. 25-29; nr. 3, blz. 27-29; nr. 4, blz. 7-9; nr. 5, blz. 28-30; nr. 6, blz. 23-25; *Veldeke* jrg. 64 (1989), nr. 2, blz. 50-52; nr. 3, blz. 82-87; nr. 4, blz. 109-110; *Veldeke* jrg. 65 (1990), nr. 3, blz. 85-90; *Veldeke* jrg. 66 (1991), blz. 172-177; *Veldeke* jrg. 68 (1993), blz. 8-12; *Veldeke* jrg. 69 (1994), blz. 15-24.

- Bevat literatuuroverzicht; per plaats geordend; betreft vooral Nederlands Limburg.
- J. Cajot, *Dialectlexicografie in Belgisch- en Nederlands-Limburg*. In: *Veldeke* jrg. 56 (1981), nr. 4, blz. 2-19. Ook in: J. Molemans (ed.), *Referaten rond het thema 'dialectwoordenboeken' (...)*. [= *Mededelingen van de Vereniging voor Limburgse Dialect- en Naamkunde* nr. 20]. Hasselt 1981, blz. 1-19.
Bevat literatuuroverzicht en inventarisering van lexicografische projecten in Belgisch en Nederlands Limburg.
- W. Dols, *Iets over Limburgse Dialecten*. In: *Publ. Soc. Hist. et Arch. dans le Limbourg LXXVIII-LXXXII* (1942-1946), pag 129-147. Ook in: H. van de Wijngaard (red.), *Een eeuw Limburgse dialectologie*. Hasselt/Maastricht 1996, blz. 182-200.
- H. Eickmans, *Niederländische Mundartwörterbücher als Hilfsmittel für die Mundartdokumentation am Niederrhein*. In: *Volkskultur an Rhein und Maas* jrg. 7 (1988), nr. 2, blz. 9-16.
Bevat alfabetisch overzicht van lexicografische projecten in de beide Limburgen.
- J.G.M. Notten, *De Chinezen van Nederland*. Valkenburg aan de Geul 1973¹ en 1988².
Bevat literatuurverwijzingen en kaarten.

HULPMIDDELEN

- R. Belemans, J. Van Thienen, *Dialect in de klas ? Lespakket voor de tweede en derde graad van het secundair onderwijs*. Hasselt 1995.
- J. Cajot (red.), *Hoe maak ik een dialectwoordenboek*. Hasselt 1995.
Handleiding voor het maken van een dialectwoordenboek.
- M. Maasen, J. Goossens, *Limburgs Idioticon. Verzameling dialectwoorden ("Woordenzangen"), van 1885 tot 1902 verschenen in het tijdschrift "t Daghet in den Oosten"*. Tongeren 1975.
Alfabetisch geordend woordenboek met ong. 2500 woorden; betreft vooral Belgisch Limburg.
- J.G.M. Notten, *Aanwijzing voor de spelling van de Limburgse Dialecten*. Maastricht 1983.
- P. Prikken, *De taal van de Maas, Nederlands-Limburgs Woordenboek*. Sittard 1994.
- Rheinisches Wörterbuch*. Uitgegeven door J. Müller en anderen. Bonn 1929, Berlin 1931-1971 (9 delen).
Alfabetisch geordend woordenboek. Bevat woordkaarten.

W. Roukens, *Wort- und Sachgeographie in Niederländisch-Limburg und den benachbarten Gebieten mit besonderer Berücksichtigung des Volkskundlichen*. Dissertatie Nijmegen 1937.

Bevat alfabetisch auteurs- en trefwoordenregister, woordkaarten en literatuurverwijzingen

A. Rutten, *Bijdrage tot een Haspengouwsch Idioticon*. Antwerpen 1890.

Woordenboek van de Limburgse Dialecten (WLD). Assen/Maastricht, 1982-...

Systematisch dialectwoordenboek voor de beide provincies Limburg en het Duitstalig deel van België. Bevat per aflevering alfabetisch trefwoordenregister, woordkaarten en literatuurverwijzingen. Verschenen zijn 18 afleveringen.

TIJDSCHRIFTEN

Veldeke, tijdschrift voor Limburgse volkscultuur. Sinds 1926.

Bevat dialectteksten uit beide provincies Limburg en publicaties over dialect en volkskunde.

• Frans-, Oost- en West-Vlaanderen

HANDBOEKEN, OVERZICHTEN

J. Taeldeman, Het Klankpatroon van de Vlaamse Dialekten. Een inventariserend overzicht. In: M. Devos, H. Ryckeboer, J. Taeldeman, *Woordenboek van de Vlaamse Dialekten. Inleiding*. Gent/Tongeren 1979, blz. 48-120.

- Frans-Vlaanderen

H. Ryckeboer, Het Vlaams van de Franse Westhoek in het geheel van het Nederlandse taalgebied. In: *De Franse Nederlanden/Les Pays-Bas Français, Jaarboek/Annales 4 (1979)*, blz. 173-180.

H. Ryckeboer, L. Maeckelberghe, Dialect en Cultuurtaal aan weerszijden van de rijksgrens in de Westhoek. In: *De Franse Nederlanden/Les Pays-Bas Français, Jaarboek/Annales 12 (1987)*, blz. 129-151.

- *West-Vlaanderen*

- F. Debrabandere, *Het Kortrijkse Dialect. Verhandelingen van de Leiegouw X (1986)*.
Met uitvoerige bibliografie over het Westvlaams in het algemeen en Kortrijks in het bijzonder.
- J. Jacobs, *Het Westvlaamsch van de oudste tijden tot heden*. [z.p.] 1927.
- W. Pée, *Het Westvlaams*. In: *West-Vlaanderen 1958*, blz. 289-301.
- R. Van Sint-Jan, *Het West-Vlaamsch van Guido Gezelle*. [z.p.] 1931.

- *Oost-Vlaanderen*

- J. Taeldeman, *De vokaalstructuur van de Oostvlaamse Dialecten. Bijdr. en Meded. van de Dialectencommissie 51*. Amsterdam 1978.
- I. Teirlinck, *Klank- en Vormleer van het Zuid-Oost-Vlaandersch Dialect*. Gent 1924.

HULPMIDDELEN

- L.L. De Bo, *Westvlaamsch Idioticon*. Gent 1892; Handzame 1977².
- J. Craeynest, *LOQUELA, Taalkundig maandblad uitgegeven door G. Gezelle van 1881 tot 1895 en omgewerkt tot woordenboek*. Amsterdam 1909; Tielt, Amsterdam 1946³.
- Roland Desnerck, *Oostends Woordenboek*. Handzame 1972.
- A. Joos, *Waasch Idioticon*. Gent/Sint-Niklas 1900; Sint-Niklaas 1979.
- Karel Pynckels en Jozef de Baets, *Eekloos Dialectwoordenboek*. Eekloo 1984.
Met cassette.
- I. Teirlinck, *Zuid-Oostvlaanders Idioticon*. Gent 1908-1922; Handzame 1987.
- Woordenboek van de Vlaamse Dialecten*. Gent/Tongeren 1979-...
Systematisch dialectwoordenboek. Bevat per aflevering alfabetisch trefwoordenregister, woordkaarten en literatuurverwijzingen.

TIJDSCHRIFTEN

Biekorf.

Westvlaams Archief voor Geschiedenis, Archeologie, Taal- en Volkskunde.

De Leiegouw.

Driemaandelijks tijdschrift van de Leiegouw, Vereniging voor geschied-, taal- en volkskundig onderzoek in het Kortrijkse.

WVD-Kontakt, sinds 1988.

Mededelingenblad van het Woordenboek van de Vlaamse Dialecten.

• Antwerpen en Vlaams-Brabant

HULPMIDDELEN

P.J. Cornelissen, J.B. Vervliet, *Idioticon van het Antwerpsch Dialect.*

Gent 1899-1903. Daarbij: *Aanhangsel.* Gent 1906 en *Bijvoegsel.* Turnhout 1936-1939.

M. De Schrijver, *En dad'in a kas ! Het levend Brussels dialect.* Brussel 1993.

H. Diddens, *Woordenboek van het Mechels dialect. Een poging tot inventarisatie van het taalmateriaal en typisch taalgebruik.* Mechelen 1986.

L. Goemans, *Leuvens Taaleigen, Woordenboek.* Brussel/Tongeren 1936-1954.

M. Janssens, *De Tiense toal ès saaikerzùijt. Tiens lexicon.* Tienen 1992.

A. Meulemans, *Hoe zei men dat weleer in het Leuvens.* Leuven 1990.

J.L. Pauwels, *Het dialect van Aarschot en omstreken. Deel I: tekst. Deel II: kaarten.* In: *Reeks Bouwstoffen en Studiën voor de Geschiedenis en de Lexicografie van het Nederlands*, deel V, 1 & 2. [z.p.] 1958.

L. Quievreux, *Dictionnaire du dialecte bruxellois.* Brussel 1951.

R. Poinet, *De sappege Leivenieer.* Leuven 1993.

J.F. Tuerlinckx, *Bijdrage tot een Hagelandsch Idioticon.* Gent 1886.

W. Wellekens, *Diksjonêr van 't Leives, Woordenlijst van het hedendaagse Leuvens.* Leuven 1994².

TIJDSCHRIFTEN

Brussels Dialect, sinds 1991.

Ledenblad van de academie van het Brussels v.z.w.

De Brabantse Folklore en Geschiedenis (voorheen: *De Brabantse Folklore*), sinds 1912.

Eigen schoon en de Brabander, sinds 1911.

Ons Heem, sinds 1946.

Uitgave van het Verbond voor Heemkunde v.z.w.

Ons Leives, sinds 1990.

Berichtenblad van de Academie voor het Leuvens dialect.

B1. LANDELIJKE INSTITUTEN EN INSTELLINGEN

Katholieke Universiteit Leuven
Departement Linguïstiek, Instituut voor Naamkunde en Dialectologie
Blijde Inkomststraat 21
B-3000 Leuven
Tel. (016) 324 822 / Fax (016) 325 025

Katholieke Universiteit Nijmegen
Nijmeegse Centrale voor Dialect- en Naamkunde
Erasmusplein 1
NL-6525 HT Nijmegen
Tel. (024) 361 205 6 / Fax (024) 361 593 9

P.J. Meertens-Instituut voor Dialectologie, Volkskunde en
Naamkunde
Keizersgracht 569-571
NL-1017 DR Amsterdam
Tel. (020) 623 469 8 / Fax (020) 624 063 9

Nederlands Centrum voor Volkscultuur
Lucasbolwerk 11
NL-3512 EH Utrecht
Tel. (030) 231 999 7 / Fax (030) 233 404 7

Rijksuniversiteit Gent
Vakgroep Nederlandse Taalkunde
Blandijnberg 2
B-9000 Gent
Tel. (09) 264 408 1 / Fax (09) 264 419 5

Rijksuniversiteit Groningen
Nedersaksisch Instituut / Fries Instituut
Oude Kijk in 't Jatstraat 26
NL-9712 EK Groningen
Tel. (050) 363 594 4 / Fax (050) 363 490 0

Fryske Akademy
Doelestrjitte 8
NL-8911 DX Ljouwert
Tel. (058) 213 141 4

Stichting Nederlandse Dialecten
Secretariaat: Generaal Gavinstraat 344
NL-6562 MR Groesbeek
Tel. (024) 361 205 6

BIBLIOTHEKEN

Bibliotheek Katholieke Universiteit Brabant
Hogeschoollaan 225
Postbus 90153
NL-5000 LE Tilburg
Tel. (013) 466 212 4

Katholieke Universiteit Leuven
Bibliotheek Faculteit Letteren
Blijde Inkomststraat 21
B-3000 Leuven
Tel. (016) 324 900

Katholieke Universiteit Nijmegen
Bibliotheek Faculteit Letteren
Erasmusplein 1
NL-6525 HT Nijmegen
Tel. (024) 361 287 1

Koninklijke Bibliotheek
Prins Willem Alexanderhof 5
NL-2595 BE 's Gravenhage
Tel. (070) 314 091 1

Koninklijke Bibliotheek Albert I
Keizerslaan 4
B-1000 Brussel
Tel. (02) 519 535 4

Rijksuniversiteit Groningen
Bibliotheek Faculteit der Letteren
Oude Kijk in 't Jatstraat 26
NL-9700 HS Groningen
Tel. (050) 363 594 0

UFSIA
Prinsstraat 9
B-2000 Antwerpen
Tel. (03) 220 499 6

Universitaire Instelling Antwerpen
Universiteitsplein 1
B-2610 Antwerpen
Tel. (03) 820 214 1

Vrije Universiteit Brussel
Centrale Bibliotheek
Pleinlaan 2
B-1050 Brussel
Tel. (02) 629 260 9

B2. INSTITUTEN EN INSTELLINGEN PER REGIO

SONT

Postbus 78

Brunelstraat 77

NL-9400 AB Assen

Tel. (0592) 381 111 / Fax (0592) 318 234

Federatie van streektaalorganisaties in Oostnederland.

• Friesland

Frysk letterkundich museum en dokumintaesjesintrum

Grutte Tsjerkestrjitte 212

NL-8911 EG Ljouwert

Tel. (058) 212 083 4

• Groningen

Grunniger Cultuurcentrum

Stationsstraat 11B

NL-9679 EA Scheemda

Tel. (0597) 591 025

Bureau Groninger Taal en Cultuur RUG

Postbus 716

NL-9700 AS Groningen

Tel. (050) 363 594 3 / E-mail Reker@let.rug.nl

• Drenthe en Stellingwerven

Drentse Taol

Postbus 78

Brunelstraat 77

NL-9400 AB Assen

Tel. (0592) 381 172 / Fax (0592) 388 234

Stichting Het Drentse Boek

Postbus 11

NL-7920 AA Zuidwolde

Tel. (0528) 371 443

Stichting Stellingwarver Schrieversronte
Postbus 138
NL-8420 AA Berkoop/Oldeberkoop

• **Overijssel**

IJsselakademie
Molenstraat 28A
NL-8261 JW Kampen
Tel. (038) 331 523 5

Van Deinse Instituut
De Klomp 35
NL-7511 DG Enschede
Tel. (053) 433 457 7 / Fax (053) 434 074 4

• **Gelderland**

Staring Instituut
Grutstraat 31
NL-7001 BW Doetinchem
Tel. (0314) 332 831
Centrum voor het streekeigene van Achterhoek en Liemers.

Stichting Gelders Oudheidkundig Contact
Postbus 359
NL-7200 AJ Zutphen
Geeft o.a. kwartaalblad uit waarin activiteiten, publicaties van oudheidkundige/heemkundige verenigingen e.d.

BIBLIOTHEKEN

Stichting Arnhemse Openbare en Gelderse Wetenschappelijke Bibliotheek
Koningstraat 26
NL-6811 DC Arnhem

• **Noord-Holland**

Genootschap Oud West-Friesland
Secretariaat: Timmermansgildehuis
Postbus 2125
NL-1620 EC Hoorn

Stichting Creatief Westfries
Laanderweg 3
NL-1704 JT Heerhugowaard

• **Zuid-Holland**

Stichting Streektaal Alblasserwaard-Vijfherenlanden
Lekdijk 84
NL-2967 GD Langerak
Tel. (0184) 601 232

• **Noord-Brabant**

Stichting Brabants Heem
Postbus 1203
NL-5200 's Hertogenbosch
Tel. (0486) 461 982

Koepelorganisatie van ruim 90 heemkundekringen in de provincie Noord-Brabant. Uitgeefster van het tijdschrift *Brabants Heem* en van enkele boekenreeksen.

Het Noordbrabants Genootschap
Postbus 1104
NL-5200 BD 's-Hertogenbosch
Tel. (073) 613 948 4

Algemeen-culturele vereniging in de provincie Noord-Brabant. Uitgeefster van het tijdschrift *Brabant Cultureel*.

• **Zeeland**

Zeeuwse Vereniging voor Dialectonderzoek
Boterzandstraat 15
NL-4521 AS Bievlief

Stichting De Zeeuwse Tael
Zeeuwse Bibliotheek
Postbus 8004
NL-4330 EA Middelburg

• **Belgisch- en Nederlands Limburg**

Landschaftsverband Rheinland
Amt für rheinische Landeskunde
Endenicher Strasse 133
D-53115 Bonn

Tel. (0228) 983 4-0 / Fax (0228) 9834-119

Tijdschrift Volkskultur an Rhein und Maas; publicaties over dialect en volkskunde in het Rijnland en aangrenzende gebieden.

Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap (LGOG)

Bogaardenstraat 43
NL-6211 SN Maastricht
Tel. (043) 329 222 2

Limburgs Museum

Julianastraat 3
NL-5911 AX Venlo
Tel. (077) 352 211 2

Publicaties over volkskunde in de beide Limburgen.

Sociaal Historisch Centrum voor Limburg

Boschstraat 73
NL-6211 AV Maastricht
Tel. (043) 325 014 1

Veldeke, vereniging voor Limburgse volkscultuur

Korenmolen 40
NL-6003 BE Weert

Tijdschrift Veldeke; publicaties over dialect in de beide Limburgen.

Vereniging voor Limburgse Dialect- en Naamkunde

Secretariaat: Sparrenhof 13
B-3290 Diest

Publicaties over dialect en naamkunde in de beide Limburgen.

BIBLIOTHEKEN

Stadsbibliotheek Maastricht

Nieuwenhofstraat 1
NL-6211 KG Maastricht
Tel. (043) 329 222 2

• **Vlaams-Brabant**

Verbond voor Heemkunde

Veldlei 84

B-2970 's-Gravenwezel

 Koepelorganisatie van heemkundekringen in België. Uitgeefster
 van het tijdschrift *Ons Heem*.

Academie voor het Leuvens Dialect

Brusselsestraat 46/6

B-3000 Leuven

 Publicaties in en manifestaties over het Leuvens dialect.

Academie van het Brussels v.z.w.

Visverkopersstraat 13/1

B-1000 Brussel

 Publicaties in en manifestaties over het Brussels dialect.

© Stichting Nederlandse Dialecten

ISBN 90-73869-04-8

Groesbeek, maart 1997

Uitgave: Stichting Nederlandse Dialecten

Drukwerk: Drukkerij ACCO, Brusselsestraat 118A, B-3000 Leuven

Vormgeving: Ton van de Wijngaard